

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Společenské postavení žen v 1. republice. Srovnání několika osobností

Romana Víšková

Bakalářská práce

2013

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu literatury a pramenů.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 26.6.2013.

.....

Romana Víšková

Poděkování

Ráda bych poděkovala především své vedoucí bakalářské práce prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc. za její cenné připomínky, rady, čas a zejména ochotu, kterou mi při sepsání této práce věnovala. V neposlední řadě bych také ráda poděkovala své rodině a přátelům, za podporu, kterou mi po celou dobu mého studia poskytovali.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá studiem společenského postavení žen v první republice. Zaměřuje se zejména na jejich práva, možnosti vzdělání a profesní působení v této době. Práce je zaměřena na pěti vybraných žen z různých společenských vrstev, jmenovitě jsou to Cecilie Sternbergová, Alice Masaryková, Adina Mandlová, Hedvika Mukdenová, Anna Kamenohorská. Nejen na základě jejich rozdílného společenského postavení lze porovnat jejich životy v tehdejší době. Cílem této práce je nalézt shody a rozdíly v různých kapitolách jejich života, kterými jsou dětství, vzdělání, profese, manželství, mateřství a stáří.

Klíčová slova

první republika, ženy, dětství, vzdělání, profese, manželství, mateřství, stáří, Cecilie Sternbergová, Alice Masaryková, Adina Mandlová, Hedvika Mukdenová, Anna Kamenohorská

Title

Social position of women in the period of 1 st republic. Comparison of selected personalities.

Annotation

This bachelor thesis studies the social position of women in The First (Czechoslovak) Republic. It particularly focuses on their rights, possibilities of education and professional activities at that time. This paper deals with 5 women chosen from different social classes, namely Cecilie Sternberg, Alice Masaryk, Adina Mandl, Hedvika Mukden and Anna Kamenohorsk. Not only on the basis of their dissimilar social status can be compared their lives at that time. The aim of this bachelor thesis is to find similarities and differences in various stages of their life such as the childhood, education, occupation, marriage, motherhood and old age

Key words

The First (Czechoslovak) Republic, women, childhood, education, occupation, marriage, motherhood, old age, Cecilie Sternbergová, Alice Masaryková, Adina Mandlová, Hedvika Mukdenová, Anna Kamenohorská.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Vývoj ženského vzdělání od 70. let 19. století do konce předmnichovské ČSR.....	12
2.1 Úvod do ženského vzdělávání v 19. stole	12
2.2 Hasnerova reforma	12
2.4 Ženy na univerzitní půdě	15
3. Postavení žen za první republiky	17
3.1 Práva žen.....	17
3.2 Žena v profesi	18
3.3 Ženská politická aktivita do vzniku 1. republiky	19
3.4 Ženská politická aktivita za 1. republiky.....	20
4. Konkrétní ženy v konkrétním světě - biografie	23
4.1 Cecilie Sternbergová.....	23
4.2 Alice Masaryková.....	24
4.3 Adina Mandlová	25
4.4 Hedvika Mukdenová.....	26
4.5 Anna Kamenohorská	27
5. Porovnání vybraných fází života u zmíněných žen	29
5.1 Dětství.....	29
5.2 Vzdělání.....	34
5.3 Profese	42
5.5 Mateřství.....	64
5.6 Stáří.....	70
6. Závěr.....	78
7. Seznam pramenů a použité literatury	81
8. Resume	85
9. Přílohy	86

1. Úvod

Cílem mé bakalářské práce je zobrazit společenské postavení žen v 1. republice. „Ženskou otázkou“ se v českých zemích zabývá mnoho historiček a historiků. Počátky vědeckého bádání na poli ženské problematiky se začalo rozvíjet od 60. let minulého století. Jde tedy o velmi mladý obor v rámci českých zemí. Zrod ženské emancipace patří mezi důležité změny v dějinách lidské společnosti a od doby jejího vzniku je stále více kladen důraz na ženské vidění světa. Ačkoliv by se mohlo na první pohled zdát, že se jednalo o jednorázovou revoluční vlnu, nebylo tomu tak. Všechny ženy si byly vědomy, co od nich jakožto od žen společnost očekává a také si uvědomovaly svoje limity během svého života.

Následující řádky nám nastíní, jak probíhal vývoj ženského vzdělání od 70. let 19. století do konce předmnichovského Československa, práva žen, jakým profesím se ženy věnovaly a také prosazení žen v politice a to v době před vznikem první republiky a zejména za doby jejího trvání.

Těžištěm bakalářské práce bude seznámení s životy pěti konkrétních žen, které žily v období první republiky. Tři z nich jsou pro mnohé historiky i laiky celkem známými osobnostmi společenské sféry života v první republice. Další dvě ženy jsou z prostého lidu. Protože se jedná o jednu dosud žijící ženu, může být její svědectví velmi přínosné, neboť je pamětnicí mnoha událostí té doby.

Jmenovitě se bude jednat o Cecilii Stenbergovou, Adinu Mandlovou, Alici Masarykovou, Hedviku Mukdenovou a Annu Kamenohorskou. Výběr pěti žen nebyl náhodný, neboť jsem se snažila vybrat každou z nich z jiné společenské vrstvy a s jiným životním údělem. Získáme tak kontrast mezi různě společensky postavenými rodinami jednotlivých žen.

Těchto pět žen spojuje pouze jediné - doba, ve které žily a pohlaví. Každá z nich se narodila v jiné společnosti, každé z nich byl předurčen jiný osud. Také prameny týkající se těchto osobností jsou různě rozsáhlé a odlišného charakteru. Těchto pět odlišných žen je srovnáno v určitých životních meznících, jakými jsou jejich dětství, vzdělání, zaměstnání, jejich manželství, výchova dítěte a jejich stáří. U každé z žen nešlo odpovědět stejnou měrou na každou z otázek. Občas jsou obsáhlejší, někdy odpověď nebylo možno dohledat.

Při psaní bakalářské práce jsem vycházela ze základní literatury z women's histori. Analýza literatury, vztahující se k dané problematice, ale především zpracování pramenů osobní povahy, tzv. ego-dokumentů určité osobnosti. Pouze u Anny Kamenohorské se metoda

liší, a to vzhledem k možnosti osobního kontaktu. Stejně jako velká část textů, jako je tento, by se ani tato práce neobešla bez občasných dedukcí a indukcí.

Cílem práce je porovnat jednotlivé ženy mezi sebou a hledat shody a rozdíly v jejich životech.

Ke zpracování bakalářské práce o společenském postavení žen v 1. republice a následnému srovnání několika osobností jsem se dostala náhodou. Dlouho jsem přemýšlela nad výběrem vhodného tématu pro moji bakalářskou práci. Rozhodnuta jsem byla až tehdy, když jsem se přihlásila na povinně volitelný předmět *Móda žen v první Československé republice*. Dalším důvodem pro výběr tématu bylo to, že jsem vystudovala střední oděvní školu, čímž můj zájem o ženy v období první republiky stoupl. Ač se na přednášce hovořilo zejména o odívání žen za první republiky, bylo i zde možné dozvědět se o mnoha proměnách ženského života. Symbolem byla žena vypadající zdravě, štíhle, dbající hygieny. Objevily se novinky jako salony krásy, ženy si zkracovaly vlasy a poprvé se začala odlišovat móda podle funkčnosti. Nová poválečná doba si žádala morálku a vzdělání. U moderní ženy nesměl v životě chybět sport, který byl součástí společenského života. Stal se symbolem pokroku, výrazem ženské emancipace. Díky přednáškám na toto téma jsem se začala podrobněji zajímat o snahu žen o zapojení se do veřejného života, jejich studium a také legislativní zakotvení rovnoprávnosti.

Nejvýznamnější díla o tzv. ženské otázce vyšla z pera Mileny Lenderové,¹ Pavly Horské,² Marie Neudorflové - Lachmanové³ a Marie Bahenské,⁴ které se zaměřily na období 19. století a počátek 20. století. Mezi dalšími významnými badatelkami v této problematice jmenujme Danu Musilovou⁵ a Janu Burešovou,⁶ jež se zabývají emancipací žen v období první republiky. Velkým nedostatkem v této oblasti by měla být absence díla reflektujícího ženské hnutí s konkrétními osudy a jmény. Chybějící studii o konkrétní oblasti ženské tematiky z čistě mužské komunity lehce nahradila Dana Musilová svým dílem vydaným v roce 2007.

¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*, Praha, Mladá fronta. 1999.

² HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*, Praha, Lidové noviny. 1999.

³ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. Století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha, 1999.

⁴ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha, 2003.

⁵ MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1938*, České Budějovice, 2007.

⁶ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. Století*, Olomouc, 2001.

Vzhledem k zaměření celé práce se hlavním zdrojem informací stala biografická díla právě těchto pěti žen. U Cecilie Sternbergové jsem použila knihu *Cesta*,⁷ kterou napsala sama Cecilie Sternbergová, u Alice Masarykové jsem čerpala z knih od Alice Masarykové,⁸ Josefa Švejnohy⁹ a knihy od Radovana Lovčiho.¹⁰ U Adiny Mandlové budu čerpat z knihy *Dneska už se tomu směju*,¹¹ kterou napsali a zpracovali společně s Josefem Škvoreckým. Dále použiji knihy od Josefa Fraise¹² a společného díla Fraise s Jirasem.¹³ Informace o Hedvice Mukdenové budu čerpat z díla Radima Holečka,¹⁴ který zpracoval korespondenci Hedviky s Franzem Josefem Umlaufem. Výjimkou ve způsobu čerpání informací bude osobní rozhovor s dosud žijící pamětnicí Annou Kamenohorskou. Z dialogu vznikne přepis, který bude následně použit jako základní pramen informací, vztahující se k životu Anny Kamenohorské.

Prameny osobní povahy, tzv. ego-dokumenty, dnes představují důležitý pramen, který by neměl historik přehlédnout. Prameny osobní povahy lze dělit na osobní doklady, korespondenci a rukopisy, jako jsou např. deníky, zápisníky apod. Někteří badatelé namísto rukopisů uvádějí autobiografie, jako jsou vzpomínky, memoáry, osobní a cestovní deníky.¹⁵ U Cecilie Sternbergové, Alice Masarykové a Adiny Mandlové jsem použila jako pramen jejich autobiografie.

Nejčastěji jsou však badateli využívány deníky a korespondence. V této bakalářské práci použiji korespondenci mostecké pradleny Hedviky Mukdenové, která psala dopisy ústeckému vlastivědci a rodopisci Franzi Josefu Umlaufovi,¹⁶ který je použil v kontextu ke svému bádání. Jelikož v této bakalářské práci nepoužiji deník jako pramen, více se jimi zabývat nebudu.

⁷ STERNBERG, Cecilie. *Cesta: paměti české aristokratky*. Vyd. 1. Přeložila Eva Kondrysová. Praha: Mladá fronta, 1996.

⁸ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha, Ústav T. G. Masaryka, 1994.

⁹ ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková první předsedkyně Československého červeného kříže*, Praha, 2003.

¹⁰ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková*, Togga, 2008.

¹¹ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990.

¹² FRAIS, Josef. *Trojhvězdí nesmrtelných-Mandlová, Baarová, Gollová, Druhé, rozšířené vydání paralelních životopisů kultovních hvězd českého filmu*, SinCon, 2005.

¹³ FRAIS, Josef., JIRAS, Pavel. *Adina Mandlová Obrázkový životopis*, Formát, 2001.

¹⁴ HOLEČEK, Radim. F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradleny z Mostu*, Albis international, 2003.

¹⁵ LENDEROVA, Milena. *Prameny osobní povahy*. (online) (cit. 2013-09-06). Dostupný z WWW: <http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/tema10/p10.htm#ftn10>.

¹⁶ Narodil se roku 1883 v Lipové u Ústí nad Labem, zemřel roku 1960. V letech 1908 – 1913 byl profesorem na gymnáziu v Těšíně a od roku 1913 v Ústí nad Labem. Od roku 1920 byl pověřen vedením ústeckého městského archivu. Od roku 1924 byl předsedou vlastivědného spolku Deutscher Verein für Heimatforschung und Heimatbildung. V roce 1945 zachránil ústecký městský archiv před zničením. Roku 1946 byl odsunut do Bayreuthu, ležícím v americkém okupačním pásmu. In: HOLEČEK, Radim F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradleny z Mostu*, Albis international, 2003. s. 8.

Osobní korespondence je obvykle více bezprostřední, proto vyžaduje důkladnější kritiku. Seznamuje čtenáře se samotným pisatelem, ale také reflektuje dobový způsob psaní dopisů. Pisatel píše dopisy obvykle doma „v klidných chvílích příjemného rozpoložení či naopak pod vlivem smutných nebo nepříjemných událostí, kdy (...) hledá v psaní úlevu a následné porozumění i útěchu.“¹⁷

U Anny Kamenohorské budu pracovat s využitím metody orální historie, s níž jsem se obeznámila v knize *Naslouchat hlasům paměti*.¹⁸

Orální historie je kvalitativní metodou historického výzkumu, která pracuje s výpověďmi přímých účastníků historických událostí poskytnutých prostřednictvím rozhovoru. Tato interdisciplinární metoda postupem času našla uplatnění nejen v historii, ale také v mnohých dalších humanitních oborech. Její použití je zřejmé zejména v oblastech výzkumu, kde nenalzáme dostatek jiných pramenů.

Při dosahování poznatků prostřednictvím metody orální historie je nutné mít na paměti, že hlavní prioritou je samotný subjekt, nikoli kvantita získávaných faktů. Historik se musí zaměřit na narátora, jeho individuální sdělení, osobní prožitky, motivace atd.

V rámci této metody je využíváno dvou základních forem: interview (rozhovor), které se zpravidla váže ke konkrétní historické události, a životní příběh, který pomoci osudů narátora osvětluje celou etapu či historický proces.¹⁹ Pro potřeby této práce byla zvolena forma rozhovoru.

Výběr pamětnice nebyl náhodný. Hledala jsem žijící osobu, která pocházela z řad prostého lidu, a tak jsem zvolila prababičku mé kamarádky. Nejdříve jsem kontaktovala kamarádku, zda by mohla prababičku vzhledem k jejímu vysokému věku nejprve ona sama kontaktovat a obeznámit ji s rozhovorem. Anana Kamenohorská s poskytnutím rozhovoru souhlasila.

S narátorem jsem podle zásad orální historie před prvním rozhovorem uzavřela smlouvu o poskytnutí práv.²⁰ Anna Kamenohorská byla taktéž obeznámena s cílem a metodou výzkumu. S pamětnicí jsem v období od ledna do dubna roku 2013 vedla tři rozhovory. Interview byla nahrávána na diktafon a později přepsána. Při prvním z rozhovorů jsem se podle zásad orální historie snažila, aby tazatel mluvil co nejvíce sám. Při dalším dvou

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ MŮCLE, Pavel, PELIKÁNOVÁ, Hana, VANĚK, Miroslav. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha, 2007.

¹⁹ MŮCLE, Pavel, PELIKÁNOVÁ, Hana, VANĚK, Miroslav. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha, 2007, s. 226.

²⁰ Smlouva byla ústní, zaznamenána na nahrávacím zařízení. Pamětnice byla obeznámena, k čemuž bude její výpověď využita, a měla možnost odmítnout.

interview mi Anna Kamenohorská odpovídala na konkrétní otázky upřesňující především informace z prvního rozhovoru.²¹ Při práci s orální historií je nutné mít na paměti, že se nejedná o metodu kvantitativní, ale kvalitativní, a že interpretace výsledků velice záleží na osobě badatele.

Cílem práce je prezentovat názor žijící pamětnice a pokoušet se názor analyzovat a objasňovat nikoli pomocí zevšeobecňujících soudů, ale spíše na základě individuality její osobnosti. Práce historika je při používání metody orální historie navíc ztížena některými aspekty paměti narátorů, se kterými je nutno se během výzkumu vyrovnat. Jedná se například o tzv. selektivní nebo kolektivní paměť, kdy vzpomínky jedince podléhají společným představám vlastním určité sociální skupině.²²

Smlouva byla ústní, zaznamenána na nahrávací zařízení. Anna Kamenohorská byla obeznámena, k čemu budou její výpovědi využity, a měla možnost odmítnout.

²¹ MÜCLE, Pavel, PELIKÁNOVÁ, Hana, VANĚK, Miroslav. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha, 2007. s. 226.

²² MÜCLE, Pavel, PELIKÁNOVÁ, Hana, VANĚK, Miroslav. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha, 2007. s. 62-70.

2. Vývoj ženského vzdělání od 70. let 19. století do konce předmnichovské ČSR

2.1 Úvod do ženského vzdělávání v 19. stole

Pro druhou polovinu 19. století jsou dominantními otázkami pro ženy mateřství, domácnost a rodina. Ještě v 60. letech 19. století byl přijímán obecný názor, že jsou to muži, kteří mají živit rodinu, kteří mají pracovat mimo domov, zatímco úkolem ženy má být postarání se o děti a o teplo rodinného krbu.

„Žena zůstávala dlouho bytostí patřící jednoznačně do privátní sféry. A navíc ani dáma urozená, ani měšťanka se nemohla podílet na nejtypičtějším projevu české sociability celého 19. století – na rokování o politice, literatuře či národnostní otázce, jež se odehrávalo v pražských hospodách, hospůdkách či kavárnách (...). Kavárny a restaurace byly čistě mužskou záležitostí stejně jako svět novin a časopisů. Debaty se odehrávaly v doutníkové atmosféře. Když se tam objevila žena, tak většinou cestující cizinka a musela se vypořádat s velmi nepříjemnými pohledy.“²³

Postupně, s nástupem různých spolků a změn (zejména hospodářských), přichází doba, kdy se žena po splnění svých povinností může věnovat sebevzdělávání. Avšak toto sebevzdělávání by mělo být využíváno výhradně při výchově dětí a pro zdravotní péči blízkých. V té době, na přelomu 70. a 80. let 19. století, přichází etapa, kdy se poukazuje na rostoucí počet žen neprovdaných, svobodných.²⁴ To znamená, že mnohé ženy již nebyly „otrokyněmi“ domácnosti, ale že se jejich působení a aktivity mohly soustředit na dobročinnost, svět literatury a v neposlední řadě na spolky a školy. Zde je patrný proces, ve kterém ženy nejsou vzdělávány již pouze doma, a to za účelem postarat se díky vzdělání „pouze“ o děti. Proto jsou v 80. letech 19. století zakládány odborné školy,²⁵ které měly mimo jiné pomoci těmto neprovdaným, nemajetným či ovdovělým ženám pomoci při hledání plnohodnotného zaměstnání.²⁶

2.2 Hasnerova reforma

Hasnerova reforma (či Hesnerův zákon), jako legislativní úprava školství, pojmenovaná po Leopoldovi Hasnerovi, byla přijata 14. května 1869 a navazovala

²³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*, Praha, Mladá fronta, 1999. s. 173.

²⁴ BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Praha, 2010. s. 12.

²⁵ Např. obchodnicko-průmyslová škola založená roku 1871 Ženským výrobním spolkem.

²⁶ BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Praha, 2010. s. 12.

na Předlitavský říšský zákon z 28. května 1868. Tato reforma, platící od školního roku 1871/1872, položila základy, které umožňovaly kvalitnější základy vzdělání širokým lidovým vrstvám.²⁷ Vzdělávací povinnost byla prodloužena o dva roky (měla trvat do 14ti let), školní osnovy byly stejné, chlapci a dívky měli společný tělocvik. Byly zavedeny sankce a postihy pro rodiče, kteří neposílali děti do školy. Byla vytvořena obecná škola,²⁸ vedle které se prosazoval i vznik škol měšťanských. Reforma byla důležitá mimo jiné i tím, že zbavila školy církevního dohledu,²⁹ že církevní vliv byl omezen pouze na výuku náboženství. To znamenalo, že návštěvnost škol nebyla omezena náboženskou vírou.³⁰ I když tato reforma (zákon) umožnila to, že se elementární školství stalo samozřejmostí pro všechny děti bez rozdílu pohlaví, tak mnozí lidé nepřijali tento zákon s „otevřenou náručí“, některým (zejména chudší vrstvě) vadilo prodloužení školní docházky, jiným zase dívčí tělocvik nebo stejné, rovnoprávné vzdělání mezi chlapci a dívkami.³¹ Toto vedlo k novele, která byla vydána roku 1883 a která zpochybňovala Hesnerovu reformu. Např. děti mohly na popud rodičů dokončit školu ve svých 12ti letech nebo, že tělocvik byl pro dívky nepovinný.³²

2.3 První velké snahy o vzdělávání žen

V 19. století vzniká mnoho spolků, od 60. let i spolku ženských. Ženské spolky hrály důležitou roli při vzdělávání žen. Prvním spolkem, který se zabýval ženským vzděláním, byl spolek sv. Ludmily, který vznikl roku 1851. Součástí tohoto spolku byla od roku 1854 i škola pro nejchudší dívky.³³ Roku 1865 zde vznikla první dívčí průmyslová škola,³⁴ jejíž ředitelkou se stala Gabriela Vaňourová. Škola nabízela dívkám obory jako krejčovství, účetnictví, knihařství³⁵ atd. Tato škola však zanikla r. 1885.

²⁷ LENDEROVÁ, Milena., KOPIČKOVÁ, Božena, BUREŠOVÁ, Jana., MAUR, Eduard (edd.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Lidové noviny, 2009. s. 95.

²⁸ Ve větších městech se obecné školy dělily na chlapecké a dívčí. Dělení žáků podle pohlaví zaniklo až ve 20. století. In: LENDEROVÁ, Milena., KOPIČKOVÁ, Božena, BUREŠOVÁ, Jana., MAUR, Eduard. (edd.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Lidové noviny, 2009. s. 95.

²⁹ Tamtéž. s. 95.

³⁰ VAŠÍČEK, Martin. *Česká gymnázia na Moravě v 2. polovině 19. Století. Gymnázia v Přerově, Prostějově, Zábřehu a Hranicích*, magisterská diplomová práce, Brno, Masarykova univerzita, 2010. s. 14.

³¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*, Praha, Mladá fronta, 1999. s. 64.

³² Tamtéž. s. 64.

³³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání e ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha, 2003. s. 63.

³⁴ Důležitou postavou při zakládání této školy, byla Marie Riegrová – Palacká (1833-1891).

³⁵ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání e ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha, 2003. s. 62.

Dalším důležitým spolkem, který se zasloužil o vznik první obchodně-průmyslové školy pro dívky,³⁶ byl Ženský výrobní spolek, vzniklý roku 1871 a založený Karolínou Světlou (1830-1899). Tento spolek, který je často označován za 1. ženský spolek v Čechách,³⁷ měl již při svém založení 1000 členů a krátce na to i svůj vlastní časopis *Ženské listy*,³⁸ který byl angažovaný v problémech ženského hnutí³⁹ a který informoval také o výstavách, bazarech atd., které Ženský výrobní spolek plánoval. Obchodně-průmyslová škola byla založena roku 1872. Na této škole se platilo minimální školné a dívky, které pocházely z prokazatelně chudých, nemajetných rodin, nemusely platit nic. Na rozdíl od jiných vyšších škol, které se spíše snažily, aby se dívky uplatnily jako vychovatelky dětí, se tato škola soustředila na praktické uplatnění, snažila se svou výukou praktických předmětů reagovat na požadavky možných zaměstnavatelů. Nejprve byly otevřeny dva směry, a to šití, kde se dívky učily šít prádlo a oděvy, a obchodní nauku, kde se učilo např. účetnictví či obchodní právo. Později se učení rozrostlo i na ošetrovatelský kurz a na jiné specializované kurzy. Vyučovacím jazykem byla čeština a vyučovala se např. ještě němčina, francouzština, matematika či zeměpis. Kromě výše zmíněných předmětů se konaly i různé kurzy, jako např. kurzy ručních prací, jazykové kurzy atd., nebo i přednášky pro veřejnost.⁴⁰ Toto všechno mělo napomáhat ženám k odbornosti a k průpravě při získání zaměstnání. Vystudované absolventky často působily na tamní škole jako učitelky či jako švadleny ve spolkovém obchodě. Zájem o tuto školu byl velký, neboť připravoval studentky nejen pro rodinný život, ale i pro život „venku“, pro život samostatný,⁴¹ samostatně výdělečně činný, „škola má vést k ekonomické samostatnosti neprovdaných žen ze všech společenských vrstev, nejen chudých.“⁴²

Jedním z nejdůležitějších momentů v oblasti ženského vzdělávání na českém území byl vznik Spolku pro ženské studium Minerva roku 1890 vzniknuvší z iniciativy Elišky Krásnohorské (1847-1926). Toto gymnázium pro dívky patřilo nejen mezi nejstarší v Čechách, ale v celém tehdejší Rakousku-Uhersku. Toto soukromé gymnázium, do kterého

³⁶ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. Století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha, 1999. s. 66-67.

³⁷ HENDRYCHOVÁ, Soňa. Z historie feminismu v českých zemích, In: *Společnost žen a mužů z aspektu gender, Sborník studií*, Praha: Open Society Fond, Praha, 1999. s. 44.

³⁸ První číslo bylo vydané roku 1873, časopis zanikl roku 1926.

³⁹ PEŠÁKOVÁ, Kristýna. *Ženské spolky jako cesta k ženskému vzdělávání*, bakalářská diplomová práce, Brno, Masarykova univerzita, 2006. s. 17.

⁴⁰ Ve spolku přednášel mimo jiné i Tomáš G. Masaryk.

⁴¹ PEŠÁKOVÁ, Kristýna. *Ženské spolky jako cesta k ženskému vzdělávání*, bakalářská diplomová práce, Brno, Masarykova univerzita, 2006. s. 17-18.

⁴² BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha, 2003. s. 109.

se zapsalo 52 dívek z 30ti úřednických rodin, zahájilo svou činnost 30. září 1890.⁴³ Prvními problémy, které nastaly, byly ty, že dívky nemohly na této soukromé škole⁴⁴ skládat maturitu. Tu musely skládat na státním chlapeckém gymnáziu.⁴⁵ Minerva na rozdíl od obchodně-průmyslové školy, připravovala studentky nejen specializovaněji, ale též je připravovala na univerzitní studium. Absolventky však bohužel v pozdějším životě vedly často osamělý život, neboť muži mnohdy nestáli o vzdělané ženy.⁴⁶ Nezájem o vzdělanou ženu je také jedním z dobových témat, neboť vzdělaná žena by mohla být konkurentkou muži v povolání, a to by znamenalo, že by chtěla i stejná občanská práva.⁴⁷

2.4 Ženy na univerzitní půdě

Výše bylo zmíněno, že zájem o vzdělanou ženu, coby partnerku, byl v té době malý a že vzdělání ženy se považovalo za přepych a mnohé ženy si nedokázaly představit žít bez manžela.⁴⁸ Navzdory těmto chmurným podmínkám se však některé ženy chtěly i nadále vzdělávat nejen na středních školách a na šestitřídních dívčích lyceích, která vznikala od roku 1901,⁴⁹ ale též i vysokoškolsky. V posledním desetiletí 19. století stále většina tehdejších českých politiků byla nejen proti ženské emancipaci, ale též proti vzdělávání žen. Proti ženám v tomto ohledu bylo i ministerské nařízení z roku 1878, díky kterému byly ženy ze studia na univerzitách vyloučeny. Ženy tam směly jen hospitovat. Prvními dvěma ženami, které se objevily na přednáškách na filozofické fakultě Karlovy univerzity, byly dívky Gunglingová a Rubinsteinová. To vyvolalo řadu nevole v akademickém senátu univerzity. Byl tu však i druhý „tábor“, který byl pro univerzitní vzdělání žen, a to např. *Ženské listy*, resp. autorka jednoho nepodepsaného článku, ve kterém je přístup k univerzitnímu vzdělání žen dějinným převratem, srovnatelným s tolerančním patentem Josefa II. Dalším obhájcem ženského univerzitního vzdělání byl spolek Minerva, který již roku 1890 peticí, pod kterou se podepsalo 4000 osob, žádal říšskou radu o umožnění studovat ženám alespoň na filozofické fakultě. Postupem času měla myšlenka univerzitního vzdělání žen více a více příznivců a roku 1894 byl pronesen projev poslance Václava Kounice, ve kterém byla zmíněna iniciativa a petice nejen spolku Minerva, ale i dalších sdružení. Tento zárok ve prospěch ženského vzdělání mu získal vděčnost feministek uvnitř celé monarchie. Roku

⁴³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*, Praha, Mladá fronta, 1999. s. 68.

⁴⁴ Veřejnou se stala až roku 1915.

⁴⁵ Až později, roku 1907 ji mohly skládat na své škole.

⁴⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*, Praha, Mladá fronta, 1999. s. 67-69.

⁴⁷ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*, Praha, Lidové noviny, 1999. s. 99.

⁴⁸ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*, Praha, Mladá fronta, 1999. s. 69.

⁴⁹ Tamtéž. s. 69.

1897 se objevily první studentky na fakultě filozofické (první doktorkou filozofie byla Marie Zdenka Baborová). Roku 1900, tedy o tři roky později, bylo na základě ministerského nařízení otevřeno pro ženy lékařské a farmaceutické studium žen.⁵⁰ (První doktorkou medicíny, která promovala roku 1902 na Univerzitě Karlově, byla Anna Honzáková).⁵¹ V této době však ještě nadále většina veřejnosti považovala studium žen na vysokých školách za přepych, který je zbytečný.⁵² Teprve až se vznikem Československého státu roku 1918 se dívkám otevírají ostatní fakulty a obory ke studiu,⁵³ včetně těch technických.⁵⁴ Tehdejší snahou prvorepublikových vysokých škol bylo celkové rozšíření, zpřístupnění a zlepšení jejich úrovně a kvality.⁵⁵ Je třeba říci, že možnost žen studovat na vysokých školách mnohé ženy podle statistik využívaly.⁵⁶

Postavení žen za 1. republiky

⁵⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*, Praha, Mladá fronta, 1999. s. 261-263.

⁵¹ Prvními lékařkami u nás byly Anna Bayerová a Bohuslava Kecková, ty však nevystudovaly v Čechách.

⁵² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*, Praha, Mladá fronta, 1999. s. 69.

⁵³ UHALOVÁ, Eva. *Česká móda 1918-1939. Elegance první republiky*, Praha, 1996. s. 11.

⁵⁴ I když byly technické školy dívkám otevřeny a zpřístupněny, tak byl jejich počet na školách tohoto typu omezen a dívky byly přijímány s nedůvěrou. In: SMRŽOVÁ, A. *Kam po maturitě*, In: *Eva* 8, 1936, č. 15, s. 7.

⁵⁵ SKOUMALOVÁ, Lucie. *Vývoj ošetrovatelství v ČSR v 1. Polovině 20. století*, Pardubice, 2008. s. 17.

⁵⁶ ULLRICH, Z. *Několik čísel o středoškolském a vysokoškolském studiu žen*, In: *Eva* 11, 1939, č. 3, 14.

3. Postavení žen za první republiky

3.1 Práva žen

„Až do dvacátého století trvala ustavičná snaha mužů po nadvládě nad ženou, a tím tedy i stálá nespokojenost žen s mužskými výsadami,“⁵⁷ avšak za první republiky nastávají změny ve společenské situaci, kdy mnohé mužské intelektuální kruhy začínají ženu přijímat, jako sobě rovnou.⁵⁸ Hlavními problémy, jež bylo podle těchto pokrokových mužů (a samozřejmě žen) třeba řešit, byly: reforma mateřských škol a jejich zařazení do celkové školské soustavy pod správu ministerstva školství, zrušení klášterních učitelských ústavů a církevních škol a jejich nahrazení za školy veřejné, zvýšení počtu vyšších dívčích odborných škol a jejich rovnoměrné rozmístění po republice, atd.⁵⁹ Avšak tyto tendence neměly hladký průběh, neboť stále se ozývaly hlasy, a to nejen mnohých mužů, kteří stále odkazovali otázku žen do patřičných mezí, nýbrž i některých žen.⁶⁰

Nová ústava z 29. února roku 1920, která nahradila tu provizorní z roku 1918, byla v jistém smyslu průlomová, rozhodně tedy z ženského pohledu. Tato nová ústava oficiálně zaručovala ženám stejná politická a občanská práva, jako mají muži a dávala ženám formální rovnoprávnost s muži.⁶¹ Mohlo by se zdát, že přijetím všeobecného volebního práva pro ženy budou emancipační aktivity slábnout, avšak opak je pravdou a tyto aktivity ještě vzrostly.⁶² Podle mého názoru se není čemu divit, neboť i přes vznik nové ústavy, která oficiálně dávala výše zmíněná práva ženám, mnohé „věci zůstávaly při starém.“ To je případ i rodinného a manželského práva. Nově vzniknuvší Československý stát převzal úpravu práva rodinného, která byla obsažena v rakouském občanském zákoníku z roku 1811. Rodinné a manželské právo bylo upravováno paragrafy 44-186.

Veškerou moc v rodině a manželství měl muž. Žena měla nízké místo, místo srovnatelné s duševně nemocnými a dětmi. Muž měl výsadu být hlava rodiny, žena měla povinnost manžela následovat, pomáhat mu v obydlí, hospodářství a plnit jeho přání. Byl to otec, kdo dával dětem jména, kdo rozhodoval o jejich výchově a o spravování jejich

⁵⁷ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. Století*, Olomouc, 2001. s. 23.

⁵⁸ SZOPOVÁ, Eva. *Dvě české političky-novinářky: Božena Viková- Kunětická a Františka Plamínková*, Brno, Univerzita Masarykova, 2011. s. 33.

⁵⁹ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. století*, Olomouc, 2001. s. 44.

⁶⁰ Zejména katolické ženské spolky měly negativní postoj k jakýmkoli emancipačním snahám. In: BŘEZINOVÁ, Ivana. *Reflexe „ženské otázky“ v časopise Die sudetendeutsche Frau*, Brno, 2009. s. 7.

⁶¹ SKOUMALOVÁ, Lucie. *Vývoj ošetřovatelství v ČSR v 1. Polovině 20. století*, Pardubice, 2008. s. 12.

⁶² BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. Století*, Olomouc, 2001. s. 40.

majetku. Matka žádná práva neměla, ačkoliv veškerá tíha starat se o děti padala na ní.⁶³

Pavla Horská však hovoří jinak a tvrdí, že tato doba, tento podle ní „zlatý věk feminismu“ je obdobím, kdy „studované ženy pronikaly do lépe placených pozic, měly více volného času na spolky, četbu, cestování. I vdané ženy se více věnovaly veřejnému životu, protože méně rodily (...). A na hradě sídlil prezident aktivně podporující myšlenku úplné rovnosti žen ve společnosti“⁶⁴ Pro Horskou je období první republiky tím nejvstřícnějším obdobím ženských emancipačních snah. V této souvislosti poukazuje na příchod tzv. druhé republiky,⁶⁵ kdy práva žen začala být opět omezována, ženy začaly být propouštěny z veřejných služeb a sektorů, vdané ženy přicházely o zaměstnání ve prospěch mužů a musely se vrátit k péči o rodinu.⁶⁶ V této kapitole je dle mého názoru potřeba zmínit i to, jak k ženské otázce přistupoval první československý prezident Tomáš G. Masaryk (1850-1937). Masaryk měl opravdový zájem o rovnoprávnost žen s muži v oblasti veřejné, hospodářské, společensko-politické i v oblasti právní. Žena a muž jsou si rovni, a to jak mravně - „*Tím čelím proti starému chytráckému vychvalování vyšší prý mravnosti ženské, jejích jemnějších a slabších citů a její ideálnosti. (...) Ne – žena není lepší, ovšem ani není horší než muž*“⁶⁷ tak i rozumově – „*Muž není silnější rozumem. Neměříme-li rozum učeností a stoletími vycepanou rutinou různých zaměstnání tzv. inteligentních, musíme uznat, že naše matky a ženy co do kapacity, hloubky a pronikavosti, nemyslí hůře než my.*“⁶⁸

3.2 Žena v profesi

„*Ve jménu domácnosti oddalujeme ženy od veřejné práce, (...) ženy a dcery odsuzujeme v úkryt domácnosti, sužujeme jejich obzor a umrtvujeme jejich energii, nešetříce jejich přirozeného nadání.*“⁶⁹

Byl to demografický vývoj, kdy se měnilo ekonomické a sociální zařazení žen, neboť od poloviny 19. století ubývalo mužů a přibývalo žen. Ke konci 19. století stále převládalo stereotypní myšlení, že žena by neměla být ekonomicky nezávislá, neboť to bylo důkazem toho, že pokud je žena vdaná, znamená to, že manžel není schopen uživit rodinu.

⁶³ MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1938*, České Budějovice, 2007. s. 69.

⁶⁴ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*, Praha, Lidové noviny, 1999. s. 117.

⁶⁵ Druhá republika je období mezi 1. říjnem roku 1938 až 14. březnem roku 1939.

⁶⁶ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. Století*, Olomouc, 2001. s. 22.

⁶⁷ BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, Praha, 2010. s. 153.

⁶⁸ Tamtéž. s. 153.

⁶⁹ BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, Praha, 2010. s. 154.

A i když žena vdaná nebyla, bylo také výjimkou, když byla ekonomicky nezávislá v domácnosti. Profesemi osamělé ženy (svobodné ženy), proti kterým nikdo nic nenamítal, byly např. hospodyně, vychovatelka, společnice, ošetřovatelka, tedy „povolání“, které patří do „přirozenosti“ ženy. Pokud byly ženy z nižších vrstev, tak se jim tolerovala i povolání jako např. práce v továrnách, v oděvním průmyslu, v zemědělství (zde žena musela konat méně náročnou práci než muž a byla i hůře placená). Tyto práce vyplývaly však z čisté nutnosti. Mezi prvními opravdu ekonomicky nezávislými ženami byly pedagožky. Již roku 1896 bylo z 20 000 pedagogů 28% žen.⁷⁰ Když sílila ekonomická a sociální strukturalizace společnosti, tak sílilo i volání žen po samostatných profesích. Participace ženy na ekonomice společnosti bylo doposud něco nevídaného, obracelo to zažitě představy o místě ženy, která měla být pouze v domácnosti, obracelo to představy o postavení pohlaví.

3.3 Ženská politická aktivita do vzniku 1. republiky

Otázka žen v politické sféře byla velmi průlomová. Na přelomu 19. a 20. století různá ženská hnutí usilovala o získání volebního práva pro ženy a také o možnost participovat na zákonodárné moci. Nejenže mnoho českých politiků se stavělo negativně proti ženským hnutím, ale také i široká veřejnost se stavěla chladně k ženským hnutím lobbujícím za feminismus, neboť ji zajímala pouze žena v roli hospodyně a matky. Jak již bylo řečeno, ženské hnutí usilovalo o získání volebního práva pro ženy. Požadavek tohoto úsilí (volebního práva), jež mělo výrazně politický charakter, byl integrován do programu sociální demokracie. Právě v proklamaci I. sjezdu československých žen, který se konal 15. až 17. května roku 1897 byly slyšet ohlasy sociálnědemokratického volebního programu. Na sjezdu z roku 1897 byl založen *Ústřední spolek českých žen*, jenž pojímal ženskou emancipaci v oblastech ekonomických, vzdělávacích, politických. Tiskovinou Ústředního spolku žen, byl časopis *Ženský svět*.⁷¹ Dalším důležitým spolkem, který sdružoval ženy, byl *Ženský klub český*, založený roku 1904. Tento spolek roku 1905 vytvořil díky vedení Františky Plamínkové, která je považována za první českou feministku, tzv. *Výbor pro volební právo žen*, který na veřejnosti lobbboval za ženská volební práva.

⁷⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*, Praha, Mladá fronta, 1999. s. 255.

⁷¹ Tamtéž. s. 268-269.

3.4 Ženská politická aktivita za 1. republiky

Ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně na roveň mužů.“ Toto je pátý z dvanácti bodů Washingtonské deklarace, kterou sepsal Tomáš G. Masaryk. Tato proklamace, které bylo dáno za pravdu Národním shromážděním 29. února roku 1920, vytvořila předpoklady pro výraznější participaci žen na politickém životě. Tato participace vycházela z toho, že volební právo bylo uzákoněno pro všechny občany bez rozdílu pohlaví a původu, a že ženy již mohly volit a zároveň mohly být samy voleny, a to jak do zastupitelských sborů, tak i do parlamentu.⁷² I když tato proklamace zaručovala oficiálně stejná práva mužům a ženám, do každodenní praxe hned nepřešla. To bylo způsobeno zejména starými zvyklostmi a předsudky. Ženy tedy musely vynakládat mnoho úsilí, aby tato proklamace nebyla pouhou formalitou. Úsilí, které nejvíce vynakládaly ženy, pocházelo ponejvíc z liberálně orientovaných spolků a sdružení. Ženy, které se angažovaly v těchto spolcích, mnohdy patřily do různých politických stran (např. strana národně socialistická, národně demokratická strana, agrární strana či sociální demokracie). To však ničemu nevadilo, neboť bojovaly za stejnou věc, angažovaly se ve prospěch ženské „věci“. Ženy liberálního myšlení, které se sdružovaly do různých spolků, měly jako zastřešující sdružení *Ženskou národní radu*, která vznikla 8. 4. roku 1923⁷³ a jejímž předchůdcem byl již zmíněný *Ženský klub český*. V *Ženské národní radě*, která měla již roku 1935 27 000 členek, působilo mnoho vysokoškolsky vzdělaných žen, které často působily ve spolku *Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen*, který vydával mnoho materiálů pro veřejnost.

Na tomto místě je třeba zmínit, že nejen v Čechách, ale i na Moravě existovaly různé ženské liberálně orientované spolky, z nichž nejvýznamnější byl *Zemská organizace pokrokových žen moravských*. Tento spolek vznikl již roku 1910 a jeho snahou byla rovnoprávnost s muži, a to na poli kulturním, hospodářském a sociálním. Problémy, které chtěl tento spolek řešit, byly z oblasti vzdělávání, zdravotní výchovy, zvýšení počtu dívčích odborných škol atd. Tento spolek se zaměřoval i na sociální oblasti, zejména na péči o děti a o rodinu.⁷⁴

Jako určitý protipól k ženám liberálně orientovaným můžeme považovat katolicky orientované ženy. *Svaz katolických ženských spolků* vznikl roku 1912 a již roku 1920 se jedinou ženou v Poslanecké sněmovně stala Augusta Rozsypalová, která od roku 1921

⁷² LENDEROVÁ, Milena., KOPIČKOVÁ, Božena, BUREŠOVÁ, Jana., MAUR, Eduard (edd.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Lidové noviny, 2009. s. 464.

⁷³ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. Století*, Olomouc, 2001. s. 41-42.

⁷⁴ Tamtéž. s. 45.

vedla právě *Katolický ženský svaz*. Zastřešujícím orgánem katolicky orientovaných žen na českém území se roku 1925 stal *Svaz katolických žen a dívek Republiky Československé*, jejíž hlavou se stala Emílie Schmutzerová. Tak jako u liberálně orientovaných ženských spolků, tak i u katolicky orientovaných spolků byl založen i spolek na Moravě s názvem *Svaz katolických žen a dívek z Moravy, Slezska a Hlučínska*. Je to možná paradoxní, ale tento moravský svaz měl více členek než ten český.⁷⁵ Možná je to díky tomu, že Morava byla a stále je více religióznější než Čechy. Katolické ženy se snažily především o prosazení vyučování náboženství (katolického ritu) na školách a dbaly na ochranu manželství jako posvátného svazku. Manželství, jakožto jedna ze sedmi svátostí, nemělo být podle těchto žen občanské, tudíž brojily proti rozvodům, rozluce manželství: „*Každý stát je mocný a silný, pokud manželství v něm je pevné*“.⁷⁶ Nejvíce se katolické spolky v Čechách prezentovaly na veřejnosti tiskovinami, z nichž nejvýznamnější byl časopis *Žena*, přejmenovaný roku 1925 na *Československou ženu*, který byl však také přejmenován roku 1936 na *Katolickou ženu*. Na Moravě to byl časopis *Moravská žena*, později přejmenovaný na *Křesťanskou ženu*, který patřil k nejvýznamnějším.

Nabízí se otázka, v čem tkví rozdíl mezi liberálně orientovanými a katolicky orientovanými ženami. Obě strany přece v mnohém chtěly totéž. Katolicky orientované (angažované) ženy, které mimo jiné ve velké míře napomáhaly lidové straně k získávání a upevňování pozic v politickém systému Československa, dalo by se říci, brzdily v jistém slova smyslu „modernost“ ženy. Moderní žena pro ně představovala ženu, která ztratila víru v Boha.⁷⁷ Zde by se dalo namítnout, že žena (člověk) může být „moderní“, aniž by ztratil víru v Boha. Avšak právě jejich velký důraz na víru mnohým ženám napomáhal při těžkých životních situacích.

Např. v době hospodářské krize, kdy byla tíživá ekonomická situace, špatné zdravotnictví atd., vycházely články v katolickém tisku, které se snažily ženu prostřednictvím víry v Boha povzbudit. Prostřednictvím upevňování víry se snažily tyto články ženám snášet tíhu doby a života v ní. Když se podíváme na oba proudy, které se v něčem diametrálně lišily, nalezneme mnoho společného. Např. snahou obou proudů byla sociální péče o slabé, nemajetné, snaha o lepší vzdělání, charitativní péče. Že nešlo o pouhou teorii či dokonce utopii, svědčí výborná a široká organizační struktura, která byla zapojena i do mezinárodní spolupráce. Toto platí jak pro katolicky, tak i pro liberálně orientované ženy,

⁷⁵Tamtéž. s. 46.

⁷⁶Tamtéž. s. 47.

⁷⁷Tamtéž. s. 46.

které se účastnily mezinárodních ženských kongresů.⁷⁸

Je zřejmé, že za první republiky, tedy v letech 1918-1938, byla nebyvalá ženská aktivita v politicko-společenské sféře, která byla z ženského pohledu neopakovatelná. Vstupem žen do politiky se otevřela témata, která se v době předtím jevila jako vcelku nepodstatná. Genderově specifické požadavky určovaly charakter činnosti parlamentních političek po celé meziválečné období. Společnost se k ženám v politice stavěla různě. Od kladného podporování žen (např. i sympatie k liberálně orientovaným ženám Tomáše G. Masaryka), přes flegmatické přehlížení, až k neporozumění a posměšným gestům, pramenících ze zakořeněných předsudků: „*I když se vstup žen do politiky stal reálným faktem, část mužské ani ženské veřejnosti se s ním zcela neztotožnila. Nezmizely ani více či méně otevřené názory volající po vyloučení žen z politického života.*“⁷⁹

⁷⁸ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. Století*, Olomouc, 2001. s. 51.

⁷⁹ MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1938*, České Budějovice, 2007. s. 34.

4. Konkrétní ženy v konkrétním světě - biografie

4.1 Cecilie Sternbergová

Cecilie Sternbergová, rozená hraběnka Rewentlow-Criminil, se narodila v Anglii v Goringu na Temži 14. září roku 1908. Měla dva mladší bratry Huberta a Victora. Když jí byly tři roky, přestěhovali se do jejich budoucího sídla – Emkendorfu,⁸⁰ kde vyrůstal její otec. Společného života si bohužel neužili na Emkendorfu dlouho, neboť o pět let později propukla první světová válka. V té době bylo Cecilii Rewentlow-Criminil šest let. Válka způsobila v Emkendorfu nezvyklé změny.

Během války byli nuceni rozloučit se s několika členy jejich domácnosti. Její matka Lilly se ujala práce sama v obavách, že se nový personál nedostatečně postará o domácí zvířata. V Emkendorfu si žili po anglicku, což se nelíbilo jejich německým sousedům. Po dvou válečných letech rodiče usoudili, že potřebují změnu prostředí. Hodlali navštívit babičku ve Vídni a pokud možno posléze odjet do Rijeky na Adriatickém pobřeží, kde se matka narodila a strávila značnou část svého dětství.

Cecilie Sternbergová byla inteligentní a nadaná, ale nedostalo se jí vyššího vzdělání. Ale dostalo se jí alespoň domácího vzdělání. Tehdy bylo v aristokratických kruzích pravidlem dobře se vdát. Cecilie Sternbergová se v devatenácti letech provdala za zámožného hraběte Leopolda Sternberga ze starého šlechtického rodu a žila s ním na jeho panstvích, nejdříve v Zásmukách, později se přestěhovali na zámek v Častolovicích.⁸¹

Roku 1936 se manželům ve Vídni narodila jejich jediná dcera Franziska Diana.⁸² Do vypuknutí druhé světové války žila hraběnka Sternbergová typickým způsobem života aristokratických kruhů, život plný cest po světě, honů, plesů, vzájemných návštěv příbuzných a přátel z celé Evropy. Na konci léta 1948 se Sternbergovi rozhodli pod tlakem událostí emigrovat. Nejdříve byli krátce ve Vídni. Později se přemístili do Ameriky,⁸³ kde pobývali do roku 1953. Život v emigraci se jim radikálně změnil. Nebyli hmotně zajištěni a nebylo pro ně ani snadné vyrovnat se zcela jiným způsobem života a se změnou svého postavení. V emigraci se jak Cecilie, tak i Leopold snažili rodinu zabezpečit. Cecilie Sternbergová byla obdarována uměleckým talentem, a tak začala vyrábět keramiku, kterou pak prodávala, ale přesto to nebylo dostačující. Nakonec se díky přátelům odstěhovali na Jamajku, kde měli na starosti hotel.

⁸⁰ Emkendorf byl jeden u nejpozoruhodnějších, zcela ojedinělých venkovských zámků z osmnáctého století, jaké se v severním Německu vyskytovaly. Zvenčí byl ozdoben novoklasickou fasádou, která byla završená architrávy spočívající na sloupech, se podobala četným ostatním domům takové rozlohy, jaké se v Dánsku a Holštýnsku v

Leopold Sternberg 1. listopadu roku 1957 v Mandeville na Jamaice umírá. Po jeho smrti se Cecilie Sternbergová přestěhovala do Anglie. Přežívá manžela téměř o třicet let a svou životní pouť končí u dcery Diany Franzisky v Londýně, kde 1. listopadu 1983 ve věku 75 let umírá.

4.2 Alice Masaryková

Alice Masaryková se narodila 3. května roku 1879 ve Vídni. Jméno Alice dostala podle hrdinky románu *Mučednice z Tillbury*.⁸⁴ Matka Charlotta Garrigue pocházela z velmi zámožné rodiny, její otec byl ředitelem velké pojišťovny v Americe. Otec Alice Tomáš Garrigue Masaryk působil čtyři roky ve Vídni jako univerzitní docent. Oba rodiče Alice byli velmi inteligentní a nadaní. O rok později se jim narodil syn Herbert. Charlotta a Tomáš Masarykovi měli společně celkem pět dětí – k Alici a Herbertovi přibyli ještě syn Jan a dcera Olga, kteří se narodili v Praze. Páté dítě – holčička Elinka, zemřela po několika měsících od narození.

Středoškolské vzdělání získala Alice Masaryková na dívčím gymnáziu Minerva. Když v devatenácti letech úspěšně odmaturovala, zapsala se na lékařskou fakultu Univerzity Karlovy. V době, kdy Alice Masaryková studovala na lékařské fakultě, nebyla ženám medicína přístupná, byla jedinou dívkou mezi chlapci. Studium po roce na medicínské fakultě ukončila. Poté přešla na filozofickou fakultu, kde vystudovala filosofii, sociologii a historii na Karlově univerzitě v Praze, kde v roce 1903 promovala jako čtvrtá doktorka vůbec. Tím její studia neskončila, dále pokračovala na univerzitách v Berlíně, Lipsku a Chicagu.

Na vývoj jejích osobních a charakterových vlastností, stejně jako humánního cítění, se rozhodujícím způsobem podepsalo prostředí, v němž vyrůstala. V období mezi dvěma světovými válkami bylo jméno dr. Alice Masarykové v Československu velice známým pojmem. Patřila mezi nejvýznamnější a nejznámější ženské postavy dvacátého století. Dostala se do širšího povědomí jako dcera Tomáše Garrigue Masaryka, ale především jako předsedkyně Československého červeného kříže. V období 1948 – 1989 byla její

oné době stavěly. In: STERNBERG, Cecilie. *Cesta: paměti české aristokratky*. Praha: Mladá fronta, 1996. s. 255.

⁸¹ Čatolovice byl renesanční zámek z let 1588 – 1664 na místě starší tvrze z roku 1342. Novogotické úpravy z 19. století byly odstraněny při poslední přestavbě po roce 1900, kdy byla zámku vrácena renesanční podoba. In: STERNBERG, Cecilie. *Cesta: paměti české aristokratky*. Praha: Mladá fronta, 1996. s. 17.

⁸² Jméno po obou svých kmotrách – švagrové a matčině tetě.

⁸³ Přibližně na Floridu.

⁸⁴ Hrdinka tohoto příběhu nesouhlasila se životem a politikou anglického dvora a nechtěla svému synovi dovolit, aby vstoupil do královských služeb, pro svůj vzdor byla uvězněna a později utopena. In: MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha, Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 29-30.

památka násilně potlačována. K památce Alice Masarykové se i Československý červený kříž mohl hlásit jen velmi nesměle a potichu. V dnešní době si většina lidí při vyslovení jména Alice Masarykové automaticky vybaví dceru Tomáše Garrigue Masaryka. Přitom to byla žena, která se zasloužila o rozsáhlou sociální, charitativní a zdravotně výchovnou činnost. Zasahovala do běžného života mnoha lidí i institucí. Také pomáhala svému otci a vedla „prezidentský dům“. Po dvacet let působila jako předsedkyně Československého červeného kříže, byla velmi známá také v mezinárodním hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce. Celý život zasvětila humánní činnosti, nikdy se neprovdala a ani neměla děti.

V roce 1915 byla obviněna z velezrady. Nejprve byla odsouzena k trestu smrti, později jí byl trest změněn na 12 let žaláře. Často si dopisovala s matkou. Z dopisů vznikl velmi zajímavý dokument, který představuje kniha Listy do vězení. Po komunistickém převratu v Československu koncem roku 1948 se obávala o svou bezpečnost, a proto emigrovala podruhé do ciziny. Občas pobývala v Ženevě a někdy v Londýně. V roce 1950 odjela do Ameriky, kde již zůstala až do své smrti.

Zemřela 29. listopadu roku 1966 v Chicagu ve svých 87 letech. Roku 1994, byla její urna z iniciativy Českého červeného kříže převezena do vlasti a uložena do rodinného hrobu v Lánech.

4.3 Adina Mandlová

Adina Mandlová, vlastním jménem Jarmila Anna Františka Marie Mandlová, se narodila v Mladé Boleslavi 28. ledna 1910.

Nejvíce se na formování její budoucí značně kontroverzní osobnosti podílel její otec Jan Mandl. Po třech synech toužil po dceři, a když se vytoužená dcera narodila, byla od útlého dětství až nekriticky otcem hýčkána a podporována v uměleckých zájmech. Jméno Adina dostala, neboť měla předurčenou skvělou budoucnost. O její výchovu se staral výhradně otec, učil ji hrát od čtyř let na piáno. Jan Mandl ji velmi rozmazloval a všichni jí museli vykat, ale ona odpovídala tykáním. Vzbuzoval v ní dojem, že je výjimečná, také vstup do jeho pracovny měla pouze ona. V létě roku 1917, když Adině Mandlové ještě nebylo osm let, otec zemřel. Po jeho smrti jako by si matka chtěla na dceři vybit nahromaděnou žárlivost, zrušila všechny výsady, které Adina Mandlová měla a musela se přizpůsobit ostatním.

Adina Mandlová byla velmi krásná, inteligentní a obdivovaná. Stala se českou filmovou a divadelní herečkou, její jméno zaručovalo plné sály. Velký počet milenců a manželů je důkazem jejího velmi bouřlivého života. Do roku 1939 si Adina Mandlová

zahrála ve třiceti dvou filmech, dostávala převážně hlavní ženské role. Byla vždy lehkomyšlná, neboť žila ze dne na den, tudíž si vůbec neuvědomovala, jaké mraky se nad Evropou začaly stahovat.

Po válce následoval velký pád herecké hvězdy 30. let. Byla podezřívána z kolaborantských styků s německými okupanty a byla uvězněna v Pankrácké věznici. Pro nedostatek důkazů však byla propuštěna.

Aby unikla pronásledování, provdala se za Josefa Kočvářka a po získání britského občanství emigrovala do Anglie. Tam se snažila navázat na svou předchozí filmovou kariéru, ale vzhledem ke svému přízvuku se příliš neprosadila.

Za svůj život vystřídala mnoho mužů, ale až její čtvrté manželství s módním návrhářem Benem Pearsonem bylo šťastné. Už jen proto, že Ben Pearson byl homosexuál a byli spíše dobrými přáteli. Jejich manželství jim vydrželo třicet sedm let. Společně se starali o obchod, který Ben vlastnil. Když obchod prodali, odstěhovali se na Maltu a o několik let později do Kanady, kde její manžel v roce 1991 zemřel. Adina Mandlová se rozhodla na závěr svého života vrátit do Československa, kde 16. června roku 1991 v příbramské nemocnici ve věku 81 let zemřela.

4.4 Hedvika Mukdenová

Hedvika Mukdenová se narodila 8. října 1875 v malé vesničce Senkově u Loun. Její otec byl židovský obchodník Leopold Kohn. Rodina pocházela z Berounska. Dům, který koupili v Senkově roku 1885, byl napsaný na Hedvičinu matku, Mathildu Kohnovou. Později si rodina pořídila další polnosti a parcely. Hedvika Mukdenová byla nejmladší ze tří dětí. Její bratr Sigmund, kterému se říkalo Munda, byl nejstarší, poté se narodila Paulina.

Otec chtěl pro všechny tři děti nejlepší vzdělání. Ale vzhledem k tomu, že Hedvika Mukdenová byla velmi zatížena prací, vystudovala nejdříve trojtřídní obecnou školu v Senkově a poté nastoupila německou školu v Horšanech, kterou navštěvovala v letech 1885 – 1886. Jako dítě se Hedvika od otce naučila základy maďarského jazyka. Otec uměl i trochu italsky. Leopold Kohn živil rodinu nejprve obchodováním s textilním zbožím, později vlastnili obchod a trafikou. Dalším zdrojem příjmu pro rodinu Kohnů byla lichva. Rodina si také přivydělávala pěstováním chmele, pro který je půda na Lounsku ideální. Hedvika se celý život chovala k otci, stejně jako celá vesnice, s velkou úctou. V sousední vesnici byla dokonce jedna ulice pojmenovaná po Leopoldovi (Kohngasse). Od svého narození do roku 1909 žila Hedvika ve své rodné vesničce Senkově u Loun. Ve svých pětadvaceti letech

se provdala za Alfréda Mukdena, s kterým měla čtyři děti - Hertu, Elsu, Alexandra a Erwina. Bohužel Elsa a Erwin velice brzy zemřeli. V roce 1909 se rodina přestěhovala do okresního města Most, kde za peníze z prodaného domu v Senkově pořídili prádelnu a žehlírnu, kde bez výraznější pomoci manžela pracovala Hedvika Mukdenová 17 hodin denně, zastala práci čtyř lidí. Starala se navíc ještě o svého vnuka. Po večerech se snažila sepsat své dílo s pomocí Franze Josefa Umlaufa.⁸⁵

V Mostě rodina žila do roku 1926. Jelikož prádelna nevydělávala mnoho, ale především kvůli sílícímu antisemitismu, se rodina přestěhovala do Brazílie.

V Brazílii Alfréd našel místo u jedné německé firmy, Hedvika nadále pracovala jako pradelna. Alfréd zemřel rok po emigraci do Brazílie. Hedvika zemřela v roce 1947, ve svých 72 letech.

4.5 Anna Kamenohorská

Anna Kamenohorská, rozená Zárubová, se narodila 13. 4. 1915 ve Starkočově. Její rodiče měli celkem šest dětí. Jako první se jim narodil syn Jan, následovali Eliška, František, Karel, Marie a Anna byla nejmladší. Tím, že byla nejmladší, připadla na ni veškerá zodpovědnost o domácnost, protože Eliška, matka Anny byla vážně nemocná, trpěla rozednou plic. Anna se o ni musela starat. Všichni její sourozenci se brzy provdali a odešli do světa. Pouze sestra Marie žila v Pardubicích a byla nablízku a často chodila pomoci Anně.

Matka zemřela, když Anně bylo dvanáct let. Jelikož otec Jan vykonával povolání vojáka, byl často mimo domov a nemohl se o nemocnou manželku dostatečně starat. Proto veškerá zodpovědnost spadla na Annu. Chodila jako mladá dívka společně s matkou, když ještě měla dostatek síly, vypomáhat na statek. Dostávaly za vykonanou práci od sedláka jablka a krajíc chleba. Po smrti matky otec trávil více času doma, aby dohlížel na děti. Anna chodila do měšťanky. Když učení na měšťance ukončila, nastoupila do učení jako kloboučnice, ale pro nedostatek financí školu nedokončila.

Anna Kamenohorská se v jednadvaceti letech provdala za Jindřicha Kamenohorského. Do té doby Anna Kamenohorská pracovala na statku, ale po svatbě pomáhala svému manželovi v dílně. Po zbytek života nepracovala a starala se o děti

⁸⁵ Narodil se roku 1883 v Lipové u Ústí nad Labem, zemřel roku 1960. V letech 1908 – 1913 byl profesorem na gymnáziu v Těšíně a od roku 1913 v Ústí nad Labem. Od roku 1920 byl pověřen vedením ústeckého městského archivu. Od roku 1924 byl předsedou vlastivědného spolku Deutscher Verein für Heimatforschung und Heimatbildung. V roce 1945 zachránil ústecký městský archiv před zničením. Roku 1946 byl odsunut do Bayreuthu, ležícím v americkém okupačním pásmu. In. HOLEČEK, Radim F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradelny z Mostu*, Albis international, 2003. s. 8.

a domácnost.

Za nějaký čas po svatbě se manželé přestěhovali do Pardubic, kde žili na Židově. Jejich manželství bylo velmi šťastné, plné lásky a porozumění. Brzy po svatbě se jim narodila dcera Jaroslava a za čtyři roky syn Josef. Jindřich Kamenohorský zemřel v Pardubicích, když bylo Anně šedesát pět let. Od té doby žije sama ve svém bytě na sídlišti v Pardubicích.

5. Porovnání vybraných fází života u zmíněných žen

5.1 Dětství

V této kapitole se budu snažit porovnat pět žen, s jejich krátkými životopisy jsem Vás seznámila v úvodu práce.

Všechny tyto ženy prožily za první republiky dětství či dospělost. Jednotlivé ženy pocházely z různých společenských vrstev. Tudíž každá z nich prožila jiné dětství, ať už důsledkem výchovy, množstvím finančních prostředků, nebo prostředím, které jim rodina poskytovala. Všechny tyto faktory působily na ženy a formovaly jejich osobnost.

Cecilie Sternbergová byla vychována jako většina dětí z šlechtických rodin. Rodiče Cecilii ani jejím bratrům nikdy nevěnovali mnoho času. *„Rodiče nás vídali jen na chvílku dopoledne a po čaji, kdy jsme jim přišli ukázat nastrojení samý kanýrek a mašle, čistí, voňaví, vlasy načesané do kadeří za pomoci růžové vodičky a oni jen žasli, jak jsme tiší a ukáznění a vždycky chválili chůvu, jak nás dobře vede.(...)“*⁸⁶ Cecilii a její bratry vychovávala jejich první chůva jménem Cassová.⁸⁷ Ta přísně dodržovala to, co se dříve naučila, že je pro výchovu a pro děti nejlepší. Za nejdůležitější považovala zejména čerstvý vzduch. Ten se považoval za nejdůležitější ze všeho, ať bylo venku vedro nebo mráz, vlhko nebo zima. Okna zůstávala ve dne i v noci dokořán. Veškeré jídlo, které jim objednala, se muselo sníst, i když jim nechutnalo. Špenát nebo mléčný pudink dostávaly děti studený k čaji, pokud ho nechtěly sníst po obědě. A když stále zůstával na talíři, tak jim ho naládovala násilím do pusy, a když se jim udělalo špatně, zavřela je do tmavé skříně.

Děti se bály nejistoty a pocitu nebezpečí víc než nejpřísnější výchovy. U matky Cecilie Sternbergové se nálady střídaly jako počasí, a tak člověk nikdy nevěděl, co ho čeká a na co se má připravit. Jak můžeme vidět v pamětech Cecilie Sternbergové. *„Pocit bezpečí nám skutečně dávala jen Lenlen⁸⁸ a později tetinka Diana, rodiče nikdy. Báli jsme se je milovat, tak nespolehliví nám připadali. A přitom bývali tak okouzlující, když na to měli náladu!“*⁸⁹ To, že Cecilii matka zemřela, ji tolik nezasáhlo, neboť na její výchovu dohlížela tetinka Diana⁹⁰ a jejich chůva Lenlen. Cecilie Sternbergová neměla s matkou tak hluboký citový vztah. Když se děti přijely podívat za matkou do nemocnice s květinami v rukou, matka na ně zvolala *„Jděte pryč, já to nevydržím“*. Děti vlastně vyhnala, ale není jasné,

⁸⁶ STERNBERG, Cecilia. *Cesta: paměti české aristokratky*. Praha: Mladá fronta, 1996. s. 261.

⁸⁷ Jejich první chůva.

⁸⁸ Jejich druhá chůva.

⁸⁹ STERNBERG, Cecilia. *Cesta: paměti české aristokratky*. Praha: Mladá fronta, 1996. s. 265.

⁹⁰ Sestra otce Cecilie Sternbergové.

jestli je nechtěla vidět nebo nechtěla způsobit bolest. Po smrti matky Cecilie Sternbergové se o děti starala jenom tetinka Diana. Ale nemyslím si, že by rodiče svoje děti nemilovali, ale ve šlechtických rodinách to tak chodilo. Otec po manželčině smrti jezdil do Emkerdorfu jen velmi zřídka, jelikož věděl, že je o děti v péči jeho sestry dobře postaráno. Děti mu až příliš připomínaly jeho zesnulou choť, kterou hluboce miloval. S otcem se Cecilie sblížila až v dospělosti během jeho nemoci.

Když srovnáme přístup k výchově rodičů Cecilie Sternbergové a Alice Masarykové, jsou zde patrné značné rozdíly. Matka Alice Masarykové veškerý čas věnovala dětem. Tím, že neměla ráda plesy a zábavy, byla vždy doma. Zájem rodičů o děti je patrný už od útlého dětství, kdy otec dohlížel na vzdělání a výchovu. Důkazem je to, že děti od dětství mluvily anglicky, německy a později rusky. Můžeme spatřit, jak matka Alice Masarykové dbala na rozvoj talentu a zájmu o hudbu. Když bylo Alici Masarykové pět let, tak ji matka začala učit hrát na klavír, také se snažila v Alici Masarykové probouzet zájem o rostliny. „*Pro mne založila herbář s měkkým sacím papírem a s malým dřevěným lisem, (...). Měli jsme své sbírky v dětském pokoji a Herbert napsal na skříň velkolepý název: „Muzeum“, tam si své poklady uschoval. Sbíral také brouky a motýly.*”⁹¹ Matka Charlotte Garrigue Masaryková⁹² vyrostla ve velmi milém rodinném ovzduší, kde vládla otcova přísná disciplína. Byla vychována velmi přísně, a tak se snažila svým dětem dopřát více svobody, než měla sama.⁹³ Rodiče Alice Masarykové důsledně dbali na tělesnou hygienu svých dětí, posílali je cvičit do Sokola, také v nich pěstovali zájem o různé sporty. V době letních dovolených s nimi vyjížděli na společné výlety do přírody. Zajímavé bylo, jak otec dbal o kulturu stolování. Děti musely zasednout k obědu přesně v půl jedné a museli být vždy pořádně oblečeny. „*Lokty ze stolu! Jíst – nehltat! Pořádně rozkrájet!*“⁹⁴ *“pádně a důsledně nás otec napomínal.*”⁹⁴ Rodiče s dětmi pravidelně navštěvovali plovárnu a v zimě chodili na kluziště. Matka Alice podle mého názoru měla největší vliv na výchovu a formování osobnosti dcery Alice.

Značný rozdíl můžeme spatřit v postoji k výchově matky Alice Masarykové a Adiny Mandové. „*Moje matka naprosto ignorovala skutečnost, že dospívám, a nikdy ji nenapadlo mi*

⁹¹ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha, Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 18.

⁹² Narodila se 20. listopadu roku 1850 v Brooklynu, ve Spojených státech amerických. Byla třetí nejstarší z 11 dětí (8 děvčat a 3 chlapců) Rudolpha a Charlotty Garrigueových. Otec pocházel z Dánska. Kořeny jeho rodiny se ale táhnou do jižní Francie k hugenotům. Matka, Charlotta, vyrostla ve vážené chicagské rodině Whitingů. In: ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková první předsedkyně Československého červeného kříže*, Praha 2003. s. 10-11.

⁹³ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha, Ústav T. G. Masaryka 1994. s. 7.

⁹⁴ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha, Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 76.

vysvětlit, co by každá holka v mých letech měla vědět.“⁹⁵ A tak veškeré informace hledala pomocí knih, rad a zkušeností spolužaček. „Jediné poučení, které se mi kdy od matky dostalo, bylo, že se musím brzo vdát a to za někoho, kdo je bohatý, abych se dobře zaopatřila. A pro něj si musím zachovat nevinnost jakožto jediné věno, které mu přinesu.“⁹⁶ Maminka vždycky dbala na to, s kým se scházím, vždy to museli být muži z „lepší společnosti“. Tyto rady, které sama matka používala, se vryly do paměti Adiny Mandlové. Všichni manželé a milenci, které Adina Mandlová za svůj život potkala, byli finančně zaopatřeni. Největší podíl na formování povahy Adiny Mandlové měl její otec, který vytouženou dceru hýčkal již od narození. Jméno, které dal svému vymodlenému dítěti - Adina, neexistovalo nikde jinde než v opeře Elixír lásky. „Lidově se říká, že vymodlené děti jsou obyčejně hrozní neřádi, protože je to proti Bohu a přírodě, snažit se zkřížit jejich zámysly.(...). Jako malá holka jsem byla nesnesitelná, protože mě tatínek rozmazloval. Hned jak jsem se narodila, začal pro mě dělat plány do budoucnosti. Musím studovat hudbu a vzdělání dokončit ve švýcarském pensionátě. Protože jsem byla něco extra, tak mi tatínek vykal a kluci mi museli vykat taky. Já jim ovšem tykala. Stačilo mi ukázat na jednoho z nich, když jsem brečela - což bylo často – a hned dostali výprask.“⁹⁷ Jen Adina Mandlová směla vstoupit do otcovy pracovny, která byla vybavená černým nábytkem, kde stálo také piáno. „Otec jí dával od čtyř let hodiny a při pravidelném muzicírování s přáteli pyšně předváděl její pokroky. To vše muselo v dětské duši zanechat hluboké stopy.“⁹⁸ Jan Mandl svoji princeznu vychovával sám. Měla jednou dosáhnout všeho, co zůstalo odepřeno jemu, proto své snahy často přeháněl. Byl jí stále nablízku, dokonce si přestěhoval kancelář do přízemí domu. Jakmile skončil s prací, veškerý čas věnoval své dceři. Myslím, že tím značně Adině Mandlové zkomplikoval život - později bude od všech mužů požadovat, jak byla zvyklá od otce, stejnou absolutní pozornost a péči jakou jí už nikdo jiný nebude schopen poskytnout. Paní Mandlová si v deníku poznamenala: „Jak těžko je býti matkou nevlastním dětem“.⁹⁹ Ale po smrti otce Adiny Mandlové následoval velký pád, ocitla se jako „nežádoucí“. Veškeré výsady, které měla od dětství a byla na ně zvyklá, smrtí otce skončily. Musela doma dělat domácí práce a přestat hrát na piano.

Na formování povahy Hedviky Mukdenové a Anny Kamenohorské se značně podepsal nedostatek finančních prostředků. Hedvika Mukdenová a Anna Kamenohorská si po celý život vážily i toho mála, co od rodičů dostaly. Předešlé tři ženy pocházely

⁹⁵ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 37.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž. s. 21.

⁹⁸ FRAIS, Josef, JIRAS, Pavel. *Adina Mandlová Obrázkový životopis*, Formát, 2001. s. 18.

⁹⁹ Tamtéž. s. 16.

z finančně zaopatřených rodin a bylo jim dopřáno všeho, po čem dětská duše touží. Ve svých pamětech Hedvika Mukdenová zmiňuje, jak se její matka starala o rodinný rozpočet. „*Moje matka byla velká šetrilka. Nikdy jsem nedostala peníze na cukroví. Jen jednou v roce, když u nás na vsi byla pouť, dostala jsem od své matky 3 krejčary. Za dva jsem koupila babičce cukrové mandle a ten jeden krejcar byl pro mne. Celý rok jsem se těšila na jediný bonbón.*“¹⁰⁰ Tím, že matka Anny Kamenorské byla vážně nemocná, musela se o ni starat, neměla dětství tak snadné a bezstarostné jako Cecilie Sternbergová, Alice Masaryková a Adina Mandlová. Musela chodit na výpomoc do statku, kde dostávala pouze jídlo. Dětskou duši zahřálo vědomí, že mohla své nemocné matce přinést, alespoň dle vyprávění, chléb a jablka.

Hedvika Mukdenová již v raném dětství prodělala záškrt a spálu. Také ve svých pamětech zaznamenává, že její vzpomínky na dětství sahají až do druhého roku života, kdy ještě neuměla umluvit. „*Rozuměla jsem všemu, ale neřekla jsem jediného slova do svých dvou let. Dokážu si na vše přesně vzpomenout. Moje matka si dělala velké starosti, že ještě neumím říct žádné slovo a často říkávala otci, že pravděpodobně zůstanu němá.*“¹⁰¹ To na ní zanechalo, společně s úrazem hlavy, následky, kvůli kterým nebyla tak čilá jako její sestra Paula. Rodiče ji nepovažovali za chytrou, spíše za hloupou a mentálně postiženou. Neměli ani ponětí, že malá Hedvika mluví. Matka Hedviky Mukdenové, aniž by si to uvědomovala, ji od dětství zatěžovala svými problémy, proto se také stala uzavřenou a vážnou. Nevědomky jí tím otrávil mládí. „*A moje dětství bylo z poloviny, tak zachmuřené, protože jsem si velmi brala k srdci starosti mé matky.*“¹⁰² Od dětství zastala jakoukoliv tvrdou práci spojenou s hospodářstvím. Hedvika Mukdenová vyrostla v osamělosti a neuznána okolím. Rodiče ji vychovávali k lásce k přírodě a tradicím. Chodila pást husy do svých čtrnácti let, tahala na zádech kamení, dokázala motykou okopávat kamenitá pole. Dalo by se říci, že celé dětství prožila osaměle. Samotu řešila zajímavým způsobem. „*... jsem byla tehdy opuštěná a neměla jsem žádnou duši, která by mi rozuměla, byla jsem pod tlakem svých pocitů, které již uvnitř neměly žádný prostor a tlačily na mou slabou hrud', založila jsem si deníček, abych mu sdělovala své nejtajnější pocity.*“¹⁰³

Zde můžeme vidět rozdíly ve výchově žen, kdy Adina Mandlová byla od otce hýčkána, od dětství jí otec vštěpoval, že je něco víc než ostatní děti. A naopak Hedvika Mukdenová byla rodinou považována za méněcennou, a proto jí nebyla věnována patřičná

¹⁰⁰ HOLEČEK, Radim F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradleny z Mostu*, Albisinternational 2003. s. 14.

¹⁰¹ Tamtéž. s. 15.

¹⁰² Tamtéž. s. 126.

¹⁰³ Tamtéž. s. 15.

pozornost jako u Cecilie Sternbergové, Alice Masarykové i Adiny Mandlové. Dalo by se říci, že Hedvika neměla žádné kamarády a mezi své sourozence se prosazovala velmi těžko. Rodiče Alice Masarykové i Cecilie Sternbergové nedělali žádné rozdíly mezi sourozenci, to však není patrné u Adiny Mandlové a Hedviky Mukdenové. Hedvika Mukdenová měla jediné pozitivní zážitky z dětství spojeny s cvičením na violu, dále pak hlavně s osobou otce, který ji zasvětil do hebrejského písma a židovského náboženství. „*Prožila jsem smutné dětství, neboť jsem byla Popelkou, která byla vždy odstrkována stranou. Můj bratr a sestra šli do světa. Já jsem zůstala doma. Otec koupil pole a já jsem pracovala. Jako dívka jsem žila velmi uzavřeně. Naše krávy ve stáji byly jedinou společností.*“¹⁰⁴ Dobu, kdy začala chodit do obecné školy v Samkově roku 1881, považuje za nejkrásnější období svého dětství. Hedvika Mukdenová se vedle své krásné sestry cítila ošklivá a méněcenná. Tím, že jí nikdo nezvyšoval sebevědomí, ji ve čtrnácti letech stále více zajímaly husy nežli venkovské tancovačky. Hedvika Mukdenová se nikdy nezúčastnila vesnické tancovačky. Ne proto, že by byla Židovka. Její vrstevnice ji měly rády, nedělaly rozdíly kvůli tomu, že věří v jinou víru, ale ona sama se mezi nimi cítila cizí. Často jí přemlouvaly, aby šla s nimi, dokonce ji i násilím odtáhly, ale Hedvika Mukdenová se jim vždy vytrhla. V tomto období byla velmi osamělá. Pociťovala strach z tancování před tolika lidmi. V tomto období trávila veškerý čas sama, většina zápisků v jejím deníku spadá do této doby. Mezi svými vrstevníky se cítila cize. Poprvé se na tanec dostala úplně náhodou ve svých šestnácti letech, kdy hrála na tancovačce na housle lidové písně, ale s nikým netancovala ani se nebavila, což jí velmi trápilo: „*A jak bolelo mé osamělé srdce, když jsem pohlédla na šťastnou mládež v sále. Už jsem si zvykla veškerou svou touhu potlačovat a planoucímu žáru nastavovat železný pancíř.*“¹⁰⁵ Na vesnici jí říkali anděl, neboť každému pomáhala.

Během rozhovoru s paní Annou Kamenohorskou mi odpověděla Anna na moji otázku, jaké měla dětství, zcela jednoznačně, že ho měla špatné. To se velmi lišilo u Cecilie Sternbergové, Alice Masarykové a Adiny Mandlové, které nemusely pracovat jako malé dívky, ale místo vypomáhání v domácnosti jim rodiče dopřáli vzdělání, zábavu, výlety. To Hedvika Mukdenová s Annou Kamenorskou od dětství pomáhaly v domácnosti a současně pracovaly, na zábavu nebyl čas ani peníze. Chtěla bych zdůraznit větu, kterou pronesla paní Anna Kamenohorská. „*Neuznávám dnešní vychování, jak dnes mohou děti rodičům tykat.*“

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ HOLEČEK, Radim. F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradleny z Mostu*, Albisinternational, 2003. s. 17.

*To my museli políbit ruku a vykali jsme rodičům. Měli jsme k nim úctu.*¹⁰⁶ Tuto úctu měly děti jak z bohatých, tak i z chudých rodin, tam rozdílů nebylo. Myslím, že z této věty je patrné, jak se za sto let výchova posunula jiným směrem, dnes jsou děti vychovávány jako kamarádi svých rodičů.

5.2 Vzdělání

V této části práce budou patrné značné rozdíly u jednotlivých žen. Alice Masarykové a také Adina Mandlová byly ženami velmi vzdělanými. Cecilii Sternbergové se dostalo domácího vzdělání. Naopak ostatním ženám se buď vzdělání nedostávalo, jak tomu bylo u Hedviky Mukdenové, nebo bylo studium ukončeno, kvůli nedostatku finančních prostředků, což byl případ Anny Kamenohorské, která neměla ve vzdělání vyšší cíl, než vystudovat měšťanku. Hedvika Mukdenová, naopak velmi chtěla studovat, avšak nemohla, a to kvůli nadměrnému pracovnímu zatížení, které na ni uvalila rodina. Kapitulu opět zahájím Cecilíí Sternbergovou.

Cecilie Sternbergová byla inteligentní a nadaná, ale vyšší vzdělání nezískala. Tím, že vyrůstala v aristokratických kruzích, se jí dostalo domácího vzdělání. Ovládala několik jazyků a z porovnávaných žen byla druhá nejvzdělanější hned po Alici Masarykové. Avšak hlavním úkolem Cecilie Sternbergové bylo dobře se vdát, čímž bylo o její budoucnost postaráno.

Největší podíl na formování povahy Cecilie Sternbergové měla její teta Diana. Tetinka Diana se Cecilii a jejímu bratrovi od tří hodin odpoledne až do času čaje plně věnovala. V tomto čase se jim snažila zformovat jejich povahy a podnítit přirozené schopnosti. Vždy je vedla k zájmu o literaturu a umění. Děti učila milovat přírodu jako ona sama. Cecilie Sternbergová ve svých pamětech píše, že tetinčiny zásady byly dosti nekonvenční. Děti nikdy nehubovala, ale ani je nikdy nepochválila. V zásadě vyžadovala a přísně dodržovala - zdvořilost, poctivost, spravedlnost a odvalu. Učila je hrát na klavír, také je učila malířská a sochařská díla, modelovat z hlíny a hrála s nimi hry. Učila je mytologické příběhy různých bohů a bohyní a řeckých hrdinů. Do Enkendorfu zvala Diana často básníky, spisovatele a umělce. A pochopitelně je odmala učila věřit v Boha a že ctnost bude odměněna v nebi a zlo potrestáno v pekle. Nerada mluvila o svých rodičích.¹⁰⁷ Díky tetinčině výchově byla velmi vzdělána i přesto, že nenavštěvovala vyšší učení jako Alice Masaryková a Adina Mandlová.

¹⁰⁶ Rozhovor s Annou Kamenohorskou byl uskutečněn dne 17. 2. 2013.

¹⁰⁷ STERNBERG, Cecilia. *Cesta: paměti české aristokratky*, Mladá fronta, 1996. s. 284-287.

Alice Masaryková byla i při srovnání s Cecilíí Sternbergovou ženou velmi vzdělanou. Alice Masaryková navštěvovala známou a vyhlášenou Vyšší dívčí školu ve Vodičkově ulici. Ve škole prospívala velmi dobře. Nejprve chodila do tzv. přípravy Vyšší dívčí školy,¹⁰⁸ na které zahájila Alice Masaryková své školní působení. Jednalo se o školu, kde byla oddělená výuka dívek a chlapců.

Když se rodina Masarykova přestěhovala do malostranského bytu v Tomášské ulici, začala navštěvovat Alice Masaryková měšťanskou dívčí školu.

Tím, že rodina byla protestantská, navštěvovaly děti Masarykovy ve středu odpoledne hodiny náboženství ve škole sv. Jiljí na Uhelném trhu. V neděli chodila celá rodina na služby Boží do starého gotického kostelíka u Klimenta.

Po vyučování děti chodily na soukromé hodiny – učily se jazykům a hudbě, hlavně klavíru a houslím. Německy se Alice Masaryková naučila dobře až při studijním pobytu v Berlíně. Všechny děti prošly sokolskou výchovou. Matka měla na děti největší vliv v oblasti umění, které jí bylo svaté, věřila v jeho poslání v životě lidském i společenském. A otec naopak v četbě – nebylo většího čtenáře. Středoškolské vzdělání získala Alice Masaryková na dívčím gymnáziu Minerva.

Rok po otevření gymnázia se otevírala druhá třída, ale pro členky výboru „Minervy“ nebylo snadné sehnat dostatečný počet žákyň, a tak se členky výboru rozhodly rozejít po rodinách, které měly dcery vhodného věku, aby je získaly pro nové učiliště. K rodině Masarykových přišla Božena Puklová, které znala pokrokové stanovisko rodičů Alice Masarykové.¹⁰⁹ „V naší rodině rovnocennost žen a mužů byla považována za samozřejmost, a proto jsem tenkrát nedovedla posoudit, kolik odvahy si vyžadovalo dílo Elišky Krásnohorské. Dnes, když chápu velikost jejího výkonu, vzpomínám jí s nekonečnou vděčností.“¹¹⁰ Tím, že se Alice Masaryková od svých osmi let chtěla stát lékařkou, věděla, že je k tomu třeba středoškolského vzdělání, a proto se rozhodla nastoupit na dívčí gymnázium Minerva.¹¹¹ Podle svého hodnocení byla průměrnou studentkou, kterou nesmírně přitahovala antická kultura. Také si uvědomovala tu vzácnou příležitost ženského studia.

¹⁰⁸ Škola, jejíž založením pomohl účinně prosadit pražský starosta František Pštross (14. 3. 1823 až 12. 6. 1863), byla zároveň historicky první a dlouho i jedinou českojazyčnou vyšší dívčí školou na území Prahy. K jejímu otevření došlo roku 1869. In. LOVČÍ, Radovaní. *Alice Garrigue Masaryková*, Togga, 2008. s. 39.

¹⁰⁹ Tamtéž. s. 66.

¹¹⁰ Tamtéž. s. 71.

¹¹¹ Eliška Krásnohorská založila spolek „Minerva“ jehož úkolem bylo vybudovat a udržovat dívčí gymnázium v Čechách. Ve spolku „Minervě“ soustředila schopné, energetické a nadšené ženy: mezi nimi byla Božena Puklová. Roku 1890 se Eliška Krásnohorská zasloužila o otevření prvního českého dívčího gymnázia Minerva. Nacházelo se na území tehdejšího Rakouska-Uherska. Oficiálním zřizovatelem byla Minerva, spolek pro ženská studia. Výuka zpočátku probíhala ve dvou místnostech ve Vojtěšské ulici v Praze. In. MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha, Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 66.

„Alice vzpomíná, jak k nim do školy přišla také slavná spisovatelka a zakladatelka Minervy Eliška Krásnohorská a vybízela žákyně, aby dělaly škole čest.“¹¹² Mnozí radní dříve považovali ženské studium za úplný nesmysl, tyto předsudky musela Krásnohorská překonávat. Tím, že dříve pro děvčata nebylo vyšších tříd, sešly se ve třídě dívky různého stáří, a tak Alice společně se svoji kamarádkou byla ve třídě nejmladší.¹¹³ Tomáš G. Masaryk a jeho rodina byli demokraticky smýšlejícími lidmi, v nichž se prosazovala idea ženské emancipace a podpora ženského vzdělání. Jak Tomáš, tak i Charlotta Masarykovi byli přesvědčení demokraté, patřili k zastáncům rovnoprávnosti obou pohlaví a v tom samém duchu vychovávali i svoje potomky.

Ovzduší nového gymnázia mělo v sobě jakousi radostnost nových začátků. „Profesoři k nám chodili z různých chlapeckých gymnázií – učit studentky bylo pro ně nezvyklou úlohou, skutečnou událostí.“¹¹⁴ Z dnešního pohledu je jistě nezvyklé, že škola byla určena pouze dívkám. Musíme však brát na vědomí, že pro Alici Masarykovou a její vrstevníky byla oddělená výuka dívek a chlapců v té době naprostou samozřejmostí. Alice Masaryková popisuje šest let, které strávila na gymnáziu Minerva, jako velmi zajímavý úsek svého života. Otevíral se jí nový svět, uzavírala přátelství, která se nedají nahradit žádnými pozdějšími vztahy. V devatenácti letech úspěšně odmaturovala a poté, jak měla rodina ve zvyku, odjela na prázdniny na Bystrici.

Po prázdninách se Alice Masaryková zapsala na lékařskou fakultu české části pražské univerzity. Studovat medicínu byla rozhodnuta již od svých osmi let. Ten rok se na lékařskou fakultu zapsalo padesát chlapců a Alice Masaryková jako jediná dívka. Vzpomíná, že studenti k ní byli velmi pozorní a slušní. Alice Masaryková měla v oblíbě zejména histologii, během které ji fascinovalo barvení a pozorování tkání pod mikroskopem. „Jeden preparát se mi zvláště podařil. Asistent vyzval studenty, aby se na něj podívali. (...). Za chvíli profesor Rohoň na své ranní prohlídce prošel třídou a kontroloval jednotlivé preparáty. Zastavil se také u mého mikroskopu a svou originální češtinou se na mne obořil: „Jak si můžete troufat takový preparát? Je to samá bublina!“ (...). Později se ukázalo, že jeden z mediků (...), nadzvedl sklíčko a pustil dovnitř vzduch, takže opravdu bublinka byla vedle bublinky.“¹¹⁵ Další velkou zkušenost pro ni znamenala její první pitva. Byl to mladý hoch – utonulý – sloužil studentům k studiu anatomie. „Byla jsem rozechvěna, když jsem nožičkem

¹¹² ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková první předsedkyně Československého červeného kříže*, Praha 2003. s. 36.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha, Ústav T. G. Masaryka 1994. s. 69.

¹¹⁵ Tamtéž. s. 100.

(nebyl dost ostrý) učinila podélný řez kůží. Můj preparát byl podprůměrný, ale v paměti mi jasně zůstala složitá mechanika pohybu, živěná vodou, vzduchem i plody země a řízená vůlí člověka. Jak vzácný nástroj je nám dán! Jak pečlivě je třeba chránit ducha v těle!“¹¹⁶

Na lékařskou fakultu ženy přijímali jen jako mimořádné posluchačky. Nesměly skládat zkoušky, pouze kolokvia. Alicině citlivé povaze velmi vadila výjimečnost jejího postavení ve škole - sama žena mezi muži. Ač od útlého dětství chtěla lidem pomáhat a lékařství ji zajímalo, nedovedla se na práci plně a s vírou soustředit. Částečně jí vadila krátkozrakost, ale neměla odvalu nosit brýle. Již od dětství trpěla zbytečnými komplexy kvůli brýlím. *Jak na Bystric,¹¹⁷ tak v Praze děvče s „cvikrem“ jakoby bylo vyřazeno ze společnosti živých, pěkných dívek. Tak se mi to zdálo, ale nesoudila jsem správně. Tato ješitnost byla jednou z příčin, proč jsem opustila lékařskou fakultu,*¹¹⁸ Alice Masaryková po roce opustila lékařskou fakultu. Dalším důvodem jejího odchodu byla skutečnost, že jí medicína připadala příliš materialistická, postrádala v ní duchovní rozměr. Také se domnívala, že jí medicína odcizuje krásu a společnost. Ač bylo opuštění studia krokem dobrovolným, nesla Alice Masaryková odchod velmi těžce.

Po dalších prázdninách se zapsala na filosofickou fakultu, kde studovala historii a filosofii. Zde navštěvovala sociologické přednášky svého otce. Sama přiznává, že na filosofické fakultě zůstala cizincem a nikdy nepronikla k základům historické vědy. Zdraví a zdravotnické otázky – to zůstalo jejím hlavním zájmem.

V průběhu studia se osobně zapojila do práce ženského spolku Slávia.¹¹⁹ Propagoval otázku ženského volebního práva a organizoval diskusní sezení o otázkách mravních a sociálních, o problematice prostituce, o celibátu učitelek, roli tíživé a vykoupené krutou daní, již musely vytrpět po svém rozhodnutí stát se učitelkou. Státem přísně vyžadovaný celibát byl na počátku 20. století zdůvodňován různými argumenty. Žena jako matka nemohla současně stíhat roli matky a pedagožky. Mravní potřeba byla taková, aby žena byla jakožto panna svým žákům vzorem čistoty a cudnosti. Alice Masaryková si i přesto zvolila za své povolání učitelkou dráhu - složila úspěšně zkoušky z historie pro střední školy.

Roku 1903, tedy ve svých 24 letech, se stala jednou z prvních doktorek filosofie na české univerzitě v Praze a vůbec první ženou, která zde získala doktorát z historických věd

¹¹⁶ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha. Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 101.

¹¹⁷ Bystrice na Slovensku. Kam rodina Masarykova od roku 1886 jezdila pravidelně na celé prázdniny.

¹¹⁸ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha. Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 102.

¹¹⁹ Slávia byla založena roku 1896. Ve své činnosti navázala na své stejnojmenné klubové předchůdkyně, které až do svého rozpuštění fungovaly v letech 1848-1849 a 1869-1894. Zřetelně převažující vliv realistického studentstva bylo možno pozorovat přibližně od roku 1901. In. LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková*, Togga 2008. s. 54.

v Čechách. Dále pokračovala ve vzdělání univerzitní cestou. Po promoci na filozofické fakultě využila Alice Masaryková možnost odjet na postgraduální studium historie a ekonomiky do Lipska. Kromě praktických zkušeností přineslo postgraduální studium Alici Masarykové také mnoho důležitých myšlenkových impulzů a podnětů. Po ukončení studií na univerzitě odjela na rok do Berlína, aby na tamní univerzitě studovala ekonomii a sociologii u předních německých profesorů. Poté odjela na jeden semestr do Lipska. Po ukončení semestru následovala její cesta do Ameriky.¹²⁰

Po přečtení knih o Alici Masarykové mohu říci, že celý život chtěla napomáhat ostatním a neuvědomovala si, že sama sebe zraňuje. Už jen to, že si zvolila stát se pedagožkou i s vědomím, že tím odsouvá možnost mít vlastní rodinu. Celý život zasvětila pomoci ostatním. S jistotou mohu říci, že její opak můžeme spatřit u Adiny Mandlové. Lidé, kteří se kolem Adiny Mandlové pohybovali, tvrdili, že to byla žena velmi zlá. Přemýšlela povětšinou jen na svoje dobro a neotálela svou prostořekostí ubližovat ostatním.

Adina Mandlová a její mladší bratr navštěvovali obecnou školu.¹²¹ Ve škole měla Adina Mandlová výsledky výborné, ale poměrně záhy po nástupu do školy se u ní projevil následky otcovy výchovy. Byla umíněná a prostořeká, neustále vyžadovala zvláštní zacházení, jakému byla zvyklá od dětství. Neměla kamarádky, což si můžeme vysvětlit její předčasnou vyspělostí jakožto důsledkem jejích rozhovorů s otcem, který s ní vždy jednal jako s dospělou.

Adina Mandlová zdědila po svém otci zálibu ve čtení a poslouchání vážné hudby. *Tatínkova knihovna byla velkým zdrojem poučení a zábavy. „Obsahovala spoustu knih, které byly povinnou četbou, jako Jirásek, Erben, Vrchlický a Zeyer, ty jsem četla přes den pod dohledem. Ale v noci, pod peřinou a při světle malé baterky, jsem louskala Colette, Zolu, Wallace a Boccacciův Dekameron.“*¹²² Často se poté stávalo, že ráno byla velmi unavená a nemohla se probudit do školy. A když už vstala, místo do školy zamířila na půdu. Tam opět vyndala knihu z tatínkovi knihovny a pokračovala ve čtení.

Když vychodila obecnou školu, chtěla dále pokračovat ve studiu na gymnáziu, kam chodil její bratr Karel, kterého měla velmi ráda. Jenomže její maminka rozhodla, že půjde do reálky,¹²³ do níž chodil její bratr Jirka. Ten na ni měl dávat pozor, či ji špehovat.

¹²⁰ LOVČÍ, Radovaní. *Alice Garrigue Masaryková*, Togga, 2008. s. 59-60.

¹²¹ Škola primárního vzdělávání v českých zemích do roku 1948, poté nahrazena národní školou.

¹²² MANDLOVÁ, Adina. Dneska už se tomu směju, Čs. filmový ústav, 1990. s. 28.

¹²³ Nejstarší reálky byly v Čechách zřizovány především ze soukromých prostředků přibližně od poloviny 18. století. Na rozdíl od gymnázií poskytovaly všeobecné praktické vzdělání, mezi předměty na reálkách bylo např. strojnictví, účetnictví nebo obchodní vědy. Zprvu fungovaly pouze jako odborné školy na úrovni základního

Mezi její oblíbené předměty patřily němčina, francouzština, zpěv, kreslení a literatura. Naopak mezi neoblíbené předměty patřily chemie, deskriptiva a přírodopis, ale i přesto, že v těchto předmětech nenalezla zalíbení, vystudovala vždy s vyznamenáním. Opět zasáhla tatínkova výchova. Myslela si, že může vše, aniž by byla potrestána. „Až na ty mravy, ty mě vždycky všechno zkazily. Měli jsme třídního, který byl úplný blbec (...). Jedna z mých oblíbených kratochvílí byla mu odmlouvat a uvádět ho do rozpaků k velké radosti celé třídy, protože se pořád červenal jako malý kluk. Složila jsem na něj potupnou báseň, jako „ Je to slušný omyl přírody, aneb jenom dílo náhody, že obličej pana Jarušky není zdoben volskými růžky.“¹²⁴ Zašlo to tak daleko, že se to dostalo až k řediteli a musela se mu omluvit před celou třídou. I když se Adina Mandlová musela omluvit, zvolila opět ironickou formu omluvy. „Odpusťte mi, pane profesore, že jsem vás přirovnala k volovi, ale já mám ve skutečnosti voly moc ráda, protože mají takové krásné a smutné oči.“¹²⁵ Následovala další řada skandálů.

Avšak hlavním důvodem jejího vyloučení byla láska k divadlu. Chodila tajně na zakázaná představení a když ji jednou o přestávce jeden profesor přistihl před divadlem s cigaretou v ústech, míra trpělivosti ředitele byla vyčerpána. Mamince bylo doporučeno, aby Adinu přeřadila z vlastní vůle na jinou školu, protože vzhledem k dobrému jménu tatínka ji chce ušetřit hanby, jakou by vyloučení pro rodinu znamenalo. „A tak moje studie skončily v tercii a po prázdninách jsem nastoupila v rodinné škole.“¹²⁶ Rodinná škola byla velice praktická, neměla ambice ani talent pro akademické vzdělání a pomýšlela spíše na kariéru manželky a matky.

Přítel matky Adiny Mandlové se velice snažil sžít s rodinou a převzít úlohu otce. Nechal celé rodině ušít oblečení od nejlepší boleslavské švadleny a vyplatil podíl po svém otci bratrům Adiny, takže mohli studovat na univerzitě na technice v Praze. „Nechali jsme si to všechno líbit s určitou blahosklonností, ale opravdu vděční jsme mu nikdy nebyli, zejména já ne.“¹²⁷

Později poslal Adinu Mandlovou na vlastní útratu „dokončit vzdělání“ do penzionátu v Paříži.¹²⁸ Toto lyceum pro mladé dívky z nejlepších francouzských rodin bylo značně prestižní. Uveďme jen, že v něm měsíční školné činilo asi pět tisíc tehdejších československých korun. Zde se naučila vařit a zdokonalila se v cizích jazycích, později

školství, teprve v polovině 19. století byly postaveny na roveň gymnázií. V 60. letech 19. století pak došlo v podobě reálných gymnázií k propojení obou systémů.

¹²⁴ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 32.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 33.

¹²⁷ Tamtéž. s. 34.

¹²⁸ Jednalo se o penzionát pro děvčata mezi čtrnácti a jednadvaceti roky. Nacházelo se v Paříži na Gere de l'Est.

se domluvila německy, francouzsky a anglicky. Ale po necelých dvou letech byla vyloučena pro „zneuctění dobrého jména ústavu“. Období, které strávila v Paříži, považuje v dospělosti za nejlepší dobu svého života, ač za zmínění stojí, že v době, kdy studovala, otěhotněla a následně absolvovala potrat, přesto postupem času toto období velmi pozitivně hodnotí.

Oproti Adině Mandlové chtěla Hedvika Mukdenová velmi studovat, toužila po vyšším vzdělání. Chodila však jen do trojtřídní obecné školy, kde děti obou pohlaví seděly v jedné místnosti. Možnosti a prostředky vzdělání, které měla Adina Mandlová jsou nesrovnatelné s možnostmi, jež měla Hedvika. Přeci jen Adina Mandlová dostala příležitost vystudovat velmi prestižní penzionát v Paříži a svojí lehkovážností se dopouštěla chyb, které dopomohly ukončení studia. V pamětech Adiny Mandlové jsem se nesečkala s hořkostí k sobě samé, že chybovala během studia. Opak spatřujeme v pamětech Hedviky Mukdenové „... *Ve svém dětství jsem navštěvovala jen vesnickou obecnou školu a nikdy měšťanku. Za to jsem ale měla obrovský hlad po vědě, který bohužel nemohl být pod tíhou práce tišen.*“¹²⁹ Zde jde vidět, jak prahla Hedvika Mukdenová po studiu a vědě, cítila se být chytrou, avšak studovat jí nebylo dovoleno.

Něco podobného se ovšem nedá říci v případě Anny Kamenohorské. Když jsem s ní absolvovala rozhovor, tak mi na otázku, jaké má vzdělání, odpověděla: „*Chodila jsem do reálné školy.*“ A když jsem se zeptala, zda-li po reálné škole šla studovat ještě nějakou další školu, dostalo se mi této odpovědi: „*(smích) Děvče, nastoupila jsem na kloboučnici, ale chtěli po mně ve škole mnoho materiálu a nití. Když jsem přišla domů, řekla jsem otci, že po nás chtěli mnoho materiálu. Ve škole jsem byla jen párkrát. A pak jsem ukončila studium.*“ Avšak pravda je taková, že Anna Kamenohorská ve skutečnosti studovat nechtěla, a tak výmluva, s níž přišla domů, byla otcem přijata, protože si jako samoživitel šesti dětí nemohl dovolit platit ještě za drahé materiály Anně Kamenohorské do školy. A tak souhlasil, že už do školy chodit nemusí. Anna se přiznala, že otcí lhala, aby se nezlobil.

Otec Hedviky Mukdenové při sčítání obyvatel roku 1900 přihlásil celou rodinu jako českou, přesto se cítil být Němcem a chtěl poskytnout dětem německé vzdělání. Hedvika navštěvovala nejprve českou školu, protože na Lounsku bylo jazykové uvědomění Čechů velmi silné, a proto se také nikdy neponěmčilo. V Lounech dokonce v roce 1849 ztroskotal pokus o založení německé školy. V roce 1848 byla dokonce jediná německá škola, kterou navštěvovaly v Opočně u Loun, přeměněna na českou. Od té doby byla nejbližší německá škola hodinu chůze od Senkova. Později byla založena Německá škola v Hořanech,

¹²⁹ HOLEČEK, Radim F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradleny z Mostu*, Albis international, 2003. s. 16.

kteřou navšřtřvovala Hedvika v letech 1885-86.¹³⁰

Otec Hedviky Mukdenovř se stal vřšnivřm agitátorem nřmeckř školy a ziskával v okolnřch obcřch řadu dřtř, neboř v nřmeckř škole bylo školnř hrazeno školskřm spolkem. Kdyř se zařaly uzavřrat nřmeckř školy, Hedviřin otec chodil doslova dřm od domu a přesvřdřoval sedlřky, aby svř dřtř posřlali do nřmeckřch škol. Dokonce sepsal i petici, kteřou mřli podepsat vřichni, kteřř trvřjř na posřlřnř svřch dřtř do nřmeckřch škol. Počet dřtř, kteř se hlřsily na nřmeckou školu se střle sniřoval, proto byla nřmeckř škola v Hořanech uzavřena.

V deseti letech nastoupila Hedvika Mukdenovř na nřmeckou školu v Horřanech. Tam se jř velmi lřbilo. Jednak dřky nřmeckřm přostředř, kteř jř bylo i přes perfektnř znalost řeřtiny bliřřř, na druhř stranř dřky panu uřiteli Rittelovi. Ten se snařil vzbudit přř řastřch prochřzkřch v dřtech lřsku k přřrodř a historii. S panem uřitelem byli velcř kamarřdi, ale přesto se chovali jeden k druhřmu v tř nejvřřř uřitř. V hodinřch nřbořenstvř jř uřitel Rittel dokonce obstaral jejř nřbořenckř knihy, neboř byla jedinř židovka ve třřdř. „*Jak hrdř jsem vřdřcky byla, kdyř jsem přř zkoušenř přřřla na řadu a vřechny dřtř poslouchaly bez dechu moje slova.*“¹³¹ Třm, ře uřitel Rittel vyuřoval hodiny nřbořenstvř, a přestoře Hedvika Mukdenovř byla ve třřdř jedinou židovkou, respektoval jejř vřru a daval jř přstor v hodinřch nřbořenstvř.

Bohuřel řadnřho dalřřho vzdřlřnř se jřř Hedvice Mukdenovř nedostalo. Tento deficit se snařila vyrovnat nejprve řetbou romřnř, kteř psala jejř matka, pozdřji uřenřmi rozhovory s manřelem, řetbou encyklopediř a novin. řasto trpřla mřenřcennostř, bylo znřt, ře se na nř jejř osamřlř dřtstvř podepsalo. Napřřklad nřkdy slřchala od manřela, ře se nedokřže pořadnř vyjadřovat. V takovřm přřpadř umřla odpovřdřt na kařdou vřtku. „*A kde jsem se mřla třm manřřrřm nauřit? Od nařich krav ve chlivř?*“¹³²

¹³⁰ HOLEČEK Radim F. *Hedvika Mukdenovř korespondence řidovskř pradleny z Mostu*, Albis international, 2003. s. 29-30.

¹³¹ Tamtřř. s. 16.

¹³² Tamtřř.

5.3 Profese

Díky tomu, že se Cecilie Sternbergová provdala za zámožného hraběte, nemusela pracovat. To se však změnilo po druhé světové válce, kdy nuceně emigrovali do Ameriky. Když se přestěhovali do Ameriky, konkrétně na Floridu, potýkali se s nedostatkem peněz. Měli velké problémy se naučit šetřit, protože se v životě nesetkali se situací, kdy se jim peněz nedostávalo.

Cecilie Sternbergová v životě nevařila, byla zvyklá, že personál, který zaměstnávali, se staral o jejich domácnost. Snažila se alespoň prorazit jako umělkyně ve výrobě bižuterie, ale bohužel zpočátku ne s velkým úspěchem. Pořádila si pec a pronajala si byt, kde si zřídila dílnu. Když se přestěhovali na Floridu, Cecilie Sternbergová si povšimla, že ženy jsou ozdobeny spoustou bižuterie, jejíž výrobou si později začala vydělávat. Pronajala si na pláži krámk, kde bižuterii vyráběla. Ta šla velmi na odbyt, ale nestíhala jí vyrábět dostatečné množství. Nechávala se při tvorbě inspirovat různorodými květy a plody, barevnými ptáky, bělostnými racky, mušlemi, mořskými hvězdicemi a mořskými koníky. Cecilie Sternbergová usilovně pracovala, což se ale nedalo dlouho vydržet. *„Byla jsem velice přepracovaná: neměla jsem vůbec čas si odpočinout, jedinou knihu jsem si nepřečetla. Když jsem večer přišla domů, čekala na mě celá domácnost. Jak jsem byla popudlivá a vyčerpaná, pila jsem víc, než bylo zdrávo.“*¹³³ Cítila velkou únavu a i přes všechnu její snahu nebyl výdělek dostačující.

I když se Leopold Sternberg po emigraci snažil rodinu zabezpečit, veškerá tíha zabezpečování financí přešla na Cecilii Sternbergovou. Sice nestudovala umělectví, ale byla obdarována talentem na výrobu keramiky, z které vyráběla bižuterii. Tak jako mnohé ženy, i ona se vedle svého muže necítila méněcenná. Opak Cecilie Sternbergové můžeme spatřit u Alice Masarykové, která celý svůj život zasvětila své práci. Byla velmi vzdělaná a její sociální cítění se projevovalo již během studií.

Po ukončení studií na univerzitě odjela na rok do Berlína, aby na zdejší univerzitě studovala ekonomii a sociologii u předních německých profesorů. Poté odjela na jeden semestr do Lipska. Po ukončení semestru následovala její cesta do Ameriky, kde se seznámila s Mary Elzou McDowellovou,¹³⁴ ředitelkou univerzitního settlementu. *Mary Elza McDowellovou o Alici Masarykové později řekla, že „nepoznala větší demokratku,*

¹³³ STERNBERG, Cecilia. *Cesta: paměti české aristokratky*, Praha: Mladá fronta, 1996. s. 559.

¹³⁴ Ředitelka Settlement House (centrum sociálních služeb) českých menšin v Town of Lake, předměstí Chicaga. Pořádala přednášky, účastnila se schůzí Ženského klubu a dokonce organizovala dětský Úklidový klub. Settlement House bylo středisko pro přistěhovalce a Alice Masaryková, zde poznávala život. In: ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková první předsedkyně Československého červeného kříže*, Praha, 2003. s. 42.

demokratku myšlením a v praxi každodenního života.“¹³⁵ Alice Masaryková byla předsedkyní Červeného kříže. Zajímala se především o sociální podmínky přistěhovalců, zejména Čechů. Své postřehy zapsala do eseje Češi v Chicagu. Chicago bylo v té době považováno za třetí největší české město na světě. Značně se podílela na výzkumu tuberkulózy. Organizovala tzv. Úklidový klub, který vedl děti a mládež k uklízení a údržbě zanedbaných oblastí. Také se zúčastňovala schůzí českého Ženského klubu a přednesla také několik přednášek o české historii a sociální péči. Za dobu, kterou strávila v Chicagu, si odnesla přesvědčení, že sociální práce prospívá duchovní uvědomělosti, všeobecnému vzdělání a houževnaté pracovitosti. V tomto duchu se snažila založit sociální školu v Praze a v Turčianském sv. Martině školu Milana Rastislava Štefánika.

Po odjezdu z Chicaga skončila Alici Masarykové studijní léta. V roce 1908 se zúčastnila v Praze protialkoholního sjezdu za účasti delegátů Československého protialkoholního svazu, představitelů zdravotních rad, chudinských ústavů a školských úřadů atd. Mladá filozofka navrhovala, co by se dalo konkrétně změnit na systému lyceijního školství. Také zkritizovala způsob zábavy a využívání volného času ze strany mnohých dívek: „*Naše dívky jsou málo zaměstnány, jinak by neměly času a klepy- a u nás se ještě moc klepani by neměly času na zbytečné otázky.*“¹³⁶ Pak působila jako profesorka na dívčím lyceu v Českých Budějovicích (1906 - 1910), kde vyučovala němčině, historii, zeměpisu a též vychovatelství. Následně učila na dívčím lyceu v Praze Holešovicích (1910 -1914), kde také vyučovala zeměpis, dějepis a vychovatelství. Také vyučovala rozmanité sociální práce. Pořádala pro dívky navíc různé výlety a exkurze na památná historická místa a ve své výuce tak úzce propojovala teorii s praxí. V Českých Budějovicích se připravovala na státní závěrečnou zkoušku. Bývalé studentky na ni vzpomínaly velmi pozitivně a mnohým z nich podstatně ovlivnila životy a myšlení. „*Jedna z nich později napsala, že byla „jako osvěžující vítr – silná, svěží, otevřená a originální, tak odlišná od ostatních vyučujících“.*“¹³⁷ Vyučovala s láskou, zvláštní péči věnovala chudším studentkám a také jim často pomáhala. Také patřila v Českých Budějovicích do kategorie průkopnic ženského sportu. „*Hrála tenis v bílé battistové blůze a dlouhé bílé plátěné sukni*“.¹³⁸ Jezdila rovněž ráda na lyžích a také v zimě jako jedna z mála dospělých osob, jež se nebály nařčení z dětinskosti, chodívala na kluziště.

¹³⁵ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha, Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 42.

¹³⁶ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková*, Togga, 2008. s. 74.

¹³⁷ ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková první předsedkyně Československého červeného kříže*, Praha, 2003. s. 91.

¹³⁸ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková*, Togga, 2008. s. 86.

Po vypuknutí první světové války v roce 1914 pobývala v Německu v městečku Schandau. Po návratu do Prahy žila s matkou v jejich bytě, kde se starala o domácnost a sháněla potraviny. Stále vyučovala v lyceu a vybízela studentky, aby se zapojily do sbírek pro Červený kříž. Sama se velice aktivně sbírek účastnila a také zorganizovala pomoc pro kojící matky a vybírání peněz na potraviny po domech. Téhož roku její otec (společně s mladší dcerou Olgou) odjel do zahraničí, kde pracoval pro osvobození vlasti.

Alice Masaryková měla zásluhy na rozvoji činnosti Československého červeného kříže¹³⁹ v prvních dvaceti letech jeho existence. Také patřila k uznávaným představitelům Červeného kříže i v mezinárodním měřítku. Podařilo se jí získat pro ČSČK rozsáhlou materiální pomoc ze zahraničí. První návštěva, kterou po svém jmenování předsedkyní Československého červeného kříže uskutečnila do zahraničí, patřila Francii. Vyjednala zde pomoc Československu od spojených humanitárních organizací. Měla také zásluhu na tom, že do naší republiky byla vyslána Mise Herberta Hoovera ze Spojených států amerických, která (především v potravinách, rybím tuku, mýdle) dodala zboží téměř za 700 milionů korun. Také díky Alici Masarykové byla v Praze založena společnost Péče o dítě, jejíž předsedkyní se stala. Pomoc z USA přicházela především ve druhém pololetí roku 1919. Také její cesta do Londýna byla úspěšná. Ta se konala v roce 1919. Půda pro jednání jí byla vhodně připravena tím, že anglické ženy založily Anglo-český fond. Alice Masaryková byla také velmi znepokojená hladomorem a epidemiemi v Rusku. Proto zorganizovala zvláštní výbor pro pomoc ruským vědcům a naléhala na zřízení mezinárodního výboru, který by pomohl hladovějícímu obyvatelstvu, a to zejména na Ukrajině. Stala se předsedkyní a také zastupovala Československo v Nansenově komisi, která pomáhala strádajícímu obyvatelstvu Sovětského svazu. Její zvolení předsedkyní prvního mezinárodního kongresu sociální práce, který se konal v Paříži v roce 1928, svědčí o úctě ciziny k její osobě a práci.

Po vzniku Československé republiky byla Alice Masaryková jmenována poslankyní za Slovensko v prvním Národním shromáždění Československé republiky, kde mnohokrát hovořila o sociálních problémech. V době organizování Československého červeného kříže byla postavena do jeho čela. Ve funkci předsedkyně ČSČK byla od února 1919 do listopadu 1938. O jejím přínosu pro tuto organizaci věděl každý informovaný člověk v Československé republice i v zahraničí. Československý Červený kříž vznikl 1. února 1919 v Obecním domě v Praze, kde se na informační schůzce rozhodlo o jeho založení. Na žádost o vyslovení

¹³⁹ Dále jen ČSČK.

souhlasu se vznikem odpověděl dne 6. února 1919 prezident Československé republiky prof. Masaryk v dopise následujícího znění:

„Slečno dr. Alice Masaryková v Praze

Uznávaje nutnost vybudování ústřední organizace Československého červeného kříže pro oblast celé republiky, jmenuji Tě předsedkyní Čs. červeného kříže a pověřuji, abys ihned vykonala vše, čeho je třeba ku zorganizování této instituce a k tomu, aby Čs. červený kříž mohl bezodkladně zahájit své působení a vejíti ve styk s mezinárodní organizací Červeného kříže na základě Ženevské konvence a dodatečných úmluv mezinárodních.

T. G. Masaryk v. r. „¹⁴⁰

Dr. Alice Masaryková odpověděla slovy: *„slibuji, že budu pracovat ze všech sil svých tak, abych se mohla zodpovídati Tobě, těm, kteří v naší republice trpí nejvíce a věčné spravedlnosti, za niž jsem schopná život položit.“¹⁴¹*

V první úřadovnu se proměnil pokojík Alice až do doby, než ministerstvo sociální péče postoupilo pro ČSČK několik místností v Clannerově paláci na Malé Straně. Je třeba podotknout, že za Rakouska-Uherska fungoval Červený kříž převážně na dobrovolných filantropických základech. Byl zaměřený pouze na potřeby války a vyznačoval se „aristokratickou patinou“ To se však lišilo od záměru, který měla Alice. Ta chtěla udělat z „výboru dam“ shromažďujících oblečení pro vojenské sklady novou instituci. Ta měla v mírové době usilovat o fyzické a morální zdraví národa. V době vzniku ČSČK byla země zmítána krizí (choroby, problémy invalidů, vdov, sirotků, vězňů, uprchlíků) a nedostatkem úplně všeho. V roce 1940 německé úřady zastavily výstavbu nového úřadu ČSČK a sanatoria. Alice Masaryková dala ČSČK pevný organizační základ a určila program jeho mírové práce. Její představa byla, že ČSČK bude za pomoci různých ministerstev koordinovat činnost dobrovolných sociálních, zdravotních a vzdělávacích organizací. ČSČK se také zasloužil o otevření nových nemocnic, zahajoval provoz zdravotních škol ve spolupráci s americkými učiteli, dodával potraviny pro děti, také organizoval humanitární pomoc pro postižené přírodními katastrofami, zejména na Slovensku zřizoval dětské zdravotní tábory a mnoho dalších sociálních činností. Za připomínku stojí, že Alice Masaryková věnovala mimořádnou pozornost Slovensku. V Kroměříži měla sérii přednášek z československé vlastivědy pro slovenské dívky. Měla nápad založit Ústav Milana Rastislava Štefánika v Turčinském Svatém Martinu, který měl vychovávat slovenské sociálně zdravotní pracovníce. Ve funkci nejen předsedkyně, ale skutečné hlavy Červeného kříže, mohla plně uplatnit své hluboké

¹⁴⁰ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha, Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 49.

¹⁴¹ Tamtéž.

sociální a humánní cítění. Cítila, že pomáhat ostatním je jejím životním posláním. Tomuto poslání věnovala většinu svého času, ale často i finanční příspěvky, které šly buď z její kapsy, nebo z pokladny jejího otce. Červený kříž se stal skutečnou mohutnou sociálně zdravotní organizací, na jejímž vytyčení měla dr. Alice Masaryková rozhodující podíl.

Byla velmi skromná. Například v jubilejním roce pro ČSČK 1929, kdy se slavilo 10. výročí jeho vzniku si přála, aby její jméno nebylo příliš připomínáno. Často se vyhýbala veřejným vystupováním a projevům, odmítala mluvit na slavnostních schůzích Červeného kříže, nechtěla psát pro oficiální časopis ČSČK články a pokud tak učinila, pak je psala anonymně. Je třeba také podotknout, že byla velmi pracovně a časově vytížena, a to zejména po vážném onemocnění a později úmrtí její matky, kdy prakticky vedla domácnost a protokolární záležitosti svého otce.

Na sklonku působení ve funkci předsedkyně ČSČK zažila Alice velmi těžké chvíle, které nastaly po mnichovském diktátu, kdy nastalo okleštění části republiky a začaly se stahovat desetitisíce uprchlíků z okupovaných pohraničních území. Tím se dostal ČSČK k činnosti, kterou rozvíjel těsně po skončení první světové války. Nad ČSČK se stahovaly černé mraky, bulvární tisk začal útočit na ČSČK, který byl znám svou oddaností a věností k oběma prezidentům a na jeho předsedkyni Alici Masarykovou, která se raději vzdala svého mandátu předsedkyně ČSČK v listopadu 1938, aby její osoba nebyla podnětem pro tyto úkoly. Poté odjela do ciziny, aby nadále pracovala ve prospěch naší republiky a ČSČK. Po jejím odstoupení z funkce se stal předsedou ČSČK MUDr. Vladimír Haering.¹⁴²

Dne 5. srpna 1940 gestapo společně se členy německé kriminální policie zabavilo veškeré jmění ČSČK, zapečetilo veškeré místnosti a vyhodilo úředníky na dlažbu bez jakékoliv náhrady. Celkem bylo zabaveno v Čechách a na Moravě 150 milionů, které padly do německých rukou. Byl zatčen předseda ČSČK MUDr. Vladimír Haering, který později v nacistickém vězení zemřel. Hledaly se různé cesty, jak zachovat ČSČK, byla nalezena možnost užívat Společnost pro zdraví národa a ČSČK pod tímto neutrálním názvem zamýšlel pokračovat. Nacisté však tento manévr prohlédli a tato organizace nebyla povolena. V září 1940 byl ČSČK rozhodnutím prezidenta dr. Edvarda Beneše zřízen v Londýně. Pod vedením Alice Masarykové se ČSČK stal akceschopnou organizací, respektovanou státními orgány a uznávanou a podporovanou širokou veřejností u nás i v zahraničí.

¹⁴² Byl generál zdravotnické služby čs. armády.

Stejně jako Alice Masaryková, tak i Adina Mandlová je díky svojí profesi známa. V životopisech Alice Marykové a Adiny Mandlové jsem si povšimla, že celý život zasvětily své profesi. Adina Mandlová, přestože nemohla dále pracovat jako herečka, se snažila celý zbytek života navrátit znovu tam, kam patřila - do ateliéru.

Jak sama tvrdila: „*Dostala jsem do vínku mnoho darů, které jsem dokonale nevyužila: atraktivní zjev, inteligenci, osobnost a talent. Dlouho jsem si plně neuvědomovala, že s těmito dary je spojena zodpovědnost: ne tak k ostatnímu světu, jako k sobě samé.*“¹⁴³

Její první „herecké“ začátky nalezneme v dobách, kdy měla milence Františka, s kterým jezdila předvádět hasicí přístroje. Při reklamních scénkách poprvé uplatnila svoje herecké dispozice. Po večerech ji milenec vodil po barech, kde se obvykle kolem ní seběhly bardámy a dávaly jí rady do života.

Po návratu z Paříže, kde Adina Mandlová studovala na penzionátu pro dívky z lepších rodin, odešla do Drážďan, kde prožila několik týdnů u dalšího ze svých milenců. Poté se vrátila do Mladé Boleslavi, kde začala pracovat jako sekretářka v podniku matčina druha. Po roce se odstěhovala do Prahy, v níž se stala manekýnkou v pražském salonu Ulliho Rosenbauma. Půvabná dívka s hezkou tváří, jiskrou v oku a nakažlivým temperamentem v těle totiž nešla přehlédnout, netrvalo dlouho a brzy upozornila také filmaře. Adina Mandlová byla dobrou hráčkou tenisu a jednou v létě roku 1932 ji na jednom zápase oslovila žena: „*Vy byste měla být v Praze a zkusit štěstí u filmu. Jsem si jistá, že jste velmi fotogenická. Jestli máte nějaké fotky, pošlete je Otovi a on se za vás někde přimluví.*“¹⁴⁴ Poznamenala o přestávce dáma na adresu Adiny Mandlové. Tak se i stalo. Ota byl kameraman a domluvil Adině Mandlové setkání s producentem právě natáčeného filmu *Děvčátko*, neříkej ne! Následně dostala roli, v níž měla zpívat a tancovat a říci pouze několik slov: „*Z lásky bolí vlásky.*“ Z nervozity je však nebyla schopna ze sebe dostat. Režisér filmu řekl: „*Slětschinka, z fás nykty nebude cheretschka.*“ *To mě ovšem namíchlo, a tak jsem vyhrkla: „Kouknout, pane režisére, než voni udělaj jinej film, já budu hvězda.*“¹⁴⁵ Pak došlo k zásadnímu setkání s významným českým hercem a režisérem Hugo Haasem, který jí nabídl roku 1933 hlavní ženskou roli ve svém filmu *Život je pes*.

Adina Mandlová se na filmařské scéně nemohla objevit ve vhodnější dobu. Ta si dosud vystačila s bezradnými naivkami, ocitajícími se v nejrůznějších nesnázích. Adina Mandlová vnesla ojedinělou krásu a sympatickou bezprostřednost nového typu mladých žen,

¹⁴³ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 103.

¹⁴⁴ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 53.

¹⁴⁵ Tamtéž.

kteře se chtěly a dokázaly poprat se životem, hledaly si zaměstnání a nespolehaly pouze na muže, který by je zabezpečil – zkrátka soběstačných, sportujících, výřečných a energických děvčat. A tak první velký úspěch na sebe nenechal příliš dlouho čekat. Získala hlavní roli v Haasově a Fričově komedii „Život je pes“. Zanedlouho byla milenkou Hasse a nastěhovala se k němu. Sama ve svých pamětech přiznává, že její pravá výchova a trénink pro život a umění přišla společně se seznámením s Hugo Hassem, který z ní hodlal udělat filmovou hvězdu. Následovaly další filmy a Adina Mandlová začala být známá. Sice to nebyly hlavní role, ale pokrok byl zřejmý. O několik let později již byla největší hvězdou českého filmu. Ač ve většině filmů hrála veselou, usměvavou a šťastnou, ve svém osobním životě nikdy šťastná nebyla. V letech 1937-1939 hrála celkem ve dvaadvaceti snímcích různé úrovně. V roce 1937 v deseti filmech jako například: Mravnost nade vše, kde opět po boku Hugo Haase zahrála roli ošklivého káčátka, které se nakonec ukázalo jako pohledná a pomilováníhodná dívenka. A právě tehdy se začala rodit hvězda. Adina Mandlová byla totiž schopná zahrát nejen démonicky svůdnou osudovou ženu, ale stále častěji v ní režiséři začali nacházet i neobyčejné komediální předpoklady. Dále ve filmech Panenství, Svět patří nám, o rok později v šesti filmech: Cech panen kutnohorských, Ducháček to zařídí atd. A v roce 1939 v osmi: Kristián, U pokladny stál, Katakomy atd. Když zrovna nefilmovala, dávala hodiny němčiny a francouzštiny dětem z lepších rodin. A to i přesto, že patřila mezi nejznámější herce první republiky. Jejich honoráře však nebyly dostačující.

Největší úspěch měla ve filmu „Kristián“, kde právě geniální spojení dramatického a komediálního talentu ji přivedlo k prvnímu vrcholu - k postavě Zuzany, která okouzluje v nočním baru falešného Kristiána Oldřicha Nového. Potvrzením za kvalitu ztvárnění byla Zemská cena za roli v roce 1939, kterou Adina Mandlová dostala. Svě nejslavnější filmy natočila teprve v letech okupace, kdy se stala nejvýraznější představitelkou typu kultivované mladé ženy z vyšší společnosti. „*S velkým úspěchem však vystupovala také v rolích cynických a zkažených žen, které dovedla zahrát natolik přesvědčivě, až si diváci tyto postavy nakonec promítali rovněž do jejího osobního života (...).*“¹⁴⁶ Dokonale ovládala techniku ve filmu, horší už to však bylo v divadelní kariéře, neboť neovládala jevištní techniku. Chtěla hned hlavní role. „*Nikdy nezapomenu na výrok Jiřího Plachého, který v rozhovoru s jedním z mých přátel prohlásil: „Já proti jejímu vystupování v divadle nic nemám, ale ať jde do řady!!“*“¹⁴⁷ To, že hned chtěla hlavní role, způsobilo žárlivost kolegů a hlavně kolegyně z kruhu profesionálů.

¹⁴⁶ FRAIS, Josef, JIRAS Pavel. *Adina Mandlová Obrázkový životopis*, Formát, 2001. s. 10.

¹⁴⁷ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 103.

Často svými poznámkami urážela své kolegy. Velký podíl na tom měla Haasova výchova, protože jemu samotnému nebylo nic svaté a sám říkal, že pro vtip by zabil bratra. Adina Mandlová od něj převzala nejen jeho civilní herecký projev, ale i jeho cynický humor a ten jí často odcizil mnoho přátel. Divadelní kariéra pro ni nebyla možná, a tak nadále zůstala pokorně u Barrandovských atelierů, kde se cítila jako doma. Ale přesto ve hře „Šest postav hledá autora“ zaznamenala svůj nejlepší jevištní výkon, což bylo vrcholem její kariéry.

Navštěvovala hodiny hlasové techniky a velmi na sobě zapracovala. Kritika ji označila jako velký divadelní objev, od nějž se podobný výkon nikdy neočekával. Němci po svém příchodu začali o všem rozhodovat a usmysleli si, že herci se musí zapojit i do německého filmu. Role v německém filmu byla bezvýznamná a nenáročná, přestože to byla hlavní ženská role ve filmu „Svěřuji ti svou ženu“. V Německu natočila pouze tento film. Adolf Hitler zakázal působení Adině Mandlové v Německu, neboť odmítla změnit si své jméno na Lil Adinu. Mandlová znělo příliš slovansky.

Po velkém úspěchu ve filmu Noční motýl, dosáhla její popularita vrcholu, a tak si Adina Mandlová mohla diktovat honoráře v rolích, které nebyly hlavní, jako ve filmech: Okouzlené, Hotel Modrá hvězda, Katakomy, Z českých mlýnů a Těžký život dobrodruha a také velmi úspěšném filmu Kristián, který získal národní filmovou cenu, dále ve filmech Holka nebo kluk, Pacientka doktora Hegla a mnoho dalších.

To, že ve filmech hrála Adina Mandlová, znamenalo pro producenty kasovní úspěch. Po návratu z Berlína pocítila u českých producentů nechuť ji zaměstnat. Nerozuměla proč, vždyť nedávno dostala státní cenu za nejlepší filmový výkon. Důvodem byly šířící se pomluvy ohledně jejího mileneckého poměru s Karlem Hermannem Frankem¹⁴⁸ a také dokonce i s vojenským velitelem Prahy, generálem Fredericim. „*Lehkomyslná Adina kolující pověsti nevyvracela – věděla, že by to bylo zbytečné, a navíc se jimi dobře bavila (Později se jí tato lehkovážnost samozřejmě vymstí).*“¹⁴⁹

Poslední film, který Adina Mandlová natočila, byla Sobota. V té době byla těhotná, ale film se podařilo natočit tak, aby to nebylo viditelné. Tou dobou bylo zjevné, že se válka schyluje ke konci, k porážce Německa. A v tu chvíli se začali lidé od Adiny Mandlové vzdalovat, až zůstala úplně sama. Žila v naději, že po revoluci bude vše zase dobře. Usídlila

¹⁴⁸ Narodil se 24. ledna roku 1898 v Karlových Varech. Zemřel 22. května roku 1946 v Praze. Byl knihkupec, později prvorepublikový politik, člen SdP (Sudetendeutsche Partei) a aktivní nacist s hodností SS-Obergruppenführera. Po okupaci českých zemí a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava působil jako státní tajemník Úřadu říšského protektora. V srpnu 1943 byl jmenován německým státním ministrem pro Čechy a Moravu. V roce 1946 byl na základě rozsudku českého soudů popraven za válečné zločiny In.:KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*, Ecce Homo, 2012.

¹⁴⁹ FRAIS, Josef, JIRAS Pavel. *Adina Mandlová Obrázkový životopis*, Formát, 2001. s. 54.

se na chatě, kam za ní jezdilo pár přátel, kteří ji ujišťovali, že vše se zase vrátí do starých kolejí a že začne znovu hrát. Začala litovat, že ještě před válkou neemigrovala, jako její ostatní přátelé, kteří ji přemlouvali, aby ze země odjela také. *„Ale osud zakročil znovu v můj neprospěch. Kdybych byla zůstala sedět na chatě, kde mi celkem nic nechybělo, byla bych se vyvarovala zatčení a toho, co následovalo – vlastně možná všeho, co úplně zničilo mou kariéru a tím můj život.“*¹⁵⁰ Ale když jeli v centru Prahy kočárem, zastavili je po zuby ozbrojení gardisti a žádali je o legitimaci, poté je zatkli. Když se vše vysvětlilo, že se ničeho nedopustili a chtěli je propustit, přišel do kanceláře pán a oznámil, že paní Mandlová musí zůstat pro podezření, že za protektorátu přijala německou státní příslušnost. Ve vězení byly nelidské podmínky, ženy byly zavřené společně s dětmi, které brečely. Za týden ji odvezli na Pankrác. *„V té chvíli jsem přestala být osobností a stala jsem se pouhým číslem.“*¹⁵¹ Nikdo z kolegů a přátel jí nepomohl. Ve vězení ji ponižovali a mlátili. *„Jeden dozorce obzvlášť obávaný pro svou brutalitu, přiznal po mnoha pokusech mě rozplakat bitím a klencáky svou porážku: „Co to je ve vás? Čím to, že jste k neutahání a tak pyšná? Neuroníte ani slzu – vás museli udělat z kamene.“ „Tomu vy nemůžete rozumět,“ odpověděla jsem. „ Vy jste takový ničema a zbabělec, že nechápete nic, co je nad vaši sprostou úroveň.“*¹⁵² Nakonec se nenašlo nic, co by veřejnému žalobci zavadalo důvod pohnat Adinu Mandlovou před Lidový soud. Svědkové svědčili v její prospěch a Frank popřel jejich poměr. V té době mohla přátele, kteří přišli a nabídli jí pomoc, spočítat na prstech jedné ruky.

Byla vyloučena z divadelní a filmové unie. Bylo jí nabídnuto, že může dělat protiamerickou špiónku, ale to odmítla a zanedlouho byla odsouzena za milostný poměr s československým občanem Willym Söhnelem.¹⁵³ Ve skutečnosti byla odsouzena za to, že odmítla dělat špiónku pro československou výzvědnou službu. V té době se rozhodla, že opustí svou vlast. Její velká chyba byla ta, že do Anglie odjela až po válce, tedy v době, kdy už nebyla ve věku, kdyňského filmu. mohla začínat novou kariéru. V cizí řeči a v cizím prostředí to bylo pro herečku velmi obtížné, ne-li nemožné. Začala se shánět po nějaké jiné práci. Podala si inzerát do novin a nabídla různé služby jako tzv. kontinentální kuchařka. Okamžitě dostala spoustu odpovědí, a tak začala působit v různých domácnostech, většinou u svobodných mládenců, což znamenalo nejen slušný plat, ale i stravu a sem tam nějakou tu sklenku whisky. Dostala i roli ruské běženkyně ve filmu podle novely Stephena Spendera,

¹⁵⁰ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 153.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž. s. 165.

¹⁵³ Willy Söhner, byl producent, český Němec. Měl za války nepochybné zásluhy o podporu

ale po skončení natáčení byla nucena opět přijmout jiná zaměstnání. Po nějaké době dostala hlavní roli jako ruská komisařka ve hře Summer Day's Dream. Její výkon sklidil velký úspěch. Za nějaký čas ji byla nabídnuta hlavní role ve filmu Modrý anděl. Z této role byla nadšená, neboť věděla, že jí bude skvěle sedět. Než však podepsala smlouvu, rozhodla se zajít k lékaři, neboť se již delší dobu necítila dobře. Doktor zjistil, že má nález na plicích. Ze smlouvy tedy nebylo nakonec nic a Adina se odjela léčit do Švýcarska, kde musela pro neustále vysoké horečky podstoupit přísnou léčebnou kúru.

V době, kdy žila s módním návrhářem Benem Pearsonem, dostala z Prahy návrh, že by mohla hrát v Karlínském divadle titulní roli Hello Dolly. Když dorazila do Prahy, nabídku přijala, byla nadšená, že se vrátí do Prahy, ale zároveň plná obav. Zanedlouho zjistila, že ji na pokoji odposlouchávají a v divadle mezi herci jsou donašeči, ale naoko bylo vše v nejlepším pořádku, až na to, že se necítila tak šťastná, jak očekávala. Rozhodla se roli odmítnout. Opět nastala doba, kdy Adina Mandlová seděla doma a čekala na telefon od agenta, zda pro ni sehnal nějakou roli. Začala se zabývat uměním, a učila se u jednoho sochaře. Později začala chodit do školy a zařadila se mezi talentované žáky. Sochařině se velmi plně věnovala, tudíž se nenudila.

Opět se u ní však objevily zdravotní problémy a musela podstoupit operaci, kdy ji chirurg vyjmul celou ledvinu. Se sochařinou byl konec, měla zakázáno se tělesně namáhat. Zanedlouho dostala z ničeho nic malou roli v seriálu Verdict Is Yours, kde představovala polskou běženkyni. A opět přišla doba, kdy pro ni žádná role nebyla. Byla velmi zklamaná a zoufalá, že pro ni nemají žádnou roli, protože jediné tam se cítila stoprocentně ve svém živlu a proto doopravdy šťastná.

Adina Mandlová byla celý život zvyklá na luxus, který byl spojen s profesí, kterou se živila. Ač honoráře herců nebyly příliš vysoké, přepych si dokázala vždy zajistit milencem. Přepych a luxus mají společný s Cecilii Sternbergovou, která stejně jako Adina Mandlová byla zvyklá do své dospělosti na dostatek financí od svého manžela. V naprosto odlišném prostředí žily Hedvika Mukdenová a Anna Kamenohorská. Hedvika Mukdenová trávila v době dospívání dlouhé zimní večery společně s ostatními vrstevníky. Mládež se vždy scházela v selském stavení, brala si s sebou kolovrat a mezi hovorem a vtipkováním se předlo. Ale postupem času, kdy vznikly přádelny a plátno se dalo koupit levněji a bylo jemnější než podomácku vyráběné, se pěstování lnu už nevyplatilo. V této době začala Hedvika Mukdenová pracovat.

Když bylo Hedvice Mukdenové patnáct let, propukl ve vesnici požár. Matka ji probudila a obě běžely společně na pomoc. Pomáhala až do doby, kdy ji sedláci poslali spát,

protože největší nebezpečí pominulo. Když poté od pojišťovací společnosti přišel příspěvek za pomoc při hašení, radila se obec, kdo by měl ten příspěvek dostat. Volba padla na dva muže a na Hedviku. Starosta si je nechal zavolat a ještě jednou jim jménem obce poděkoval a předal jim peníze. Tímto chci upozornit na to, jak byla Hedvika Mukdenová již od dětství velmi pracovitá a žádné práce se nebála.

Na Senkově rodina Mukdenových chovala krávy a drůbež, a tak byli, co se jídla týče, soběstační. Ceny potravin je tedy mohly zajímat až v Mostě, avšak ty se od Lounských výrazně nelišily. Za nějaký čas se rodině Mukdenových v zemědělství přestalo dařit a proto, když se naskytl možnost zřízení živnosti v Mostě, dlouho neváhali. Po nějaké době manželé usoudili, že bude nejlepší prodat veškerý majetek a přestěhovat se do Mostu. Hedvika Mukdenová se nedokázala smířit se stěhováním a nesla změnu bydliště velmi těžce: *„Když můj muž tady v Mostě zřídil obchod a tam všechno prodal, naříkala jsem a bědovala pro tu pěknou hromádku hnoje...a když byl pak náš majetek naložen na vůz, abychom s ním odjeli do Mostu, nechtěl se na to můj otec dívat a běžel do polí, která jsme prodali.“*¹⁵⁴ Do Mostu se přestěhovali roku 1909. Občané Mostu židovského vyznání se již podíleli na všech klíčových oblastech průmyslu, obchodu a služeb. Židovští továrníci, právníci, inženýři, lékaři, ředitelé a velkoobchodníci patřili k nejvyšším společenským kruhům mostecké společnosti. Ale tak jako v celém Rakousku, tak i Most zasáhla koncem 19. století vlna antisemitismu, který jim bránil poklidnému životu.

Pronajali si část domku od Antona Obersta, který stál nedaleko pošty v centru města. Za všechny peníze, které získali prodejem pozemku v Senkově, zřídili prádelnu a žehlírnu, kde oba začali pracovat. V té době byly v Mostě ještě dvě podobné provozovny, ale do roku 1914 se počet prádelen zvýšil na sedm. Vládla zde velmi silná konkurence. Hedvika Mukdenová v prádelně zastávala jak úlohu personálu, tak i vedoucí. Byla to práce velmi namáhavá, pracovala 17hodin denně. To, že pracovala sama s manželem, nemuselo znamenat, že se jedná o malou provozovnu. Sama ve svých dopisech píše, že zastávala práci za čtyři osoby. Díky tomu, že neměli žádné zaměstnance, se jim dařilo držet náklady za provoz nízko. Pro Hedviku Mukdenovou, která nikdy v minulosti necestovala a pohybovala se pouze na Lounsku, byl Most obrovský a přechod do jiného prostředí velmi tvrdý. Často ve svých dopisech vzpomíná na klidné časy ve své rodné vesnici, kde byl život obyvatel mnohem více spjat s přírodou. Také po přestěhování do Mostu jí byli vždy bližší lidé z venkova. Na ulicích

¹⁵⁴ HOLEČEK, Radim F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradelny z Mostu*, Albis international, 2003. s. 18.

se Hedvika vyhýbala styku s nimi. Byla velmi šťastná v prádelně, neboť tam nosilo prádlo služebnictvo, a tak s nimi nepřišla do styku. Co nejvíce Hedvice v Mostě vadilo, byla uvolněnost mravů. „*Když byl můj muž v Německu a já byla sama, přišel do mé prádelny inspektor, aby zkontroloval, jsou-li zaměstnanci seznámeni s bezpečnostními předpisy a když jsem mu řekla, že nemám žádné zaměstnance, a on se tomu dostatečně podívil, řekla jsem mu, že radši pracuji sama, abych se nemusela zlobit s personálem a snažím se, abych si na světě připravovala jen příjemné chvíle a s personálem by to bylo zcela vyloučeno, podíval se na mě od spodu zkoumavě a řekl pomalu: „Tak vy si tedy chcete připravovat v životě jen příjemné chvílky?.“*¹⁵⁵ Hedvika jej vyhodila a on se pomstil tím, že na její prádelnu nahlásil řadu přestupků proti bezpečnosti práce. Hedvika vedla celý podnik sama až do roku 1923. V té době byla velmi vytížená, neboť se starala o podnik a také jí její dcera Herta dala do opatrování svého novorozeného syna.

Hedvika se roku 1925 stala řádnou členkou ústeckého vlastivědného spolku, kde se seznámila s jeho předsedou Franzem Josefem Umlaufem. Ten ji všemožně podporoval v myšlence sepsání zážitků z rodné vesnice a písní, které se zpívaly v době jejího mládí. Od roku 1925 začala sepsávat své dopisy, které pak po nějaké době posílala Umlaufovi. Práce ji velmi vysilovala, každý večer, když se vracela z práce, se uchýlila k psaní dopisů s tematikou rodiny, zvyků, vesnice a historie. Manžel Hedviku v její práci nepodporoval, díval se na ni skepticky, naopak tím, kdo jí dodával nových sil a její práci rozuměl, byl Umlauf a Hedvika mu za to byla velmi vděčná. „*(...) moji rodiče a sourozenci mi nerozuměli, ti mě považovali za hloupou a duševně zaostalou, za kterou mě ještě dnes moji příbuzní považují, neboť nikdo nemá ponětí, že se už léta zabývám literaturou. Jestliže jsem také dosud nedosáhla žádných úspěchů, jednou přijde doba, kdy se někdo bude hloupé Hedvice podívat.*“¹⁵⁶

Alice Masaryková, Adina Mandlová i Hedvika Mukdenová velmi pracovaly. Věnovaly své práci veškerý čas a tím jim na soukromý život moc volného času nezbylo. Anna Kamenohorská ani Cecilie Sternbergová nebyly zvyklé pracovat. Anna Kamenohorská pracovala pouze do doby, než se provdala. Pracovala u místního sedláka na statku, kde dělala veškerou práci, která byla potřeba udělat. Po svatbě byla jako většina žen doma. Starala se o domácnost a děti. Často vypomáhala manželovi v dílně, neboť její manžel byl švec a často měl tolik práce, že sám vše nemohl stíhat. Cecilie Sternbergová nebyla zvyklá pracovat až do doby, než emigrovala s rodinou do Ameriky. Tam je k práci donutila finanční

¹⁵⁵ HOLEČEK, Radim F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradleny z Mostu*, Albis international, 2003. s. 53.

¹⁵⁶ HOLEČEK, Radim F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradleny z Mostu*, Albis international, 2003. s. 21.

situace, neboť nemohli odcestovat s velkým množstvím peněz. Nastala doba, kdy finance, které měli, se začaly snižovat, protože rodina se těžko učila šetřit, neboť takováto situace u nich předtím ještě nenastala.

5.4 Manželství

Jak již bylo zmíněno výše, od Cecilie Rewentlow-Criminil, která se narodila v aristokratické rodině, se přirozeně očekával vhodný výběr manžela. Cecilie ve svých pamětech napsala, jak se seznámila se svým budoucím manželem.

*„Bujná jsem byla rozhodně. A ze samé bujnosti jsem pak k jejímu úžasu vyhrála na celé čáře a předběhla ostatní komtesky, jak se urozeným rakouským slečnám říkalo, v závodech o ženicha, když jsem se zasnoubla s Leopoldem Sternberkem, nejstarším synem jedné z nejbohatších rodin rakousko-uherské říše.“*¹⁵⁷ Seznámili se ve Friedrichsruhu, v sídle tety Maggie Bismarckové v Německu, když bylo Cecilii Sternbergové patnáct let. Na každoročním večírku u příležitosti hamburského derby, pořádaném bratrancem Otto Bismarckem,¹⁵⁸ kde se scházeli jeho významní přátelé, poznala svého budoucího choť. *„Obdivovala jsem jejich kanadské žertíky, jejich nespoutané způsoby, jejich přezíravý postoj ke konvencím a k morálce, a nebetyčně mi lichotilo, když mne největší šprýmař z celé party, kulhavý brunátný Rakušan jako hora, kterého všichni měli rádi, honil po celém domě. „Byl báječný,“ sdělila jsem tetě, když mne kárala, že jsem se celý večer bavila jen s ním.“*¹⁵⁹ Z paměti Cecilie Sternbergové je patrné, že ji její budoucí choť zaujal už při jejich prvním setkání.

Po dvou letech se Cecilie Rewentlow-Criminil s Leopoldem Sternbergem znovu setkala v Čechách v Heřmanově Městci, kam ji na hon na svém panství pozval Ulrich Kinský.¹⁶⁰ Začali si s Leopoldem u večere povídat. *Ačkoli Bůh ví, že z toho papá velkou radost mít nebude. „Nemáte náhodou někde mezi předky trochu královské krve? Asi ne, že?! Nevěděla jsem, co mu na to mám říct, a ani jsem se sama v sobě nevyznala. Žádá mě snad o ruku? Anebo žertuje.“*¹⁶¹ Nežertoval, opravdu požádal Cecilii Rewentlow-Criminil o ruku.

¹⁵⁷ STERNBERG, Cecilia. Cesta: paměti české aristokratky, Praha: Mladá fronta, 1996. s. 60.

¹⁵⁸ Bratranec Cecilie Sternbergové, pocházel z Východního Pruska, vnuk Železného kancléře In: STERNBERG, Cecilia. Cesta: paměti české aristokratky, Praha: Mladá fronta, 1996. s. 75.

¹⁵⁹ Tamtéž. s. 68.

¹⁶⁰ Ulrich Kinský, byl dlouhá léta jedním z nejlepších přátel Leopolda Sternberga, měl vysoké společenské postavení a byl nesmírně bohatý. In: STERNBERG, Cecilia. Cesta: paměti české aristokratky, Praha: Mladá fronta, 1996. s. 146-147.

¹⁶¹ Tamtéž. s. 72.

Poté byla oficiálně pozvána na zámek do Častolovic, aby se seznámila s rodinou a poznala ji. Za dva měsíce se již brali.

V prvních letech manželství často cestovali. Žili nejdříve na panství v Zásmukách, kde vše běželo jako na drátkách, a proto nebylo potřeba na jeho provoz trvale dohlížet. Leopold měl totiž rád ruch, a tak velmi často jezdili do Vídně, kde navštěvovali tenisové a pólové turnaje a vídeňské derby.

Po smrti Leopoldova otce zdělili manželé zámek Častolovice. Krátce po přistěhování se pustila Cecilie Sternbergová do důkladných vnitřních úprav celého zámku. V Častolovicích žili do začátku druhé světové války, kdy se museli přestěhovat do Prahy, neboť Leopold Sternberg spolu s dalšími předními českými šlechtickými představiteli se postavili otevřeně proti Hitlerovi a nacismu. To způsobilo, že když přišli Němci, stálo ho to konfiskaci majetku a rodina musela přesídlit do Prahy. Do Častolovic se Sternbergovi vrátili v roce 1945. Pobyt v Častolovicích však neměl příliš dlouhého trvání. Na konci léta 1948 se rodina pod tlakem komunistického režimu rozhodla emigrovat nejdříve do Paříže, později do Ameriky.

Myslím, že rozhodně stojí za zmínku, abych do statí o manželství zapojila také milostný život mimo manželství. V pamětech Cecilie Sternbergové a Adiny Mandlové se ženy zmiňují o svém milostném vztahu mimo manželství. Hedvika Mukdenová se ve svých pamětech nezmiňuje o žádném vztahu mimo manželství. Stejně tak i Anna Kamenohorská byla svému muži celý život věrná.

Cecilie Sternbergová svého manžela milovala, avšak zdá se mi, že ve svých pamětech nezmiňuje žádnou známku špatného svědomí, která by poukazovala na skutečnost, že vede milostný vztah mimo manželství. I s vědomím, že její manžel pravidelně dojížděl za svojí milenkou, se dokázala vyrovnat. Jak sama píše - s manželem si celá léta v rozumné míře zachovávali věrnost, i když docházelo k drobným pokleskům, z nichž se oba pokaždé rychle zotavili. Leopoldova teta dala Cecilii Sternbergové radu: „*Jde-li o nějaké levné zboží nebo ženu z nižších vrstev: takovou v každém případě pomíjíme.*“¹⁶²

Leopold Sternberg měl dlouhá léta milenkou jménem Anička. Cecilie Sternbergová také měla milence Laurence Steinhardta, kterého, jak sama píše, velmi milovala. Anička nebyla žádná lehká ženština, byla to zcela úctyhodná, šťastně vdaná mladá paní. Manžel Cecilii přísahal, že ji nemiluje, ale bylo jasné, že svým způsobem ano. Dokázala ho pobavit svou prostotou, její pokorné zbožňování ho dojímal a samozřejmě mu to lichotilo. V její

¹⁶² STERNBERG, Cecilia. *Cesta: paměti české aristokratky*, Praha: Mladá fronta, 1996. s. 42.

přítomnosti se cítil vyšší, vzhlednější a významnější než byl.

Aničku za nějaký čas opustil manžel a tak se ocitla bez finančních prostředků. Když se dozvěděla, že Leopold odjíždí do emigrace, tak vyhrožovala Leopoldovi sebevraždou, pokud ji také nedostane ze země. „*Nevítala jsem zrovna s nadšením představu, že se k nám v emigraci připojí, ale tenkrát jsem už milovala Steinhardta¹⁶³ příliš hluboce, abych se cítila oprávněná něco namítat.*“¹⁶⁴

Cecilie Sternbergová se dokonce byla přimloutvat u Luisetty, což byla sestra Aničky. „*To snad není pravda,*“ *vyrážela ze sebe.* „*Tahle dáma se přijde přimloutvat za milenku svého manžela. Anča mě bombarduje dopisy, kde líčí svůj poměr s hrabětem Sternbergem a žadoní, abych jí pomohla dostat se za ním.(...).*“¹⁶⁵ Přímluvy u Louisetty, ale pomohly. Za tři týdny od jejich rozhovoru byla Anička v Paříži. Leopold své manželce velice poděkoval za námahu, kterou kvůli Aničce vynaložila, ale nesdělil ji, kde v Paříži přebývá. Po emigraci do Paříže bydleli nějaký čas v hotelu, v jehož blízkosti se nacházel Ritz. Byl to velice luxusní a drahý bar. Cecilie Sternbergová byla přesvědčená, že Anička bydlí v Ritzu. Je zajímavé, že Cecilie Sternbergová někdy projevovala lítost k milence svého manžela Aničce. „*Já sama jsem se s ní v Paříži nesešla. Leopold v tomhle zastává tradiční zásadu, že manželku a milenku je třeba držet zvlášť, a třebaže mi takové stanovisko vyhovovalo, někdy mi té ženy bylo líto, že je ve vztahu ke mně odsouzena k nebytí a nesmí se podílet na našem společenském životě, i když ji Leopold, jak jsem věděla, příležitostně představil některým známým pánům.*“¹⁶⁶

V emigraci se rodina Sternbergů potýkala s velkými finančními problémy. Zpočátku neuměli s tím, co měli, dobře hospodařit. Anička si z Československa nemohla vzít mnoho věcí, neměla dovoleno nic víc než příruční zavazadlo. Potřebovala něco na sebe, jelikož se blížila zima. Bylo nezbytné opatřit jí nějaký kožich. Z pamětí Cecilie Sternbergové můžeme vyčíst, že ač píše o jisté toleranci k manželově milence, je patrné, že v některých statích je jistá žárlivost. Už jen proto, že se rodina v emigraci potýkala s nedostatkem peněz, Leopold jistě finance utratil za svou milenku. „*Mohla jsem být ráda, že to nakonec nebyl norek, ale skromná jehnětina.*“¹⁶⁷

Cecilie Sternbergová se zamilovala do Laurence Steinhardta, jemuž vděčili za svou svobodu. Pomáhal jim při emigraci z Československa do Ameriky. Žil se svojí manželkou v Kanadě a často jezdil za Cecilíí do New Yorku. Nepřetržitě si dopisovali a snažili se co

¹⁶³ Laurence Steinhardta byl za války velvyslancem Spojených států v Moskvě. Po válce řídil velvyslanectví v Praze. In: STERNBERG, Cecilia. *Cesta: paměti české aristokratky*, Praha: Mladá fronta, 1996. s. 16.

¹⁶⁴ STERNBERG, Cecilia. *Cesta: paměti české aristokratky*, Praha: Mladá fronta, 1996. s. 43.

¹⁶⁵ Tamtéž. s. 218.

¹⁶⁶ Tamtéž. s. 311.

¹⁶⁷ Tamtéž.

nejčastěji scházet. Jednou měli s Laurencem Steinhardtem schůzku v hotelu, ale on stále nepřicházel. Zavolal jí jeho přítel soudce Irvin, který o jejich vztahu věděl a oznámil jí, že letadlo, v němž byl Laurence Steinhard, se zřítilo a on zemřel. Cecilie Sternbergová se z toho dlouho nemohla vzpamatovat. Často navštěvovala jeho hrob.

Milostné vztahy jak Cecilie, tak Leopolda, byly velmi hluboké. Ale i přesto za celou dobu trvání milostného vztahu ani jednoho nikdy nenapadlo, že by došlo k rozpadu manželství. Cecilie Sternbergová byla po boku svého manžela až do jeho smrti.

Milostný život Adiny Mandlové je tak obsáhlý, že se dá svým rozsahem srovnat s popisem profese Alice Masarykové. Naopak život Alice Masarykové nebyl spjat s manželstvím ani mateřstvím, nýbrž s nadsázkou můžeme říci, že jejím dítětem a manželem byl Československý červený kříž.

Alice Masaryková byla svým založením puritánka. Přesto se nachází v jejím životě období, kdy se zamilovala a dokonce si pohrávala s myšlenkou o uzavření manželství. Bylo to v letech 1900 – 1902, kdy se seznámila s rakouským lékařem Richardem Fröhlichem, který jí léčil oči. Když T. G. Masaryk ve Vídni vystupoval jako řečník a řádný delegát, seznámil se zde během protialkoholní akce s doktorem Richardem Fröhlichem, proslulým vídeňským očním lékařem a známým abstinentským aktivistou.¹⁶⁸ Po návratu z Vídně otec navrhl dceři, aby Fröhliche navštívila a konzultovala s ním možnosti léčby své oční vady.

Skutečně tak zanedlouho učinila a absolvovala za tím účelem cestu do Vídně. Ačkoli původní motivací vzájemného setkání byly zdravotní potíže fyzického rázu a později také rázu psychického, přineslo jejich setkání jiný, zcela nečekaný výsledek.

Alice Masaryková se po seznámení s Richardem Fröhlichem začala aktivně zapojovat do protialkoholního hnutí. Považovala ho za odvážného a kulturního muže a domnívala se, že „jsou pro sebe stvořeni“. Avšak časem se objevily pochybnosti, jedna z nich byla představa o společném životě s cizincem. Také zřejmě nedokázala své city k Fröhlichovi projevit dostatečně otevřeně a ujasnit si jejich hloubku. Zdá se, že také Fröhlich považoval vztah k Alici Masarykové spíše za přátelský. Zdálo se jí, že nejlepším řešením bude odjezd do Ameriky. Tím totiž unikla rozhodování o tom, jak dál pokračovat v tomto vztahu. Zpočátku si spolu korespondovali, ale Fröhlich se později odmlčel. Když se po roce vrátila z Ameriky, tak svého rozhodnutí litovala a uvědomila si, že se dopustila chyby. Charlotta Masaryková se rozhodla do celé věci aktivně vstoupit. Znepokojovalo ji zejména Alicino psychické rozpoložení po návratu z Ameriky. Obstarala si adresu doktora Fröhliche

¹⁶⁸ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková*, Togga, 2008. s. 55.

a poslala mu do Vídně dopis, v němž ho vyzvala, aby si Alici vzal za ženu. Když se o této akci dozvěděla Alice tak tento vztah z vlastní vůle rázně ukončila. Rozhodla se, že si Fröhlicha nevezme a zůstala po celý život sama.

Také volba profese pedagožky, kterou si Alice Masaryková vybrala, nesla s sebou státem přísně vyžadovaný celibát (zrušený v českých zemích a na Slovensku teprve roku 1919). A to kvůli údajné nemožnosti ženy – učitelky časově stíhat roli matky a zároveň pedagožky, žena jako panna měla svým žákům být vzorem čistoty a cudnosti.¹⁶⁹ Povinnosti dodržovat celibát pochopitelně nešla ani Alice Masaryková, po svém dřívějším milostném zklamání už o budoucím sňatku neuvažovala, tudíž nelze vyloučit, že přijala dané omezení dobrovolně a s plným vědomím všech následků. *Později – po roce 1920, když se jí jedna přítelkyně zeptala, proč nepomyšlí na vdavky, odpověděla žertem: „ Zamilovala jsem se do Červeného kříže a zůstanu své lásce věrná“. O 15 let později na podobnou otázku odpověděla rovněž se smíchem: „Snad kdybych našla takového nešťastníka, ale... což jsem mohla?“ Krátce před svou smrtí však zalitovala, že se nikdy neprovdala a neměla děti.*¹⁷⁰

Milostný život Alice Masarykové a Adiny Mandlové byl značně rozdílný, ač v něčem stejný, neboť obě (jako jediné ze zmíněných žen) byly bezdětné. Vylíčit všechny milence a manžele, které Adina Mandlová za svůj život potkala, bylo velmi obtížné.

*„Ideálem mých dívčích snů byl tehdy obyčejně nějaký král, císař nebo vládce cizokrajného národa, paša s harémem, jenž si mě vyvolil za svou favoritku (...).“¹⁷¹ První muž, s nímž Adina Mandlová žila, byl významný český herec a režisér Hugo Haas,¹⁷² ač nebyl prvním mužem, se kterým Adina Mandlová měla milostný vztah. Hugo Haas jí nabídl roli ve svém filmu Život je pes. Netrvalo dlouho a Hugo Haas si Adinu Mandlovou nastěhoval k sobě do bytu. Byl jeden z prvních mužů, který značně ovlivnil její život. Haas hodlal udělat z Adiny Mandlové filmovou hvězdu, učil ji herectví a seznámil ji s mladou bohémskou společností, kde se seznámila s Karlem Čapkem, Karlem Poláčkem, Janem Masarykem, Jiřím Voskovcem a Janem Werichem. Také ji přejmenoval na „Titinku“, neboť tahle říkal všem svým milenkám. Poskytl jí nejnmutnější hereckou průpravu a uvedl ji do pražského společenského života, který jí přinášel další a další filmové příležitosti. *Když jsme jednou šli spolu po Příkopech a každý na nás vejrál, Hugo se na mne obrátil se slovy: „ To máš vztek, že se za mnou každý otáčí a tebe nikdo nezná.“ Já na to odsekla, že to nebude**

¹⁶⁹ Tamtéž. s. 81.

¹⁷⁰ ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková první předsedkyně Československého červeného kříže*, Praha, 2003. s. 95.

¹⁷¹ FRAIS, Josef, JIRAS Pavel. *Adina Mandlová Obrázkový životopis*, Formát, 2001. s. 24.

¹⁷² Narodil se 19. února roku 1901 v Brně. Zemřel 1. prosince roku 1968 ve Vídni. Byl významný český režisér a herec. In: SOCHOROVSKÁ, Valeria. *Hugo Haas*, Forma Praha, 1996.

*dlouho trvat a lidi se budou ptát, kdo je ten ošklivý Žid, co chodí s Mandlovou.*¹⁷³ Adina Mandlová díky němu hrála ve filmech *Život je pes*, *Mazlíček*, *At' žije nebožtík*, *Pražské švadlenky* a *Velbloud uchem jehly*. Současně s tím jí však několik dalších šancí také zmařil. Nedovolil jí vzít nabídku na hlavní roli ve filmu *Extáze* od Gustava Machatého a mnoho dalších. Přesto ji Haas naučil opravdu hodně. Především jí pomohl vytvořit naprosto věrohodný typ moderní mladé ženy. Hugo Haas napsal pro Adinu Mandlovou roli ve filmu *Mravnost nade vše*, kde mohla uplatnit svůj talent. Společně se podíleli na vzniku celkem osmi filmů a dohromady spolu strávili čtyři roky. Rozchodem se Adina Mandlová vymanila z Haasova občas dosti nepříjemného „poručnictví“. Jejich vztah byl spíše spojen s profesí. Nedlouho po rozchodu s Hugo Haasem, který ji vyměnil za další milenku, se stala největší hvězdou českého filmu.

Po rozchodu s Hugem Haasem se seznámila s milionářem Fredem Svítilem. *„Styl, jakým Fred žil, byl velmi okázalý a přepychový. Bydlel v krásné vile na Hřebenkách, měl spoustu služebnictva, vozy a dva šoféry nejen v Praze, ale i v druhé domácnosti (...). Jezdil často do ciziny na obchodní i soukromé cesty a žádný Grand Hotel, Ritz anebo Savoy mu nebyl dost drahý. Doma hostil členy vlády, hlavně agrární předáky, bohaté průmyslníky a bankéře, ale nejšťastnější byl ve společnosti herců, zpěváků a vůbec umělců, s nimiž se nejlíp bavil a které často finančně podporoval.“*¹⁷⁴ V té době cítila, že má vše, po čem odjakživa toužila - práci, kterou milovala, popularitu, milence ve velkém postavení a s nevyčerpatelnou kapsou, která se štědře otevírala, společenský život *„(...) nemyslela jsem na budoucnost, protože přítomnost byla jako krásný dlouhý sen a já se z něho nechtěla probudit.“*¹⁷⁵ Během války začal vztah mezi Adinou Mandlovou a Fredem Svítilem pomalu ochabovat. Sama se ve svém životopisu svěčila, že ho několikrát podvedla a začala pochybovat o mnoha věcech, které ji u něho zpočátku oslňovaly.

V té době začal Fred Svítit častěji jezdit do zahraničí. Tento čas Adina Mandlová využívala k milostným pletkám. Brzy po německém záboru se situace začala zhoršovat. Fred Svítit se pravým jménem jmenoval Scheiner, a tak se proti němu okamžitě zorganizovala tisková štvaniice. A tak, aby zajistili Fredovu ochranu, začali hostit přednostu Hitlerovy kanceláře. Adina Mandlová měla poměr s nacistou, který ji fyzicky nepřitahoval, ale bláhově si myslela, že tím svému Fredovi pomůže. Začalo se povídat, že Adina Mandlová má milence nacistu. Pomlouvám začal každý věřit. Byla to jedna z hlavních příčin společenského pádu

¹⁷³ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 65.

¹⁷⁴ Tamtéž. s. 81

¹⁷⁵ Tamtéž. s. 82.

Adiny Mandlové po válce. V té době se rozešla s Fredem Svítilem a rozchod byl velmi tvrdý. Začal ji pomlouvat, vyhrožovat jí atd. V té době se Adina Mandlová pokusila o sebevraždu.

V roce 1943 se nečekaně provdala za malíře Zdeňka Tůmu. Manželství se nevyvedlo a brzy si přestali rozumět. Tím, že Zdeněk Tůma byl přesvědčený komunista a jeho přátelé taktéž, začali mnozí zanedlouho Zdeňkovi Tůmovi sňatek s Adinou Mandlovou vyčítat. Nevěřili, že Adina Mandlová se nestýkala s Němci. Když se k tomu přičetl nezáměr o jeho malířská díla, spáchal po roce sebevraždu. Mandlová sama přiznala, že sňatek brala jako rehabilitaci, jako prostředek, který by umlčel pomluvy. Sama do něho nikdy zamilovaná nebyla. Pokoušeli se i sblížit, dokonce se snažili o dítě. V té době Adině Mandlové bylo třiatřicet let a cítila, že je to pro ni jedna z posledních příležitostí, jak porodit manželské dítě. Adina Mandlová nesla sebevraždu svého manžela velmi špatně. Věděla, že manželství, které jí mělo pomoci od pomluv, jí ještě více uškodilo. Lidé ji začali obviňovat, že za jeho sebevraždu může právě ona.

Adina Mandlová hrála často s Vladimírem Šmeralem.¹⁷⁶ Velmi si rozuměli a po čase se do sebe zamilovali. Šmeral byl ženatý se židovkou. „*Zbožňovala jsem ho nejenom jako herce a partnera, ale považovala jsem ho za nejzajímavějšího muže jak po stránce duševní, tak – a to hlavně – po stránce tělesné. Časem jsem se na něm stala sexuálně závislá tak, že jsem si život bez něho už nedokázala představit.*“¹⁷⁷ Měl vliv i na její názory, neboť postupně se z Adiny Mandlové stala přesvědčená komunistka, a to i přes to, že všichni její přátelé byli odpůrci komunismu. Za nějaký čas ale názor změnila a důvodem bylo Šmeralovo chování. Čekali spolu dítě. Začali se obávat, co přijde po válce.

Vladimír Šmeral měl připraven plán, že až se dítě narodí, schová Adinu Mandlovou i s dítětem u svého bratra. Ale kvůli tomu, že měl za manželku Židovku, byl transportován do koncentračního tábora. Adina Mandlová se snažila, aby ho z transportu vyjmuli, ale její žádost byla bohužel zamítnuta. Posílala mu do tábora balíky s jídlem a dopisy. Jednou jí přišel dopis, který byl adresovaný jeho manželce. Z dopisu se dozvěděla, že jí celou dobu lhal a tvrdil, že jeho manželství není úplné. Přitom dopis byl plný lásky a společných plánů do budoucna. Pro Adinu Mandlovou to byla těžká rána. O dítě bohužel přišla. Když se Vladimír Šmeral vrátil z koncentračního tábora, opět zasáhl osud. Adina Mandlová byla uvězněna. Vladimír Šmeral jí mohl pomoci, ale byl zbabělý a sobecký a s případem Adiny Mandlové nechtěl mít nic společného. Zanedlouho byla propuštěna a rozhodla se, že opustí svou vlast.

¹⁷⁶ Narodil se 16. října roku 1903 v Drásově u Tišnova. Zemřel 15. března roku 1982 v Praze. Byl český herec.

¹⁷⁷ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 141.

Seznámila se s Josefem Kočvárkem, který po Mnichovské zradě utekl do Anglie, kde vstoupil do RAF.¹⁷⁸ Po válce dostal anglické státní občanství a změnil si jméno na Joe Knight. Začali spolu chodit a chtěli se přestěhovat do Anglie, kde jí byla nabídnuta filmová role. Vzala si ho za muže a po svatbě získala anglickou příslušnost a pas a mohla emigrovat. Za čtrnáct dní byli na cestě do Anglie.

Při natáčení filmu se seznámila s Brusem Lesreranem, velmi úspěšným hercem. Hrál i v Hollywoodu, a tak měl vysoké honoráře. Zamilovali se do sebe a on Adině Mandlové nabídl, aby se k němu nastěhovala. Vedla jeho domácnost a čekala, až se pro ni najde nějaká další role. Ovšem stále byla vdaná s Joem. Ten trávil většinu času mimo Anglii. Netrvalo dlouho a rozvedli se spolu. Románek s Brusem brzy skončil a on se vrátil zpět do Hollywoodu.

Později Adina Mandlová vyslyšela prosby bohatého londýnského obchodníka Geoffreye¹⁷⁹ a začala s ním žít. Tím jí odpadla veškerá starost ohledně financí. Do doby než se vzali, byl velmi milý, hodný, obětavý, obklopoval ji dary, ale pár dní po svatbě začala svého rozhodnutí litovat. Jakmile se stala jeho ženou, Geoffey se ohromně změnil, začal nesmírně žárlit, považoval ji za svůj majetek, musela ho poslouchat a musela být poslušná. Adina Mandlová celý život jednala sama za sebe a byla zvyklá jednat samostatně. A tak se začali hádat dvě hodiny po svatbě a nepřestali do rozvodu, který nevyhnutelně následoval po dvou letech nejnešťastnějšího a nejnudnějšího manželství dvou lidí, kteří se nikdy neměli potkat. Lékaři zjistili zanedlouho u Adiny Mandlové plicní chorobu. Manžel jí zaplatil půl roku ve Švýcarsku, kde musela podstoupit přísnou léčbu. Celé dva roky manželství ho podváděla a nijak se tím netajila. Většinu manželství trávila ve Švýcarsku na léčbě. A jak sama Adina Mandlová napsala. „*Ale jako vždycky v mém životě někdo jiný už čekal za rohem, zatím co ten odcházející se loučil.*“¹⁸⁰

V roce 1949 zkoušela Priestleyho hru, v níž navrhoval kostýmy Ben Pearson. S Benem Pearsonem se znali už delší dobu a náramně si rozuměli. Po rozvodu s Geoffreym se přestěhovala právě k němu. „*(...)měla jsem mnoho lásek, ale nikdy předtím jsem nepoznala takovou něhu a jemnost.*“¹⁸¹ S Benem Pearsonem společně pracovali, velmi si rozuměli a Adina Mandlová byla přesvědčena, že on je pro ni ten pravý. Všemi muži do té doby pohrdala, využívala je, ale zároveň je i potřebovala. Jedinou výjimkou byl návrhář Ben Pearson. V jednom dosti podstatném ohledu se Ben Pearson od všech „neřádků“ lišil – byl

¹⁷⁸ Royal Air Force (RAF) je vojenské letectvo britských ozbrojených sil.

¹⁷⁹ Známe pouze jeho křesné jméno.

¹⁸⁰ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 248.

¹⁸¹ Tamtéž. s. 252.

homosexuál. Adina Mandlová měla pravdu, jejich manželství vydrželo sedmatřicet let, až do smrti. Tím, že byl Ben Pearson homosexuál, si každý myslel, že jim manželství vydrží maximálně rok. Všichni byli zvědaví, co to může být za zázrak, ta cizinka, co předělala Bena Pearsona tak dokonale, že se oženil.

S Lídou Baarovou¹⁸² měly velmi podobný osud, samy mezi sebou často žertovaly. Lída prohlásila, že kdyby chtěla Adina uspořádat sjezd svých bývalých milenců, nestačil by ji na to velký sál Lucerny, načež Adina odsekla, že: „*V tvém případě, Liduško, by sis na to musela najmout sokolský stadion pod heslem Každý Čech jednou na Strahově!*“¹⁸³ Na závěr jsem si dovolila vybrat část monologu z filmu Noční motýl, kde Adina Mandlová v roli Kiki řekla: „*Všichni mužský jsou neřádi – jeden větší, jeden menší, ale neřádi jsou všichni. A já měla to štěstí, že jsem potkala vždycky toho největšího.*“¹⁸⁴ Sama se do role Kiki často ztotožňovala.

V porovnání s Adinou Mandlovou byly jak Hedvika Mukdenová, tak i Anna Kamenohorská oddány svým manželům. Byly jim celý život nablízku v dobrém i ve zlém. Avšak můžeme mezi nimi spatřit jistý rozdíl. Hedvika Mukdenová na sebe vzala veškerou tíhu práce v prádelně, kterou vlastnili společně s manželem. Volný čas, který měla, věnovala výchově dětí a starání se o domácnost. Ještě nacházela po večerech sílu na psaní své knihy. Naopak Anna Kamenohorská od počátku manželství nepracovala a veškerý čas věnovala dětem.

Ve svých pětadvaceti letech se Hedvika Mukdenová provdala za Alfréda Mukdena, narozeného roku 1866 v Moravské Třebové. Živil se jako zemědělec a obchodník. Od svého otce, který studoval ve Vídni, se naučil vídeňské písni. Hedvika se od svého manžela Alfréda Mukdena tyto písni naučila. Byl uzavřenější. „*Často mě upomínal, abych se tolik neodhalovala, neboť ve své impulsivnosti neznám mezí. Můj muž tvrdí, že právě Žid by měl všude držet vzadu, neboť právě u něho, je každý, dokonce i dobrý skutek, vždy posuzován špatně.*“¹⁸⁵

„*A když jsem se potom ve svých dvaceti pěti letech vdávala, byl můj sen o tom mít vzdělaného muže splněn. Byl to pouze sňatek z rozumu, do kterého jsem vstoupila, a proto jsem lásku, to nejkrásnější a nejsvatější, co dívka v životě zažije, nikdy nepoznala. Můj muž mi*

¹⁸² Vlastním jménem Ludmila Babková, provdaná Ludmila Lundvaldová a Ludmila Kopecká. Narodila se 7. září roku 1914 v Praze. Zemřela 27. října roku 2000 v Salcburku. Byla česká herečka. In: BAAROVÁ, Lída. *Života sladké hořkosti*, SFINGA Ostrava, 1991.

¹⁸³ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 264.

¹⁸⁴ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 69.

¹⁸⁵ HOLEČEK, Radim F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradelny z Mostu*, Albis international, 2003. s. 118.

*byl věrným kamarádem a v létě oslavíme stříbrnou svatbu.*¹⁸⁶ Zde je patrný rozdíl. Anna Kamenohorská vyprávěla o manželství plném lásky a porozumění. Svému manželovi byla neustále nablízku. Manžel jí zemřel, když jí bylo šedesát pět let. Po smrti manžela zůstala sama. Řekla: „*Já bych jiného než mého Jindru nemohla mít*“.

Hedvika Mukdenová vždy toužila po nějaké duši, která jí bude rozumět a které by se mohla od srdce vypovídat. To našla ve svém jediném synovi Alexandrovi, nikoli v manželovi. Hedvika Mukdenová se ve své knize mnoho nezmiňuje o svém manželovi. Spíše píše, že si velmi rozumí s Ignáci Gläserocim. Chodila k němu na hodiny hudby. Tím, že k němu chodila na hodiny hudební nauky, se jí splnil sen o zapsání písní z její rodné vesnice Senkov. Bohužel jejich přátelství tragicky skončilo, neboť po roce Glaseroci zemřel. Do jejího života se velmi zapsal také Franz Josef Umlauf. Hedvika se roku 1925 stala řádným členem ústeckého vlastivědného spolku, kde se spolu seznámili. Ten ji všemožně podporoval v myšlence sepsání zážitků z rodné vesnice a písní, které se zpívaly v době jejího mládí. Od roku 1925 začala sepisovat své dopisy, které pak po nějaké době posílala Franzovi Josefovi Umlaufovi. Práce ji velmi vysilovala, každý večer, když se vracela z práce, se uchýlila k psaní dopisů s tematikou rodiny, zvyků, vesnice a historie. Manžel Hedviku v práci nepodporoval, díval se na ni skepticky. Kdo jí naopak dodával nových sil a její práci rozuměl, byl Franz Josef Umlauf. Hedvika Mukdenová mu za to byla velmi vděčná. „*(...)moji rodiče a sourozenci mi nerozuměli, ti mě považovali za hloupou a duševně zaostalou, za kterou mě ještě dnes moji příbuzní považují, neboť nikdo nemá ponětí, že se už léta zabývám literaturou. Jestliže jsem také dosud nedosáhla žádných úspěchů, jednou přijde doba, kdy se někdo bude hloupé Hedvice podívat.*“¹⁸⁷

Naopak Anna Kamenohorská byla celou rodinou chápána. Neměla zdaleka tak pestrý milostný život jako Adina Mandlová. O svém muži mluvila s láskou a pochopením, i když se zmínila, že často byla s dětmi sama doma, neboť Jindřich Kamenohorský byl oddán svému povolání. Práce ho velmi bavila a často byl od rána do večera v dílně. Živil se jako švec a byl velmi šikovný. Anna Kamenohorská se mu snažila vypomáhat v dílně, když měl mnoho práce. Zde můžeme porovnávat s manželstvím Hedviky Mukdenové, jejíž manžel ji často nechal bez pomoci v jejich prádelně. Velké pochopení a láska jsou patrné také v manželství Adiny Mandlové a Bena Pearsona.

Když jsem se zeptala Anny Kamenohorské, jak se seznámila s Jindřichem Kamenohorským, odpověděla: „*Jindru jsem potkala ve vlaku, jela jsem od kamarádky.*

¹⁸⁶ Tamtéž. s. 18.

¹⁸⁷ Tamtéž. s. 21.

*Ted' už si nevzpomínám, kam on jel. Přisedl si ke mně. Za chvíli jsme se začali bavit. Na první pohled jsem se do něho zamilovala. Myslím, že i on do mě. (smích). Protože jsme si náramně rozuměli, vzal si na mě adresu. Dlouho jsme si dopisovali. A za nějaký čas jsme se začali scházet.*¹⁸⁸

I když Hedvika Mukdenová brala své manželství spíše jako povinnost a cítila se lépe se svým učitelem hudby Ignácem Gläserocinem a velké porozumění našla u Franze Josefa Umlaufa, nikdy ji ani na okamžik nenapadlo, že by svého manžela opustila.

5.5 Materství

*„Běžná“ ne příliš chytrá a energetická žena také vlivem stále tradiční dělby práce v rodině, neustálým pobytem mezi dětmi a v domácnosti většinou nakonec zdětinštěla tak že se vytvořil pojem „hloupé ženské“, která „ničemu nerozumí“, je méněcenná a hodí se jen k opatrování dětí, domácích zvířat a zahrádky (...).*¹⁸⁹

Mezi ženami byl velký rozdíl v počtu jejich dětí. Vzdělání se dostalo Alici Masarykové a Adině Mandlové, ale své děti ani jedna z nich neměla. Naopak tomu je u Hedviky Mukdenové, která sice studovat chtěla, ale tíhou práce, která na ni byla uvalena, studovat nemohla. S manželem měli celkem čtyři děti. Anna Kamenohorská neměla o vzdělání zájem, ale narodili se jí dvě děti. Adina Mandlová s přibývajícím věkem toužila mít děti, ale bohužel třikrát o dítě přišla. Touha, kterou měla Hedvika Mukdenova po vzdělání a Adina Mandlová po dětech je stejná a naopak Anna Kamenohorská nikdy netoužila po vyšším vzdělání, tak jako Alice Masaryková nikdy netoužila po potomstvu.

Cecilii a Leopoldovi Sternbergovým se 22. února 1936 ve Vídni narodila zdravá dcera. Pokřtěna byla po obou kmotrách, švagrové a tetince Dianě na Francisku Dianu.

Když jí bylo jedenáct, rodina opustila Častolovice a emigrovala do Ameriky. Tam se setkali s jinými zvyky, s jakými se doposud nesetkali. Když jedna paní učitelka Dianu Sternbergovou nečekaně objala, tak ji to překvapilo, ale zároveň se jí to zamlouvalo. *„Neodtáhla se. A nebylo to poprvé, kdy jsem si všimla, že jí není proti mysli, když ji někdo políbí nebo se s ní pomazlí, a jako vždy jsem se pak cítila provinile. Jako každý jedináček se potřebovala ujistit, že ji máme rádi, něžnými doteky a pohlazením. Jakmile se však z batolete změnila v děvčátko, dostávala od mne polibek na čelo ráno a večer a víc nic. Mohla*

¹⁸⁸ Rozhovor s Annou Kamenohorskou byl uskutečněn dne 17. 2. 2013.

¹⁸⁹ MATĚJŠEK, Jíří. Nedorozumění historiografů/ek? Fasety patriarchalismu a emancipace žen. In: ČADKOVÁ, Kateřina, LENDEROVÁ, Milena, STRÁNÍKOVÁ, Jana. (edd) *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice, 2006. s. 217.

*jsem jen doufat, že to jednou pochopí a že v mém chladném odstupu spatří úctu k její vlastní individualitě, a nikoli nedostatek lásky.*¹⁹⁰ Rodiče Dianu Sternbergovou milovali, ale nezahrnovali jí fyzickou láskou, jako tomu bylo u Anny Kamenohorské, které mi sdělila, že se snažila obklopovat děti láskou. „Nikdy jsem nešetřila polibky ani pohlazením“. Naopak ve svých pamětech Cecilie Sternbergová píše „*Nepřipadlo mi správné, kochat se fyzickými, i když mateřskými něžnostkami, jak jsem to vídala u mnohých jiných matek, které jimi zahrnují i děti odrostlejší.*“¹⁹¹ I přesto, že si Cecilie uvědomovala, že její dcera postrádá více lásky, chovala se k dceři s úctou. Dianě Sternbergové se na rozdíl od její matky dostalo vzdělání. Diana navštěvovala školu v Tuxedo Parku,¹⁹² která byla na vysoké úrovni a již navštěvovala místní smetánka. Paní učitelka, která ji měla na starosti, ji velice chválila. „*Je velice dobře vychovaná v porovnání s americkými dětmi, které většinou vyvádějí jako rozumu zbavené. Ty její dokonalé způsoby! Snad je na svůj věk až příliš vážná a konvencí dbalá. Je na ní vidět, jak ji pohoršuje počínání ostatních, kteří nemají ani zdání, oč jde, protože se jim nedostalo tak přísného a pečlivého vedení jako vaší dceři.*“¹⁹³ Přesto se Dianě Sternbergové zpočátku na škole nelíbilo. Důvodem bylo, že doposud žila s rodiči, podílela se na jejich životě, vstávala a chodila spát, kdy se jí chtělo. Kázeň, které se na škole musela naučit, jí byla proti srsti. Tím, že byla jedináček a poklidné dětství jí narušila emigrace, ztráta přátel a do dospělosti byla neustále po boku rodičů, ji jistě poznamenalo. Paní učitelka sdělila Cecilii „*Je jí cizí to, čemu zde říkají kolektivní duch. Diana je výrazná individualistka. Pokus sama osobně nemůže vyhrát, je jí jedno, která strana zvítězí. Ale je mimořádně dobrá v učení, vnímavá, inteligentní a ctižádostivá (...).*“¹⁹⁴

Za nějakou dobu přišel čas, aby Diana Sternbergová zanechala studia a následně byla poslána do Evropy, aby se společensky obrousila. Cecilie a Leopold Sternbergovi měli v té době stále ještě v různých zemích přijatelné příbuzné, kteří by se Diany Sternbergové ujali a dohlédli na to, aby se seznámila s vhodnými lidmi.

Po roce si její rodiče mohli dovolit poslat ji do Washingtonu, kde se jí laskavě ujali jejich přátelé. Navštěvovala tam sekretářské kursy a brzy nastoupila do práce. Velice dobře se bavila na diplomatických banketech, recepcích a plesech, na něž byla zvána. Ve Washingtonu se po půl roce stala, jak si odjakživa přála, americkou občankou. Za nějaký čas se vrátila na Jamajku, kde však dlouho nevydržela, neboť nesmírně toužila poznat Francii.

¹⁹⁰ STERNBERG, Cecilia. *Cesta: paměti české aristokratky*. s. 369-370.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tuxedo Park je vesnice v Orange country v New Yorku.

¹⁹³ STERNBERG, Cecilia. *Cesta: paměti české aristokratky*, Praha: Mladá fronta, 1996. s. 432.

¹⁹⁴ Tamtéž.

A tak ji rodiče na její přání zařídili, aby mohla jet do Francie. „Napsala jsem všem příbuzným a přátelům, na které jsem si dokázala vzpomenout, a prosila je, aby se jí ujali. Mnozí z nich stále ještě měli venkovská sídla a služebnictvo, žili si podobně jako my kdysi v Častolovicích, a všichni se vyptávali na Leopolda.“¹⁹⁵ Z Rakouska se na několik měsíců odebrala do Paříže k jedné úctyhodné rodině, aby se zdokonalila ve francouzštině.

Diana Sternbergová uměla anglicky, německy a česky. Když se vrátila zpět na Jamajku, bylo vidět, že proces zdokonalování již proběhl a že si osvojila onu společenskou uhlazenost. „Nejenže byla kouzelně krásná a pěstěná, dokonale učesaná i oblečená, ale měla i stejně okouzující chování. A vůči nám byla konečně chápavá a laskavá.“¹⁹⁶

Dianě chodily tucty dopisů od jejích nápadníků. Jednoho dne rodičům ukázala telegram, v němž stálo „Chceš si mě vzít?“ a víc nic. Byl to dopis z Kalkaty. Rodiče měli velké starosti, protože o muži nic nevěděli a Diana si ho chtěla vzít. Cecilie Sternbergová napsala přátelům, u kterých Diana pobývala. Sternbergovi se chtěli dozvědět, kdo se zajímá o jejich dceru. Odpověď, která se jim dostala, byla pozitivní. „Ta holka má štěstí. Harry je nejen milý, pohledný, inteligentní a nadaný, ale pochází také z jedné z nejbohatších amerických rodin. Lépe ani nemohla pořídit. Gratuluji.“¹⁹⁷ Svatba proběhla v Kingstonu. Cecilii a Leopoldovi se Harry velmi zalíbil. Po svatbě odjeli na svatební cestu na Kubu. Posléze se odstěhovali do Paříže, kde žili.

Diana Sternbergová se narodila před druhou světovou válkou. Podobně jako ostatní děti, ani ona neměla jednoduché dětství. Její dětství bylo obdobím neustálého stěhování, které bylo završeno emigrací do Ameriky. Rodiče se snažili i přes veškeré problémy zajistit Dianě pokud možno vše. Finanční potíže, s kterými se rodina potýkala v emigraci, Diana špatně nesla. Nedokázala přihlížet, jak její rodiče postupně klesali. Před svými vrstevníky skrývala pokles úrovně své rodiny.

Alice Masaryková nikdy dítě neměla a ani se o něj nesnažila. Celý život zasvětila své práci. Na sklonku života však litovala, že nikdy dítě neměla. Na druhou stranu také často prohlašovala, že její dítě je Československý červený kříž.

Jinak tomu však bylo u Adiny Mandlové, která dítě čekala celkem třikrát. Dobu, kdy měla pomýšlet na vhodnou volbu budoucího otce svých dětí, spíše věnovala večírkům, alkoholu a milencům. Poprvé otěhotněla již v 16 letech, když pobývala ve francouzském pensionátu. Tam vedla velmi nezodpovědný život a střídala jednoho milence za druhým.

¹⁹⁵ STERNBERG, Cecilia. *Cesta: paměti české aristokratky*, Praha: Mladá fronta, 1996. s. 629.

¹⁹⁶ Tamtéž. s. 630.

¹⁹⁷ Tamtéž. s. 631.

Když zjistila, že je těhotná, absolvovala potrat. Podruhé byla těhotná v době druhé světové války. I tentokrát si nechala děťátko vzít. Nyní k tomu ovšem měla lékařské vysvětlení, neboť byla tehdy nemocná s plícemi a lékař nařídil zákrok ze zdravotních důvodů.

V době, kdy natáčela film *Sobota*, byla Adina Mandlová těhotná potřetí. Dítě čekala s hercem Vladimírem Šmeralem. Tento film se ale podařilo natočit tak, aby její těhotenství nebylo patrné.

Vztah, který měla s Vladimírem Šmeralem, jako by byl napsaný tragickým básníkem. Nejen kvůli tomu, že byla těhotná v době okupace, ale především proto, že Vladimír Šmeral byl ženatý s židovkou a odmítal se s ní rozvést. Proto nakonec sám musel do koncentračního tábora Kletendorf. Adina Mandlová přes toto všechno chtěla dítě donosit. Jenže osud opět zasáhl. Z omylem předaného dopisu, který se Adině Mandlové dostal do rukou, se dozvěděla, že Vladimír Šmeral plánuje budoucnost se svojí manželkou. Dopis byl adresován manželce Vladimíra Šmerala. Byl to pro ni šok, když viděla dopis plný plánů do budoucna a lásky. Možná právě tato informace přivedla Adině Mandlové potrat.

Před Vánoci ji odvezla záchranná služba do nemocnice. Tam ve velkých bolestech a za vysoké horečky porodila mrtvou holčičku. Ráno po operaci se probudila s normální teplotou. Byla jako znovuzrozená, s novou chutí do života, lékař prohlásil, že je to skutečně zázrak, že je naživu, protože v noci, když ji operoval, vypadla jako ztracený případ. Poté jí lékaři sdělili, že pravděpodobně už nikdy dítě nebude moci mít. Nějaký čas poté, co se vrátila z nemocnice, ji kontaktoval Vladimír Šmeral. Utekl před koncem války z koncentračního tábora. Ujišťoval ji, že dopis v tomto znění napsal jen proto, že se dozvěděl, že jeho manželku měli za týden poslat do Terezína, tak ji chtěl uklidnit. Nakonec Adinu Mandlovou uprosil, aby ho vzala k sobě. Následně zařídila, aby ho hospitalizovali na Bulovce, kde se v klidu dočkal konce války.

Snad by pokračovali tam, kde skončili. Ale opět zasáhl osud. Adina Mandlová byla uvězněná. Vladimír Šmeral jí mohl pomoci, ale byl zbabělý a sobecký a prostě s případem Adiny Mandlové nechtěl mít nic společného. Jak sama píše: „*Sledoval svou vlastní hereckou dráhu a svůj vlastní prospěch, a kdyby mě byli omylem odsoudili k smrti, nehnul by pro mne ani prstem.*“¹⁹⁸

Hedvice a Alfrédovi se narodila krátce po svatbě 10. listopadu 1900 dcera Herta Mukdenová. Ve svých dopisech Hedvika Mukdenová osm let mlčí. Nejspíše se rodina Mukdenova snažila uchytit na vsi a živit se zemědělstvím, ale bez větších úspěchů. Dlouhá

¹⁹⁸ MANDLOVÁ, Adina. Dneska už se tomu směju, Čs. filmový ústav, 1990. s. 150.

odmlka mohla být zapříčiněna také tím, že jim roku 1908 zemřela druhorozená dcera Elsa, která se narodila 19. listopadu 1906. Za nějakou dobu došli k rozhodnutí, že prodají veškerý venkovský majetek a přestěhují se do Mostu. Alfréd Mukden vysvětlil nutnost změny bydliště také tím, že chtěl poskytnout svým dětem vzdělání v německém jazyce, což již v okolí Senkova nebylo po zrušení německé školy možné.

Rodina Mukdenova se do Mostu přestěhovala roku 1909. Zde si za všechny peníze utržené prodejem pozemků v Senkově zřídili prádelnu a žehlírnu, kde oba manželé začali pracovat. Ve stejném roce, co se nastěhovali do Mostu, se jim narodil 9. června první syn Alexandr. Rok po narození Alexandra se manželům narodilo čtvrté dítě, syn Erwin. Aby manželé dokázali vše stíhat, najali si chůvu. Hedvika Mukdenová si vybrala paní, která byla stejně stará jako její matka. Hedvika Mukdenová se ve svých dopisech zmiňuje pouze o Alexandrovi. Z dopisů je patrné, že si velmi rozuměli a trávili spolu veškerý čas, kdy Hedvika Mukdenová nebyla zaneprázdněna svou prací v prádelně. Syn Alexandr jí byl neustále nablízku a strávili spolu mnoho večerů, kdy společně debatovali o náboženství, kultuře, historii a zvycích. Tyto večery jí velice naplňovaly a dodávali jí radost do života v Mostě. Její syn měl dokonce myšlenku napsat něco velikého. Chtěl společně s Hedvikou napsat operu. Alexandr zvolil historické téma. Společně vybrali pro operu název „Jeremiáš“.

Ale stejně jako v celém Rakousku, tak i Most zasáhla koncem 19. století vlna antisemitismu. Most byl téměř zcela německý. V atmosféře války začal Hedvičin nejmilejší syn Alexandr chodit do školy. Nastoupil 16. září roku 1915 na Obecnou školu německou chlapeckou v Mostě. V dopisech se Hedvika zmiňuje, jak dobré známky měl její syn. Po celých pět let docházky měl jedničky a dvojky, pouze ze psaní měl trojky. Rodiče velmi dbali na vzdělání svých dětí, dohlíželi, aby děti pravidelně docházely do školy. Obrovský nárůst zameškaných hodin souvisel jistě s nemocí a následnou smrtí Alexandrova mladšího bratra Erwina.

Hedvika Mukdenová v jednom ze svých dopisů líčí, jak byl jednou její syn při cestě ze školy chycen staršími a silnějšími chlapci. Ti jej „*přitlačili na zeď do pozice Krista na kříži, štípali jej a všemi možnými způsoby jej ponižovali. Dnes po tolika letech mi vypráví, co prožil, že byl opravdu ukřižován.*“¹⁹⁹ Hedvice Mukdenové vadila nenávisť k židům, která pro ni v polovině dvacátých let byla největší překážkou v rámci pro Heimatforschung,²⁰⁰ do jehož činnosti se aktivně zapojila. „*Pročpak bych neměla dále psát? Protože pocházím*

¹⁹⁹ HOLEČEK, Radim F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradelny z Mostu*, Albis international, 2003. s. 49.

²⁰⁰ Vlastenecký spolek v Mostě, který byl založen roku 1920. In. HOLEČEK, Radim F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradelny z Mostu*, Albis international. 2003. s. 20.

z národa psanců, který je tak nenáviděn?(...)Můj muž říká: My jsme spáchali ten největší zločin, že jsme se narodili jako židé... Tak bych chtěla... sama mluvit ke shromážděným lidem... a proč tak neučiním? Protože jsem židovka a pocházím z národa psanců... “²⁰¹

V únoru 1920, tedy ve stejném roce, kdy zemřel nejmladší syn Erwin, se Hedvičina dcera Herta provdala za Leopolda Stettnera z Třebíče. V této době se Hedvika Mukdenová začala plně zajímat o hudbu. Chtěla se naučit noty, aby mohla zapisovat písně, které znala z dětství. Chodila na hodiny hudby k Ignáci Gläserovi,²⁰² který byl jedním z největších hudebních pojmů v Mostě.

Jakmile přišla doba, kdy zůstala v Mostě osamělá, hudba a vlastivědná činnost se pro ni staly jedinými společníky. Za její osamělost mohlo to, že obě děti odešly roku 1921 do německého Düsseldorfu, kde žili u příbuzných. Herta s manželem žili u Stettnerových příbuzných a Alexandr se v Düsseldorfu vyučil zámečnickem. Navíc roku 1923 za nimi odešel také Hedvičin manžel Alfréd Mukden, a tak veškerá odpovědnost za vedení podniku připadla Hedvice Mukdenové. Toto období bylo pro Hedviku velmi náročné, neboť dcera Herta jí dala do opatrování svého novorozeného syna Rolfa Stettnera. Později se dceři Hertě narodila dcera Miriam Gudrun Stettnerová. Hedvika Mukdenová se ve svých dopisech mnoho o dětech nezmiňuje. Je patrné, že po smrti Erwina měla nejbližší ke svému synovi Alexandrovi. Je zřejmé, že smrt nejmladšího syna Erwina rodinu značně zasáhla. Hedvika Mukdenová se upjala k vlasteneckému spolku a začala se věnovat hudbě. Snad proto, aby byla neustále zaneprázdněná a nepomýšlela na smrt svého syna. Je až neuvěřitelné, jak byla zaneprázdněná a přesto si našla čas, kdy mohla se synem trávit večery a debatovat nad mnoha tématy.

Anna Kamenohorská, které se zanedlouho po svatbě s Jindřichem Kamenohorským narodila roku 1936 dcera Jaroslava Kamenohorská a za čtyři roky syn Josef Kamenohorský. Anna Kamenohorská při našem rozhovoru vyprávěla, jak dětem vařila. Zmiňuje se, že děti měly nejraději bramborové placky a vdolky. Dcera Jaroslava Kamenohorská vystudovala obchodní akádu a pracovala jako sekretářka. Brzy se provdala za Jaroslava Hrzána, který v Praze pracoval jako městský strážník. Jaroslava Hrzánová se tedy přestěhovala do Prahy, kde měli dvě děti Jaroslavu a Jaroslava. Josef Kamenohorský žil celý život v Pardubicích, kde se seznámil s Marií Sentivanovou, která pracovala jako dělnice. Spolu měli čtyři děti, z toho tři dívky a jednoho chlapce. Nejstarší byla Marie, následovaly Zuzana a Olina. A jako poslední se narodil jediný syn Josef.

²⁰¹ HOLEČEK, Radim F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradelny z Mostu*, Albis international, 2003. s. 50.

²⁰² Hudební skladatel z Horního Jiřetina, který komponoval pro litvínovský filharmonický hudební spolek. In: Tamtéž.

Anna Kamenohorská, jak jsem již zmiňovala, nepracovala a tudíž mohla svým dětem věnovat více času než Hedvika Mukdenová, která pracovala denně mnoho hodin a tudíž jí mnoho času na děti nezbylo. Cecilie a Leopold Sternbergovi podobně jako Anna Kamenohorská věnovali dceři mnoho času, a to především proto, že dětství Diany Sternbergové bylo značně komplikované. Jen jejich emigrace do Paříže a později do Ameriky musela být pro dívku ve věku dospívání obtížná. Rodiče Diany Sternbergové dbali velmi na řádnou výchovu své dcery, což také Cecilie Sternbergová zmiňuje ve svých pamětech. To samé však nemůžeme spatřit v dopisech Hedviky Mukdenové, která se o svých dětech zmiňuje jen okrajově.

5.6 Stáří

Všech pět žen prožilo stáří bez muže. Vyjma Alice Masarykové, která celý život byla bez muže, ostatním ženám manžel zemřel. Alice Masaryková se jako jediná z těchto pěti žen nikdy neprovdala a žila sama až do své smrti. Cecilie Sternbergová, Alice Masaryková, Adina Mandlová a Hedvika Mukdenová na sklonku života emigrovaly. Mohla za to politická situace, která v Československu nastala. Cecilie Sternbergová a Alice Masaryková v emigraci zůstaly a zemřely mimo Československo.

Manžel Cecilie Leopold Sternberg chtěl zůstat v Paříži. *„Můj milý, v Evropě bychom v nejlepším případě žili uboze, stísněně, minulost by nám visela na krku jako mlýnský kámen. V Americe můžeme začít úplně od začátku a máme předpoklad uspět.“*²⁰³ Když se přestěhovali do Ameriky, potýkali se s nedostatkem peněz. Měli velké problémy se naučit šetřit. V životě se nesetkali s nedostatkem peněz. Snažila se prorazit jako umělkyně, ale bohužel ne s velkým úspěchem. Když se přestěhovali na Floridu, Cecilie Sternbergová si povšimla toho, že ženy jsou ozdobeny spoustou bižuterie, jejíž výrobou si později začala Cecilie vydělávat. Velké horko na Floridě bylo úmorné a Leopold Sternberg ho velice těžce snášel. V Americe je čekaly úplně jiné zvyky, než na jaké byli zvyklí. Postupně prodávaly své cennosti, které si přivezli z Československa. Cecilie Sternbergová se stále bránila prodat své brilantové náušnice, které měla po matce. Snažila se je navzdory všem finančním těžkostem neprodat. Měla je v budoucnu dostat jejich dcera Diana, až se bude vdávat, ale jejich finanční situace byla velmi špatná, a tak nezbývalo nic jiného, než je prodat.

Když už byli na pokraji sil, přijel je jednoho dne navštívit jeden z nejstarších Leopoldových přátel. Zrovna se vracel z Jamajky. Vzpomínal, jak za nimi jezdil do zámku

²⁰³ STERNBERG, Cecilia. Cesta: paměti české aristokratky, Praha Mladá fronta, 1996. s. 250.

v Častolovicích a oni zas na jejich zámek ve Vídni. V knize se o něm Cecílie zmiňuje jako o hraběti C., neboť si nepřál, aby se o jeho šlechtných skutcích psalo. „*Myslím, že se zhrozil, když zjistil, jak zde žijeme. Nastala letní vedra. Leopold strašně pohubl.*“²⁰⁴ Probírali dlouho situaci, která je postihla. Hrabě C.²⁰⁵ druhý den přišel za Cecílii a Leopoldem s návrhem, že by chtěl koupit na Jamaica hotel. „*Potřeboval bych tam manažera, gentlemana samozřejmě - někoho, komu bych mohl plně důvěřovat a kdo by uměl jednat jak s hosty, tak s personálem.*“²⁰⁶ Navrhnul Cecílii Sternbergové, že by tam mohla prodávat svoji keramiku a Leopold Sternberg by se staral o chod hotelu. Měli tehdy dost důvodů proč Floridu opustit a tak nabídku vřele přijali. V Americe v té době žili už téměř pět let. Stačilo ještě pár měsíců a mohli žádat o americké občanství. Cecílie s Dianou odjely na Jamajku. Leopold ještě nějaký čas zůstal na Floridě, aby prodal dům. Na Jamajce koupili hotel Tan-Y-Bryn, který se nacházel přímo uprostřed ostrova. Měl krásnou rozlehnou zahradu, v níž byl zahradní domek. Tam si chtěla Cecílie Sternbergová umístit svou keramickou dílnu. Když se jejich dcera Diana provdala, ocitli se v hotelu sami.

Uběhlo pár měsíců a Leopold zemřel. „*Nechci se o jeho smrti rozepisovat, připomínám si jen, jak byl veselý a humor ani kuráž ho neopouštěly v průběhu těch týdnů, kdy jsem ho já sama a všichni v Tan-Y-Brynu ošetřovali, zatímco mu teplota den za dnem stoupala.*“²⁰⁷ Před smrtí Leopold podal Cecílii aktovku, v níž byly uchovány dokumenty. V jednom z nich byla notářsky potvrzená poslední vůle, v níž odkazoval zámek v Častolovicích nejmladšímu synu hraběte C. pod podmínkou, že připojí jméno Sternberg ke svému. „*Nyní už vím, že není možné žít s někým téměř třicet let, jako jsem žila s Leopoldem, a vědomě se od něho odpoutat. Jako jsem nemohla pozbyt, jako jsem pozbyla Steinhardta, jehož jsem sice milovala, ale vždycky to byl pro mne cizí člověk. Když padne velký strom, zůstanou popínavé rostliny, které vyrůstaly a pnuly se pod ochranou jeho stínu a proplétaly jeho kořeny a větve, dále se zelenají a žijí, přestože strom zahynul, a stejně tak zůstanu já připoutaná k Leopoldovi, dokud živa budu.*“²⁰⁸ Harry²⁰⁹ a Diana přiletěli z Paříže, jakmile se dozvěděli o smrti Leopolda Sternberga a nějaký čas zůstali na Jamajce. Poté přicházel jeden dopis za druhým, mezi nimiž byl i dopis od Aničky. „*Jestli jste kvůli mně kdy trpěla, prosím odpusťte,*“ psala. *Uvažovala jsem, zdali to tak bylo. Zraňovalo jen*

²⁰⁴ Tamtéž. s. 575.

²⁰⁵ V knize se Cecílie Sternbergová o něm zmiňuje, jako o hraběti C. Neboť si nepřál, aby se o jeho šlechtných skutcích psalo.

²⁰⁶ Tamtéž. s. 578.

²⁰⁷ STERNBERG, Cecilia. Cesta: paměti české aristokratky, Praha: Mladá fronta, 1996. s. 633.

²⁰⁸ STERNBERG, Cecilia. Cesta: paměti české aristokratky, Praha: Mladá fronta, 1996. s. 635

²⁰⁹ Manžel Diany Sternbergové

mou pýchu, že byla vůbec zapotřebí.“²¹⁰ Jedna blízká příbuzná hraběte C. přijela sdělit, že už nemám dále právo setrávat v domě, který hrabě C. propůjčil pouze Leopoldovi. A rád by ho prodal, protože mu hotel nikdy nevynášel. „*Vzpomněla jsem si na první slova české hymny: Kde domov můj? Sama jsem si na tuhle otázku neuměla odpovědět.*“²¹¹ Nakonec Cecilii Sternbergovou její přátelé Phil Nichols a jeho paní přemluvili, aby se odstěhovala do Anglie. Proдалa svůj podnik na Jamajce, který v době vydání autobiografie Cecilie Sternbergové stále fungoval, neboť naučila několik mladých Jamajčanek dělat šperky. Vyrobila Leopoldovi náhrobní kámen s erbem, odstěhovala se do Anglie, kde žila až do roku 1983. Cecilie Strenbergová zemřela ve věku 75 let. Poslední léta tíhla k samotě, nejraději měla práci na zahradě. A vyhledávala spíše společnost zvířat než lidí.

Alici Masarykové nastala významná role po smrti Charlotty G. Masarykové jako „první dámy“. Vedla domácnost prezidenta republiky T. G. Masaryka a řídila personál v Lánech i Topolčiankách. Zařizovala protokolární záležitosti na Pražském hradě, zajišťovala rovněž soukromá setkání prezidenta s řadou významných zahraničních hostů atd. *Krátce před svou smrtí jí matka řekla: „Alice, budeš pracovat s otcem, a až jej nebude, budeš pracovat sama“.* Alice se to věrně snažila plnit.²¹² Dožila se vysokého věku, ale v posledních desetiletích svého života mnoho radosti neužila. Byla stále nablízku otci, vedla „prezidentský dům“. Tomu podřídila veškerý svůj život, a to i osobní. Dalo by se říci, že svoje skutečné soukromí měla jen ve svém domku v Bystřici u Martina na Slovensku. Do svého bytu v Loretánské ulici, odkud byl nádherný výhled na Prahu, se přestěhovala po smrti svého otce v roce 1937.

Jak jsem se zmiňovala, rezignovala po mnichovském diktátu po téměř dvaceti letech na funkci předsedkyně Československého červeného kříže. Alice Masaryková nechtěla žít v okupované zemi. Obrátila se na prezidenta Emila Háchu²¹³ se žádostí o povolení navštívit sestru Olgu, která žila v Ženevě. Žádosti bylo vyhověno, a tak Alice Masaryková opustila Prahu na více než šest let. Měsíc se sestrou žily v Ženevě a pak se společně vydaly do Ameriky, kde zůstala v osamělém exilu po celou dobu druhé světové války.

Nadále absolvovala několik veřejných vystoupení. Jedno z prvních bylo v roce 1939 při neoficiálním projevu v imigračním centru Společnosti národů v New Yorku. Po vypuknutí

²¹⁰ Tamtéž. s. 636

²¹¹ Tamtéž.

²¹² ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková první předsedkyně Československého červeného kříže*, Praha, 2003. s. 93.

²¹³ Narodil se 12. července roku 1872 v Trhových Svinech. Zemřel 27. června roku 1945 v Praze. Byl prezidentem Česko-Slovenské republiky (1938–1939) a státním prezidentem Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945).

války podnikla přednáškové turné (15 až 20 přednášek na téma „Civilizace v nebezpečí, československá lekce“). Mučila se výčitkami, že zklamala otce a bratra, který zůstal doma. Trpěla nespavostí a depresemi. Došlo to tak daleko, že se na Vánoce roku 1939 fyzicky a psychicky zcela vyčerpaná zhroutila. Skončila v sanatoriu v Kerhonksonu ve státě New York. Následovalo pětileté období útrap, kdy přebývala u svých přátel nebo střídala jedno sanatorium za druhým. Celou dobu si dopisovala s přáteli z domova. Občas trochu pracovala, hrála na klavír, šila.

V září roku 1945 se Alice Masaryková vrátila do osvobozeného Československa, usadila se ve svém starém bytě v Loretánské ulici, kde její bratr Jan jako ministr zahraničí úřadoval a bydlel. Na okolí působila jako přecitlivělá a současně velmi rezervovaná a uzavřená. V té době jí bylo 66 let a do veřejného života se už aktivně nezapojila. Naposledy se na veřejnosti objevila v roce 1948 na pohřbu svého bratra Jana. Jejich společné vztahy byly velmi těsné, záměrně se k němu po návratu z Ameriky nastěhovala, aby byli stále nablízku. Působila jako členka výkonného výboru obnoveného Masarykova ústavu. Připravovala vydání matčiných dopisů, které napsala do vězení, také psala vzpomínky na otce a matku a připravovala studii o životě anglické ošetřovatelky Florence Nightingalové, kterou Alice považovala za hrdinku.

Po únorovém převratu v roce 1948 se obávala o svou bezpečnost, a proto emigrovala podruhé do ciziny. Střídavě žila u své sestry Olgy v Ženevě a někdy pobývala v Londýně. V roce 1950 odjela do Ameriky, kde již zůstala do své smrti. Nebyl jí přiznán přistěhovalecký statut a byla odkázána na skromný příjem 3.000 dolarů ročně od Svobodné Evropy a 300 dolarů měsíčně od svých dvou sestřenic. V té době se jí neustále zhoršoval zrak, ale těšila se celkově mnohem lepšímu psychickému a fyzickému zdraví nežli při své první emigraci. Do Ameriky se za ní přistěhovala její sestra Olga, když jí zemřel manžel. Obě sestry se roku 1951 staly čestnými členkami Společnosti Charlotty G. Masarykové a Národní rady žen svobodného Československa.

Alice Masaryková obdržela roku 1951 cenu Women of Achievement. Roku 1954 jí Kongres přiznal trvalý pobyt v USA. Obě sestry se o rok později společně účastnily odhalení sochy T. G. Masaryka v Chicagu. Za svého pobytu v Americe také vydala knihu *Hudba ve Spillville* v roce 1963. Dokončila také svou autobiografickou knihu vzpomínek na dětství a mládí, která vyšla roku 1960. Roku 1956 se z New Yorku přestěhovala na Floridu. Žila u Čechoameričanky Marie Vokálkové, která se o stárnoucí Alici Masarykovou velmi svědomitě starala. Když jí roku 1966 zasáhl záchvat mrtvice, byla přijata do Českého domova pro přestárlé nedaleko Chicaga. Přemýšlela o návratu do Československé

republiky, ale tuto myšlenku zanedlouho vzdala. Následně prodělala několik infarktů a dne 29. listopadu 1966 ve věku 87 let v Chicagu zemřela. Na jejím pohřbu promluvalo u jejího hrobu několik jejích přátel, například Ruth Petříčková-Nagyová, která nad její rakví řekla: „Měla ráda lidi a přála si, aby láska zavládla všude“. Její popel byl uložen v Chicagu. Teprve roku 1994, čili po 28 letech, byla urna pietně přepravena do České republiky a uložena do rodinného hrobu v Lánech.

Adina Mandlová, prožila stáří po boku svého posledního manžela - návrháře Bena Pearsona. Přestěhovali se na venkov do Yorkshiru. Ben Pearson dojížděl do svého podniku a Adina Mandlová pro svou nemoc musela odpočívat. Pořídila si piano, začala hrát golf. Ale často prožívala nudu. Ben Pearson jezdil domů pozdě večer a byl unavený. O návratu do Prahy nepřemýšlela, i když její kamarádi, kteří také emigrovali, Prahu navštěvovali. Ben Pearson ji v nápadu podívat se do její bývalé domoviny velmi podporoval, protože věděl, že v Anglii se nikdy skutečně doma necítila a po starém domově se jí stýskalo a často plakala ze spaní, když se jí zdálo o Praze. Nakonec dostala vízum a okamžitě se jednoho dne vydala na cestu do rodné vlasti, vezla mnoho darů pro rodinu. Když dorazila do Mladé Boleslavi za maminkou, byla velice udivená, jak zestárla. Všichni její kamarádi jí velice záviděli, že je v Anglii a může svobodně cestovat. *„Nikdo se nesmál ani neusmíval, ovšem s výjimkou komunistických předáků a lidí, kteří z režimu profitovali, a to ještě jen při oficiálních příležitostech.“*²¹⁴

Za nějaký čas se manželé rozhodli, že dům prodají. Koupili si malý domeček ve William Mews v centru města. Když dům zrekonstruovali, dostali za čas dobrou nabídku na prodej domu. Z peněz, které utržili, si v Londýně pronajali obchod, který Adina Mandlová vedla, aby se uchránila od nudy. Zanedlouho však měla nechuť k zákazníkům, které musela obsluhovat, a tak Ben Pearson raději obchod prodal. Opět nastalo období, kdy Adina Mandlová seděla doma a čekala na telefon od agenta, zda pro ni sehnal nějakou roli. Začala se zabývat uměním. Docházela pravidelně k jednomu sochaři, který ji učil. Později začala chodit do školy a zařadila se mezi talentované žáky. Sochařině se velmi pilně věnovala, a tak se nenudila. Opět se u ní ale objevily zdravotní problémy a musela podstoupit operaci, kdy jí chirurg vyjmul celou ledvinu. Se sochařinou musela skončit, neboť měla zakázáno se tělesně namáhat.

Adina Mandlová stále čekala na nějakou roli, kde by mohla uplatnit svůj talent, když se nějaká role pro ni naskytla, vždy po ukončení natáčení opět čekala na další obsazení. Byla

²¹⁴ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 287.

velmi zklamaná a zoufalá, že pro ni nemají žádnou roli, jedině ve filmu se cítila stoprocentně ve svém živlu a proto doopravdy šťastná. Byla velmi zklamaná a jednou, když Ben Pearson odjel do obchodu, se otrávila. Záchranka ji odvezla do nemocnice, kde ležela celkem dva týdny v bezvědomí, než se doktorům podařilo do ní napumpovat nový život. Ben Pearson byl rozhořčený a dlouho jí to nemohl zapomenout. Když ji propustili, odjeli spolu na tři týdny do Španělska. Pod Benovým dozorem a díky jeho lásce a porozumění se plně zotavila a navrátila se jí chuť do života a odvaha k dalšímu boji s osudem, který ji tolikrát zranil a ublížil jí. Rozhodli se pořídit si domek na jihu Evropy. Začali ho tedy shánět, ale všude pro ně bylo draho.

Jednou jim jedna známá navrhla, aby se jeli podívat na Maltu. Jednak tam je lacino, a pak tam každý mluví anglicky, což byla pro Bena Pearsona výhoda. A tak se tam v roce 1966 o Velikonocích vydali. Zpočátku se jim tam vůbec nelíbilo. Než odjeli na Maltu, dostala Adina z Prahy návrh, že by mohla hrát v Karlínském divadle titulní roli Hello Dolly. Ale z prvotního nadšení sešlo, když zjistila, že ji na pokoji odposlouchávají a v divadle jsou mezi herci donašeči. Naoko bylo vše v nejlepším pořádku, až na to, že se necítila tak šťastná, jak očekávala. Prahu navštívil i Ben Pearson. Když odjel, začalo se jí nesmírně stýskat. Smlouvu zatím nepodepsala. Netrvalo dlouho a pociťovala, že se jí přátelé opět straní. Nakonec se rozhodla, že odjede na prázdniny do Londýna a už se do Prahy nevrátí. Pak jen pošle lékařské vysvětlení, že ze zdravotních důvodů nemůže tak velký a namáhavý úkol zastat. Odjela tedy do Londýna a za týden odcestovala společně s Benem na Maltu. Byla nakonec ráda, že se takto rozhodla. Dům, který koupili na Maltě, byla stará farma, kterou si zrekonstruovali. *„Sice jsem se mnohokrát odvážně pustila na výpravu za štěstím a vzdušnými zámky, ale na půl cesty jsem obyčejně ztroskotala a znechucena jsem se obrátila buďto zpět, nebo jiným směrem. Třicet pět let jsem se honila za něčím, co bylo čím dál nesnadnější a vzdálenější. Jaká ztráta času, a co bych mohla docílit, kdybych se stejnou houževnatostí sledovala jiný cíl.“*²¹⁵

Po roce na Maltě Ben Pearson onemocněl, měl otevřenou tuberkulózu. Rozhodla se, že ho bude ošetřovat doma a že k nim dvakrát denně může docházet ošetřovatelka. Benův zdravotní stav se zlepšoval. Než se Ben Pearson uzdravil, starala se o podnik zatím sama. Adina Mandlová chtěla podnik prodat, ale Ben Pearson se tomu bránil. Věděla, že to všechno vybuďoval vlastníma rukama a těžce by se s tím loučil, ale zanedlouho pozorovala, že ani on už není ve svém povolání šťastný a že trpí stejně jako Adina Mandlová. Měli dostatek

²¹⁵ MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. s. 307.

financí, že nemuseli pracovat. Obchod ale zanedlouho tolik nevydělával, a tak ho prodali za výhodnou finanční nabídku. Do té doby bydleli nějaký čas v Londýně a občas jezdili na Maltu. Po prodeji podniku se definitivně odstěhovali na Maltu. *„Slunce svítí, nebe je modré, v zahradě všechno kvete, a když se ráno probouzím, jsem zase jednou ráda na světě. Žijeme velmi skromně a většinu času trávíme tím, že zvelebujeme dům a zahradu (...).“*²¹⁶

Do Prahy se vrátila až v roce 1980 na pohřeb své matky. Po Benově smrti v roce 1991 se do Prahy vrátila natrvalo. Několik posledních měsíců, které jí ještě zbývaly, prožila v ústraní na dobříšském zámku. Pohřbena byla tak, jak si přála: v nejprostším rubáši, s polorozvitou růží v ruce. Ve svých pamětech napsala: *„Dívám se na svou minulost bez trpkosti a lítosti a necítím nenávisť k těm, kdož se mi kdysi snažili život znesnadnit. Nezávidím nikomu společenské postavení, peníze, tělesné a duševní kvality ani slávu. Všechno, co jsem kdysi pokládala za nesmírně důležité, je prostě najednou bezvýznamné, vzdálené, téměř cizí.“*²¹⁷ Adina Mandlová měla život velmi bouřlivý, ale jak čas plynul, stále více se stranila lidem. Také svoje poslední dny života byla sama a opuštěná. Alice Masaryková se kvůli své nemoci nemohla vrátit do své rodné vlasti, i když velmi chtěla. Adina Mandlová se naopak vrátila po smrti svého manžela do své domoviny, kde nedlouho po svém příjezdu v osamění zemřela. Obě si přály zemřít ve své vlasti, ale podařilo se to pouze Adině Mandlové.

V roce 1926 se rodina Mukdenova odstěhovala do Brazílie. Příčinou změny bydliště byla špatná finanční situace v prádelně. A také touha absolutně změnit prostředí. Rodina v Brazílii začínala úplně od nuly. Alfred Mukden získal zaměstnání u jedné německé firmy. Také Hedvika našla zanedlouho práci jako prادلena. Rok po emigraci náhle její manžel zemřel na infarkt. Hedvika zemřela ve svých 72 letech v Brazílii.

Anna Kamenohorská jako jediná ze zmíněných pěti žen zůstala po celý život ve své rodné zemi. Manžel jí zemřel, když jí bylo 65 let. Následně se přestěhovala do bytu na sídliště v Pardubicích, kde žije v malé garsonce doposud. Dnes je Anně Kamenohorské úctyhodných 98 let.

Když jsem Annu Kamenohorskou navštívila poprvé a sdělila jsem jí, že bych s ní ráda udělala rozhovor, byla nadšená. Sedla si a začala mi s úsměvem odpovídat na všechny otázky, které jsem jí kladla. Byt měla plný květin a obrázků, které si sama vystřihuje z novin a vylepuje si je na zeď. Když jsem jí položila otázku, proč má ty obrázky na zdi, odpověděla s úsměvem: *„To víš, děvenko, abych se tady necítila sama. Ráda si s nimi povídám,*

²¹⁶ Tamtéž. s. 315.

²¹⁷ Tamtéž. s. 316.

když přijdu z nákupu.“ Při delším shlédnutí obrázků jsem zpozorovala, že mezi tvářemi je i Adina Mandlová. Nedalo mi to a musela jsem se paní Anny Kamenohorské zeptat, jestli má Adinu Mandlovou ráda. Paní Kamenohorská mi obratem odpověděla: „Byla to velmi dobrá herečka, ale pošpinilo ji velmi to, že něco měla s Němci. Byla to těžká doba a já jí to nezazlívám. Sama si pamatuji, jak k nám přišli Němci a můj manžel musel schovat kůži, z které vyráběl boty. Představte si, že jsme kůži přidělali na dveře, oni všude hledali, zda něco po bytě nemáme, ale na dveře se nepodívali, nechali je otevřené během celé prohlídky (smích).“ Anna Kamenohorská přežila svoje vlastní děti. Pravidelně za ní chodí vnoučata. Je stále plná života a říká, že za to může to, že je na světě ráda a jedla zdravě. „Vždycky jsem si do školy nosila otrubové placky. Strašně krásně voněly. Holky mi je záviděly a vždycky mě prosily, ať si to s nimi vyměním. Pamatuji si, jak mi Marie nabízela jablko. Za jablko jsem byla moc ráda, protože jsem ho vždycky nesla mamince. Já Vám říkám, že jsem zdravá díky tomu, že jsem jedla tyhle placky. To dneska je všechno práškované.“

Je zajímavé se zaměřit na to, jakou slávu prožily Adina Mandlová či Alice Masaryková ve svém životě. Jejich stáří bylo smutné, klidné a plné útrap. Cecilii Sternbergové, Alici Masarykové a Adině Mandlové se ve stáří život obrátil úplně jiným směrem.

6. Závěr

Tato bakalářská práce měla za úkol analyzovat život pěti žen v období první republiky. Snažila jsem se co nejvíce proniknout do jejich pamětí a komparací nalézt největší rozdíly, nebo naopak shody v životech těchto žen. Věřím, že moje práce jasně ukázala světlé i stinné stránky života všech těchto porovnávaných žen, žijících ve stejné době, avšak v rozdílných poměrech, počínaje aristokratkou Cecilíí Sternbergovou, přes dceru prvního československého prezidenta T. G. Masaryka a zakladatelku a první předsedkyni Československého červeného kříže Alici Masarykovou, filmovou a divadelní herečku Adinu Mandlovou, až po pradlenu Hedviku Mukdenovou a ženu v domácnosti Annu Kamenohorskou.

Rozdíly mezi těmito ženami, vzhledem k původu z rozdílných poměrů, jsme mohli pozorovat již od dětství. Dle mého soudu nemůžeme zcela jasně určit, která z nich měla dětství nejšťastnější a nejspokojenější. Nebýt brzké smrti Jana Mandla, bez váhání bych se rozhodla pro Adinu Mandlovou. Byla totiž jeho jedinou a vytouženou dcerou, již už od dětství velice rozmazloval a upřednostňoval před ostatními sourozenci. Avšak po jeho smrti, čili v době, kdy jí bylo osm let, o svoje výsostní postavení přišla. Od té doby musela vykonávat domácí práce, ale i tak se rozmazlování ze strany otce do budoucna významně podepsalo na její osobnosti. Podle mého názoru tak prožila nejlepší dětství Alice Masaryková. Té se totiž, pohledem dnešní doby, dostávalo až nebývale velké pozornosti rodičů, matka s ní trávila v podstatě veškerý čas. Rodiče dohlíželi na její výchovu, snažili se rozvíjet její talent, probouzet v ní zájem o hudbu a sporty, musela se velmi pilně učit. Zájem rodičů byl ale dost možná vykompenzován přílišnou důsledností ve snaze o řádné vychování. Naopak Cecilie Sternbergová byla vychovávána chůvou, což ovšem bylo v aristokratických vrstvách běžné. Později se o ni starala převážně její teta Diana.²¹⁸ Kvůli tomu neměla s rodiči tak silné citové pouto a tudíž jí ani tolik nezasáhla matčina smrt. Smutné dětství prožila Hedvika Mukdenová. Vyrostla v osamělosti a neuznávána okolím. Myslím si však, že nejtěžší dětství prožila Anna Kamenohorská, která se musela starat o svou nemocnou matku a pravidelně chodit pracovat na statek, za což dostávala jen jídlo.

V další kapitole jsem shrnula vzdělání, které se jednotlivým ženám dostalo. Cecilie Sternbergová, ač školu nenavštěvovala, byla po Alici Masarykové druhá nejvzdělanější ze všech porovnávaných žen, neboť se jí dostalo domácího vzdělání. Jak jsem již zmínila, tou nejvzdělanější byla Alice Masaryková. Studovala na Karlově univerzitě v Praze filosofii,

²¹⁸ Sestra otce Cecilie Sternbergové.

sociologii a historii. Roku 1903 promovala jako čtvrtá doktorka vůbec. Adina Mandlová byla poslána do penzionátu v Paříži. Navštěvovala velmi prestižní lyceum, kde se naučila vařit a zdokonalila se v cizích jazycích (později se domluvila německy, francouzsky a anglicky). Po necelých dvou letech však byla vyloučena pro „zneuctění dobrého jména ústavu“. Ačkoliv chtěla Hedvika Mukdenová dosáhnout vyššího vzdělání, dostalo se jí vzdělání pouze ve vesnické obecné škole. Ze všech pěti žen dosáhla nejnižšího vzdělání Anna Kamenohorská, neboť vychodila pouze reálnou školu v Pardubicích. Sice se následně šla učit na kloboučnici, ale školy brzy zanechala.

Velké rozdíly bylo možné pozorovat také v kapitole, která byla věnována profesím těchto pěti žen. Velký věhlas získala Alice Masaryková. Nejprve působila jako profesorka na dívčím lyceu v Českých Budějovicích a následně učila na dívčím lyceu v Praze Holešovicích. Do povědomí se však nesmazatelně zapsala jako zakladatelka Československého červeného kříže. Celý život bojovala za zlepšení sociální situace a vzdělání žen. Velice známou osobností byla také Adina Mandlová, která se proslavila jako filmová i méně úspěšně jako divadelní herečka. Dávala však také hodiny francouzštiny a němčiny, neboť její herecké honoráře nebyly dostačující, a to i přesto, že se řadila mezi nejznámější herecké osobnosti té doby. Cecilie Sternbergová zpočátku nepracovala, ale pod tíhou událostí, které nastaly, byla rodina nucena emigrovat do Ameriky. Vzhledem k nedostatku peněz však v emigraci musela začít pracovat. Díky svému nadání a talentu se živila výrobou bižuterie, avšak ani nesmírnou snahou nebyla schopná vydělat dostatek peněz. Hedvika Mukdenová si s manželem otevřeli žehlírnu a prádelnu, kde Hedvika zastávala práci za čtyři zaměstnance a těžce pracovala 17 hodin denně. Anna Kamenohorská byla jako jediná z porovnávaných žen v domácnosti a pracovala pouze v dětství na statku. Veškerý čas věnovala výchově dětí.

Kapitola o manželství u jednotlivých žen zaznamenává opět značné rozdíly. Cecilie Rewentlow-Criminil se provdala za Leopolda Sternberga. Za celou dobu manželství neuvažovala ani chvíli nad rozvodem, přestože jak ona, tak Leopold měli milence. Adina Mandlová byla velmi krásná, obdivovaná a inteligentní. Vedla velice bouřlivý život. Provdala se celkem třikrát. První dvě manželství brzy po svatbě ztroskotala. Poslední manželství uzavřela s módním návrhářem a homosexuálem Benem Pearsonem. Manželství vydrželo 37 let - až do Pearsonovy smrti. Hedvika Mukdenová a stejně tak Anna Kamenohorská, byly svým manželům celý život věrně oddány. Alice Masaryková se jako jediná z těchto žen nikdy neprovdala, celý svůj život zasvětila své práci.

Další kapitola byla věnována výchově dětí. Nejvíce dětí měli manželé Mukdenovi. Krátce po svatbě se jim narodila dcera Herta, druhorozená dcera zemřela ve dvou letech.

Jako třetí se narodil jejich první syn Alexandr a jako čtvrtý syn Erwin, který zemřel v pěti letech. Vzhledem k velkému množství práce, kterou musela Hedvika Mukdenová zastat v prádelně, neměla dostatek času na výchovu svých dětí, proto si manželé najali chůvu. Manželé Kamenohorští měli celkem dvě děti. Jako první se jim narodila dcera Jarmila a o čtyři roky později syn Josef. Oběma se Anna pečlivě a s láskou věnovala. Manželé Sternbergovi měli pouze jedno dítě - dceru Dianu Phipps Sternbergovou, kterou vychovávali s úctou a dbali na její řádnou výchovu. Alice Masaryková ani Adina Mandlová děti neměly. Zatímco Adina Mandlová čekala dítě celkem třikrát - dvakrát podstoupila potrat a jednou o děťátko přišla, Alice Masaryková neměla děti z vlastní vůle a později v pokročilém věku litovala, že se nikdy neprovdala a neměla děti.

Všechny zmíněné ženy s výjimkou Alice Masarykové, která se nikdy neprovdala, prožily ženy stáří bez svého muže. Všem ženám s výjimkou Anny Kamenohorské je společné to, že po druhé světové válce po převzetí moci komunisty roku 1948 emigrovaly. Cecilie Sternbergová s rodinou emigrovala do Ameriky a později na Jamajku, kde její manžel Leopold Sternberg zemřel. Cecilie se později vrátila do své rodné Anglie, kde zemřela ve věku 75 let. Alice Masaryková rezignovala už po mnichovském diktátu a emigrovala do Ameriky. Z Ameriky se vrátila po šesti letech. Roku 1945 se vrátila do osvobozeného Československa. Jak jsem již zmiňovala, po únorovém převratu roku 1948 emigrovala podruhé do Ameriky, kde roku 1966 ve věku 87 let zemřela. Adina Mandlová prožila stáří po boku svého posledního manžela Bena Pearsona. Žili společně nejprve v Anglii a později se manželé přestěhovali na Maltu, kde žili až do doby, kdy se na Maltě změnily politické a hospodářské podmínky. Následně se odstěhovali do Kanady, kde Adina Mandlová žila až do smrti svého manžela. Poté se roku 1991 rozhodla na závěr svého života vrátit do své rodné země. Zemřela ve věku 81 let. Hedvika Mukdenová s manželem se roku 1926 z Mostu přestěhovali do Brazílie, kde si opět zřídili prádelnu. Rok po emigraci do Brazílie Alfréd Mukden zemřel. Hedvika Mukdenová zemřela ve svých 72 letech stejně jako její manžel v Brazílii. Jako jediná ze zmíněných žen se nevrátila po smrti svého manžela do své rodné země. Anna Kamenohorská prožila jako jediná celý svůj život v rodné zemi. Když jí bylo 65 let, její manžel Jindřich Kamenohorský zemřel. Od té doby žije nadále sama v Pardubicích. Je jí úctyhodných 98 let.

7. Seznam pramenů a použité literatury

Editované prameny

BAAROVÁ, Lída. *Života sladké hořkosti*, SFINGA Ostrava, 1991. ISBN 80-900578-5-3.

HOLEČEK, Radim. F. *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradleny z Mostu*, Albis international, 2003. ISBN 80-86067-78-5.

MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*, Čs. filmový ústav, 1990. ISBN 978-880-868664-99-0.

MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha, Ústav T. G. Masaryka, 1994. ISBN 80-901478-6-0.

STERNBERG, Cecilie. *Cesta: paměti české aristokratky*. Vyd. 1. Přeložila Eva Kondrysová. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0593-3.

Literatura

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání e ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha, 2003. ISBN 80-7277-241-4.

BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Praha. 2010. ISBN 978-80-86495-70-5.

BŘEZINOVÁ, Ivana. *Reflexe „ženské otázky“ v časopise Die sudetendeutsche Frau*, Brno, 2009. s. 7. Bakalářská diplomová práce Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Historický ústav.

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. Století*, Olomouc, 2001. ISBN 80-244-0248-3.

HENDRYCHOVÁ, Soňo. *Z historie feminismu v českých zemích*, In: *Společnost žen a mužů z aspektu gender, Sborník studií*, Praha: Open Society Fond, Praha, 1999. s. 14.

HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*, Praha, Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-380-0.

FRAIS, Josef. *Trojhvězdí nesmrtelných-Mandlová, Baarová, Gollová, Druhé, rozšířené vydání paralelních životopisů kultovních hvězd českého filmu*, SinCon, 2005. ISBN 80-903672-1-6.

FRAIS, Josef., JIRAS, P. *Adina Mandlová Obrázkový životopis*, Formát, 2001. ISBN 80-86155-81-1.

KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946), Ecce Homo*, 2012. ISBN 978-80-257-0521.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*, Praha, Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5.

LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková*, Togga, 2008. ISBN 978-80-7308-189-8.

MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1938*, České Budějovice, 2007. ISBN 978-80-86829-79-1.

MÜCLE, Pavel, PELIKÁNOVÁ, Hana, VANĚK, Miroslav. *Naslouchat hlasům paměti*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1.

NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. Století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha, 1999. ISBN 80-902622-2-8.

PEŠÁKOVÁ, Kristýna. *Ženské spolky jako cesta k ženskému vzdělávání*, Brno, 2006. s. 17-18. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Ústav pedagogických věd.

SOCHOROVSKÁ, Valeria. *Hugo Haas*, Forma Praha, 1996. ISBN 80-902106-6-X

SKOUMALOVÁ, Lucie. *Vývoj ošetřovatelství v ČSR v 1. Polovině 20. století*, Pardubice, 2009. s. 12-17. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta.

SMRŽOVÁ, A. *Kam po maturitě*, In: *Eva* 8, 1936, č. 15, s. 7.

SZOPOVÁ, Eva. *Dvě české političky-novinářky: Božena Viková- Kunětická a Františka Plamínková*, Brno, 2011. s. 33. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mediálních studií a žurnalistiky.

ŠVEJNOHA, Josef: *Alice Masaryková první předsedkyně Československého červeného kříže*, Praha, 2003.

UCHALOVÁ, Eva. *Česká móda 1918-1939. Elegance první republiky*, Praha, 1996. s. 11. ISBN 80-7033-424-X

ULLRICH, Z. *Několik čísel o středoškolském a vysokoškolském studiu žen*, In: *Eva* 11, 1939, č. 3, 14.

VAŠÍČEK, Martin. *Česká gymnázia na Moravě v 2. polovině 19. Století. Gymnázia v Přerově, Prostějově, Zábřehu a Hranicích*. Brno, 2010. s. 14. Magisterská diplomová práce, Masarykova univerzita. Filozofická fakulta, Historický ústav.

Sborníky

MATĚJŠEK, Jiří. *Nedorozumění historiografů/ek? Fasety patriarchalismu a emancipace žen*. In: ČADKOVÁ, Kateřina, LENDEROVÁ, Milena, STRÁNÍKOVÁ, Jana. (edd) *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, 1.vyd. Pardubice Univerzita Pardubice, 2006. Žena- status – profese. s. 217. ISBN 80-7194-920-5.

LENDEROVÁ, Milena., KOPIČKOVÁ, Božena, BUREŠOVÁ, Jana., MAUR, Eduard (edd.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.

Texty z internetu

LENDEROVA, Milena. *Prameny osobní povahy*. (online) (cit. 2013-09-06). Dostupný z WWW: <http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/tema10/p10.htm#ftn10>.

Prameny orální

Rozhovor s Annou Kamenohorskou (13. 4. 1915) z 10.1, 17.2, 31. 3. 2013.

Seznam příloh

1. příloha: Cecilie Strenbergová: STERNBERG, Cecilie: *Cesta: paměti české aristokratky*. Vyd. 1. Přeložila Eva Kondrysová. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0593-3
2. příloha: Alice Masaryková: MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*, Praha, Ústav T. G. Masaryka, 1994. ISBN 80-901478-6-0.
3. příloha: Adina Mandlová: FRAIS, J., JIRAS, P. *Adina Mandlová Obrázkový životopis*, Formát, 2001. ISBN 80-86155-81-1.
4. příloha: Hedvika Mukdenová HOLEČEK, Radim. F.: *Hedvika Mukdenová korespondence židovské pradelny z Mostu*, Albis international 2003. ISBN 80-86067-78-5.
5. příloha: Anna Kamenohoská mi darovala fotografii, abych ji mohla použít k bakalářské práci.

8. Resume

The first part of my bachelor thesis is focused on the development of women's education since 1870s until the end of Pre-Munich Czechoslovakia. That was the time of the second half of the 19th century when the questions of the motherhood, household and family were dominant for women. For a long time, the following view was maintained: men should be the main breadwinners, and they should work away the home whereas the role of the women should be taking care of children. Subsequently, I mention there Hasner reform – the legislative regulation of education that was adopted 14 May 1869. I also point to the first big effort of women's education. The women's groups played a very important role of education. The first of these was The Group of St. Ludmila that was founded in 1851 and later in 1854, school for the poorest girls became its part.

In the second chapter, I dealt with the role of women in The First Czechoslovak Republic. This is a time of changes in the society: many of men's intellectual circles started to accept a woman to be equal. However, there were not only men's but women's voices who strongly disagreed with that situation. In 1920, the new Constitution was adopted. It replaced the temporary one of the year 1918. This new Constitution officially guaranteed the same political and civil rights for both men and women and determined the formal equality to men. Moreover, this chapter addresses the issue of the representation of women in professions and the political activity of women until the formation of the First Republic. At the turn of the 19th and 20th century, the various women's movements endeavoured to gain the right to vote and to the possibility to take part in the legislative power. I also describe here the political activity of women in the First Republic.

The third chapter covers the short biographies of five chosen women. Namely a noblewoman Cecilie Strenbergová, Alice Masaryková - the daughter of the first Czechoslovakian president Tomáš Garrigue Masaryk, public official, founder and the first chairwoman of Czechoslovakian Red Cross, Alice Mandlová - a film and a theatre actress, Hedvika Mukdenová – a laundress and a housewife Anna Kamenohorská. These women were chosen according to their dissimilar destiny.

The fact that all these women came from a different social classes provided me the possibility of their comparison and to find the similarities and differences in particular stages of their lives.

9. Přílohy

Příloha 1: Fotografie Cecilie Sternbergová, když jí bylo osmnáct let.

Příloha 2: Fotografie Alice Masarykové z doby jejího prvního pobytu v USA v Chicagu.

Příloha 3: Fotografie Adiny Mandlová

Příloha 4: Fotografie Hedvika Mukdenová s vnučkou Mirjam Gudrum Stettnerovou v Mostě, kolem 1925.

Příloha 5: Fotografie Anny Kamenohorské, když jí bylo 18 let.

